

**AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSU GÖREVLİLERİNİN
KARŞILAŞTIKLARI PSİKOSOSYAL SORUNLARA
YAKLAŞIMLARININ DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YASEMİN ANGIN

Yüksek Lisans Tezi

**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi
Ana Bilim Dalı**

Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

2016

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ ANA
BİLİM DALI
**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ BİLİM
DALI**

AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSU GÖREVLİLERİNİN
KARŞILAŞTIKLARI PSİKOSOSYAL SORUNLARA
YAKLAŞIMLARININ DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

(An Evaluation of Psychosocial Problems Faced by Employees in Family and
Religious Guidance Bureau According to Pastoral Counseling and Guidance
Terms)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ANGIN

Danışman: Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

ERZURUM

Haziran, 2016

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ danışmanlığında, Yasemin ANGIN tarafından hazırlanan “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışma 16/ 06/ 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

16/ 06 / 2016

Prof. Dr. Kemal DOYMUŞ

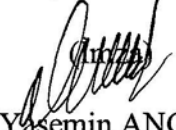
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak sunduğum “*Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi*” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

16/06/2016

Yasemin ANGIN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSU GÖREVLİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PSİKOSOSYAL SORUNLARA YAKLAŞIMLARININ DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yasemin ANGIN

2016, 95 sayfa

Bu araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına danışanlara yönelik yürütülen hizmetin içeriği, dini danışmanlık ve rehberlik zemininde ele alınmaktadır. Araştırmanın temel amacı, çeşitli boyutları olan sorunların getirildiği bu bürolarda gerçekleşen yardım ilişkilerini dini danışmanlık ve rehberlik açısından incelemektir. Bu çalışmada nitel araştırma modellerinden olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya kaynaklık eden veriler, ülke genelinde bulunan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına, 2014 yılının ilk 10 ayında başvuran kişilerin yönelttiği soruların yansıtıldığı kartekslerden ve kaynak taramasıyla elde edilen dokümanlardan sağlanmıştır. Bu veriler içeriğine göre analiz edilerek incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu doğrultuda, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında telefonla veya yüz yüze gerçekleşen görüşmelerin bir kısmına doğrudan temas edilerek, danışmanlık uygulamaları mercek altına alınmış ve büro görevlilerinin, dini içerikli psikososyal sorunları olan danışanlara yönelik yaklaşımları danışmanlık ilkeleri açısından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda büro görevlilerinin, ideal bir danışma süreci için gereken bilimsel ve sistemli altyapıya sahip olma konusunda yetersiz kalabildiklerini gösteren bulgulara ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bulgular ışığında, söz konusu bürolarda yürütülen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin, bu bürolarda istihdam edilen personelin donanımı ve bazı dış şartlar açısından yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulduğu kanaati oluşmuş ve bu doğrultuda çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, Dini danışmanlık ve rehberlik, psikososyal sorunlar

ABSTRACT

MSc. Thesis

AN EVALUATION OF PSYCHOSOCIAL PROBLEMS FACED BY EMPLOYEES IN FAMILY AND RELIGIOUS GUIDANCE BUREAU ACCORDING TO PASTORAL COUNSELING AND GUIDANCE TERMS

Yasemin ANGIN

2016, 95 pages

This study investigates the content of the services provided by the Family and Religious Guidance Bureau of Presidency of Religious Affairs according to pastoral counseling and guidance terms. For this aim, the consultancy services offered at this office were evaluated in respect of pastoral counseling and guidance terms. Document analysis method was used in this study. The sources of data used in this study were obtained from the literature and the questions asked to the Family and Religious Guidance Offices throughout the country in the first 10 months of 2014. The obtained data were analyzed and interpreted according to the contents.

In this context, approaches to clients of counseling practices were scrutinized and evaluated in terms of counseling desk attendant principles. As a result it can be said that the bureau officials were not sufficient to show that they have an ideal infrastructure for scientific and systematic consultation process. Results obtained in this study have shown that the ongoing religious counseling services provided by these offices and staff are not adequate and needs to be improved. Therefore, some useful suggestions were devoted for adequate consultation processes.

Keywords: Family and Religious Guidance Bureau, Pastoral Counseling and Guidance, Psychosocial problems

ÖN SÖZ

Bu araştırma, dini ve psikososyal boyutları olan sorunların getirildiği Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleşen yardım ilişkilerini, dini danışmanlık ve rehberlik perspektifinden değerlendirmek üzerine kurgulanmıştır. Alanyazında, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleşen görüşmeleri danışmanlık ilkelerine uygunluk esasına göre irdeleyen çalışmaların olmayışı, bu araştırmayı yapmamızın en önemli gerekçesini oluşturmaktadır.

Biz bu araştırmada, bu bürolara danışanların sorularıyla beraber hangi psikososyal sorunları görüşmeye getirdiğini ortaya çıkarmaya ve sorun-sunulan hizmet odaklı değerlendirmelerde bulunmaya çalıştık. Bunun için Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların yönelttiği soruların işlendiği karteklerden ve bu sorulara verilen cevapların yer aldığı sınırlı düzeyde dokümandan faydalandık.

Araştırmamız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın konusu ve problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi dile getirilmiş, araştırmada kullanılan yöntem anlatılmıştır.

İkinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bunun için ilk olarak din ve insan ilişkisi konu edilerek, insanda bulunan inanma ihtiyacından ve bu ihtiyacın karşılanmasının bireyin iyilik haline kavuşmasında önemli bir kaynak oluşturduğundan, iyilik hali ile din arasındaki pozitif ilişkiden bahsedilmiştir. Ayrıca başa çıkma ve dini başa çıkma kavramları üzerinde durulmuştur. İkinci adımda psikolojik yardım meslekleri içinde disiplinlerarası bir konumu olan dini danışmanlığın ne olduğu, gelişimi, kültüre duyarlı psikolojik danışmanlıkla ilişkisi ve gerekçesi anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığının dini danışmanlık ve rehberliği konu edinen çalışmalarına değinilmiştir. Son olarak dini danışmanlık ve rehberliğin uygulama alanı olarak Aile ve Dini Rehberlik Bürolarından bahsedilmiş, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olan bu büroların kuruluş ve görevleriyle ilgili bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölüm bulgular, tartışma ve yorumdan oluşmaktadır. Bu bölümde adı geçen bürolara danışanların getirdiği dini soruların hangi psikososyal sorunları

barındırdığı incelenmiştir. Bunu takiben bu soruların yöneltildiği büro görevlilerinin, danışanlara ve onların sorunlarına yaklaşımı değerlendirmeye alınmıştır. Büro görevlilerinin danışanları anlamak, sorunlarını çözmek amacıyla geliştirdikleri tutum ve davranışlar tartışılmış ve bu doğrultuda Aile ve Dini Rehberlik Bürosu görevlilerince dini danışmanlıkta kullanılabilir bazı yöntem ve tekniklere yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm sonuç ve öneriler bölümüdür. Bu bölümde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleştirilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sistematik hale gelmesi gerektiğine dikkat çekilerek mevcut durumu iyileştirmeye dönük bir takım öneriler getirilmiştir.

Bu çalışma sırasında desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Nurullah Altaş'a ve araştırma verilerini oluşturmam konusunda yardımcı olan Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı çalışanlarına teşekkür borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Erzurum – 2016

Yasemin Angın

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	ii
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
TABLolar (ÇİZELGELER) DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Konusu ve Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Yöntem	5
1.4.1. Araştırmanın Yöntemi	5
1.4.2. Evren ve Örneklem	5
1.4.3. Veri Toplama Araçları	5
1.4.4. Veri Analizi	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	6
2.1. Din ve İnsan İlişkisi	6
2.1.1. Psikolojik Bir Gereksinim Olarak “İnanma İhtiyacı” ve Din	6
2.1.2. İyilik Hali ve Din	8
2.1.3. Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma	10
2.2. Dini Danışmanlık ve Rehberlik	14
2.2.1. Psikolojik Yardım Meslek Alanları	14
2.2.2. Dini Danışmanlık	19
2.2.2.1. “Rehberlik” ve “Danışmanlık” Kavramları	19

2.2.2.2. Dini Danışmanlığın Gelişimi	21
2.2.2.3. Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışmanlık ve Dini Danışmanlık İlişkisi..	23
2.2.2.4. Dini Danışmanlığın Gerekçesi	26
2.2.2.5. Diyanet İşleri Başkanlığının Dini Danışmanlık ve Rehberliği Konu Edinen Çalışmaları	32
2.3. Dini Danışmanlığın Uygulama Alanı Olarak Aile ve Dini Rehberlik Büroları.....	34
2.3.1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Kuruluşu	34
2.3.2. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Görevleri.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM	39
3.1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Danışanların Sorunları.....	39
3.2. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Danışanlara Gösterilen Yaklaşımın Değerlendirilmesi.....	44
3.3. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlikler Bağlamında Dini Danışmanlıkta Kullanılabilecek Bazı Yöntem ve Teknikler	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
4.1. Sonuç	70
4.2. Öneriler	71
KAYNAKÇA	73
ÖZGEÇMİŞ	83

TABLolar (ÇİZELGELER) DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 2.1. Aile ve Dini Rehberlik Büroların Açılış Kronolojisi.....	35
Tablo 3.1. Aile Danışmanlığı Sertifika Programı	58

KISALTMALAR DİZİNİ

ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ATM	: Aile Toplum Merkezi
Çev.	: Çeviren
ÇİM	: Çocuk İzlem Merkezi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİVANTAŞ	: Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama Ticaret Sağlık ve Turizm Anonim Şirketi
Ed.	: Editör
EKEV	: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
ŞÖNİM	: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TÜHİS	: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası
Vb.	: Ve benzeri
%	: Yüzde

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusu ve Problemi

Din fenomeni, en ilkelinden en modernine kadar her toplumda görülen ve deneyimlenen bireysel ve toplumsal bir gerçekliktir. İnsanlık tarihinde dinin olmadığı bir toplum bulunmamaktadır. Din, farklı şekil ve boyutlarda da olsa varlığını hep sürdürmüştür. Aslında din, bireysel ve sosyal bir gereksinim olarak da algılanagelmıştır. Dolayısıyla dini yaşam, sosyal yapının içerisinde yer almakta ve bir ihtiyaca karşılık gelmektedir (Akdoğan, 2008).

Din, insanları kutsal duygu, ortak bilinç ve vicdan etrafında birleştiren evrensel bir olgu olduğu gibi bireylere yön veren ve onları hem içten hem dıştan kuşatarak düşünce ve davranışlarda kendini gösteren bir disiplindir (Tümer, 1994, 317). İnanan insanlar dinin kendilerine sunduğu referanslar aracılığıyla hayatlarını kurmaya ve yaşam biçimlerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu açıdan din, bireyin yaşamsal alanında belirleyici bir özelliğe sahiptir.

Yaşamını dinin rehberliğinde düzene sokmak isteyen birey yalnızlık, çaresizlik, korku, kayıp ve yıkımlar karşısında da dini, umut ve güven aşıl原因 bir araç olarak görür ve kullandığı bir takım dini motiflerle içinde bulunduğu sıkıntılı durumun üstesinden gelmeye çalışır. İnsanların dine yönelimlerinin dışavurumunu içeren dinsel pratikler ve zor zamanlarında sorunlarıyla baş ederken kullandıkları dini uygulamalar, bireylerin psikososyal uyumlarına ve iyilik haline ulaşmalarına katkı sağlayan unsurlardır.

İnsanlara gelişim dönemleri ve farklı yaşam çağları açısından bakıldığında, bireylerin gerek sözünü ettiğimiz dini motifleri uygulama ve bunlar aracılığıyla hayatı anlamlandırma konusunda, gerekse sorunlarını çözerken dini enstrümanları kullanma konusunda olsun, dini bir danışman ve rehber arama ihtiyacı duydukları gözlenmektedir (Şirin, 2014, 54). Tam da bu noktada “dini danışmanlık” şeklinde yeni bir kavram karşımıza çıkmaktadır.

Batı'da “pastoral counseling” ismiyle anılan ve “dini danışmanlık” olarak Türkçe'ye çevrilerek kullanılan bu kavram, Batı'da 1900'lü yılların başında ortaya çıkmışken (Şirin, 2014, 33) ülkemizde yeni gelişen bir alanı (Ege, 2011) tanımlamaktadır.

Psikolojik yardım meslekleri arasında disiplinler arası bir konumu olan dini danışmanlık ve rehberliğin, teoloji ile davranış bilimlerini bir araya getirmesi ve fiziksel, zihinsel ve manevi yönü olan (Şirin, 2014, 35) bir yardım mesleği olması nedeniyle özgün bir alan oluşturduğu söylenebilir. Ülkemizde dini danışmanlık ve rehberliğin tam olarak ne olduğuyla, komşu disiplinler arasındaki konumuyla ve yöntemleriyle ilgili kavramsallaştırma çalışmaları devam etse de birçok araştırmacının dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetleriyle ilgili, bireyin kendisiyle, ailesiyle, toplumla veya Tanrıyla olan ilişkilerinde psikolojik, sosyolojik ve teolojik yenileşmenin bir aracı olabileceğine dair görüşleri bulunmaktadır (Altaş, 2000; Cebeci, 2010; Koç, 2014, 72; Ok, 2012, 38-58). Ayrıca bu alan gelişmesine ihtiyaç duyulan bir bilim dalı olarak büyümeye devam etmektedir.

Teorik olduğu kadar pratik boyutuyla da desteklenmesi gereken bu alan, ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü çatısı altında, il ve ilçe müftülükleri bünyesinde açılmış olan Aile ve Dini Rehberlik Büroları aracılığıyla sahada uygulama fırsatı bulmuştur. Böylece dini danışmanlık ve rehberliğe ilişkin akademik çalışmalarla paralel yürümesi gereken alan uygulamalarının önü açılmıştır. 2003 yılında beş ilimizde (Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Samsun ve Elazığ) kurulan bu bürolar, 2006 yılından itibaren ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.

Kuruluş amacının, halkın özellikle aile ve aile bireyleriyle ilgili dini içerikli soru ve sorunlarına çözüm üretmek olarak belirtildiği (Diyanet İşleri Başkanlığı[DİB], 2015a) bu bürolara, birçok kişinin rehber olarak gördüğü din görevlisinin görüş ve önerilerinden yararlanmak ve sorununun çözümüne katkı sağlamak amacıyla, danışmanlık hizmeti almak için başvurduğu bilinmektedir (Peker, 2012, 354). Bu durumda Aile ve Dini Rehberlik Büroları, dini danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının yer aldığı önemli bir birim olarak faaliyet göstermektedir.

Peki bu bürolarda yeterli düzeyde danışmanlık hizmeti verilebilmekte midir? Bu soruyu doğru yanıtlayabilmek için öncelikle bürolarda gerçekleştirilen görüşmelerin

niteliğini anlamak gerekecektir. Bunun için işe Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına danışanların dini içerikli sorularını analiz ederek başlamak yerinde olacaktır. Danışanların bürolara getirdiği sorulara bakılacak olursa, bu soruların bazı psikososyal sorunları da barındırdığı gözden kaçmayacaktır. Zira bireylerin din ile ilişkilendirdiği her türlü sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunu danışma ortamına getirebildikleri gözlenmektedir (Ege, 2015, 106-125; Ş. Özdemir, 2007, 119). Bu da, dindarlık düzeyleri değişse de dine yakınlığı olan danışanların, danışmanlık eğitimi almış dini danışmanlarla karşılaşması gerektiğinin önemini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar DİB bu bürolarda çalışan personele yönelik olarak, sosyal konularda farkındalığı ve duyarlılığı arttırmak gayesiyle eğitim seminerleri, koordinasyon toplantıları gibi farklı etkinlikler düzenlese de (DİB, 2015b) bürolardaki uygulamalar dikkatli bir şekilde incelendiğinde, danışanların dinî içerikli sorunları için informal olan bir dinî danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmaya çalışıldığı izlenimi oluşmaktadır (Söylev, 2015).

Bu çerçevede, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına müracaat eden bireylere sunulan hizmeti, danışmanlık ilkeleri temelinde inceleyerek yapılacak bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. İşte bu araştırmanın problemi, dini ve psikososyal boyutları olan sorunların getirildiği Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleşen yardım ilişkilerinin, dini danışmanlık bilgi ve becerisine dayanan profesyonel bir zeminde ilerleyip ilerlemediğini belirlemektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın temel amacı, çeşitli boyutları olan sorunların getirildiği Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleşen yardım ilişkilerini dini danışmanlık ve rehberlik açısından incelemektir. Alt amaçlar ise,

1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına getirilen soru ve sorunlar, dini boyut dışında başka hangi boyutları içermektedir?
2. Farklı boyutları olan sorunlarla karşılaşan büro görevlileri verimli ve işlevsel bir danışma oluşumu sağlamada yeterli donanıma sahip midir?
3. Büro personelinin yetiştirilmesi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından organize edilen eğitim programları, bu görevlilerin danışanların sorunlarıyla ilgili farklı

boyutları görebilme ve danışma sürecini doğru yönetebilme gibi bazı temel kazanımları elde etmesini sağlayabilecek kapsamda mıdır? sorularına cevap bulmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Literatür taraması sonucunda Aile ve Dini Rehberlik Bürolarıyla ilgili çalışmaların var olduğu görülmektedir. Bunlar, söz konusu bürolara danışan kişileri bir takım demografik değişkenlere göre, soruları genel hatlarıyla içeriğine göre ya da yapılan görüşmeleri şekil yönünden tasnif eden çalışmalardır (Çiftkat, 2011; Özdemir Ö., 2013; Simav Oruç ve Kurt, 2009; Şen, 2010; Yıldız, 2011; Yılmaz, 2012 vb.). Bu çalışmalar incelendiğinde, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yöneltilen soruların içerdiği ana konuların ayrıntılı olarak işlendiği ancak, adı geçen bürolarda gerçekleştirilen görüşmelerin danışmanlık ilkelerine uygunluk esasına göre irdelenmediği anlaşılmaktadır. Biz ise -yeni bir araştırma konusu çerçevesinde- benzer bulgular üzerinde durmaktan çok danışanların dini sorularıyla beraber ne tür psikososyal sorunları görüşmeye getirdiğini ortaya çıkarmayı ve sorun-sunulan hizmet odaklı değerlendirmelerde bulunmayı öncelendik.

Dolayısıyla bu çalışmanın;

1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleştirilen görüşmelere doğrudan temas etmeyi sağlayan örnekler üzerinden, verimli bir danışan-dini danışman etkileşimi kurma noktasında olan ve olması gerekeni saptaması,

2. Diyanet İşleri Başkanlığınca, söz konusu hizmetin bürolarda gerçekleşen dini danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının niteliği açısından yeniden değerlendirilmesine imkan vermesi,

3. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görev yapan personelde, psikososyal sorunlarla karmaşık hale gelmiş dini soruları olan danışanlarla kurulan yardım ilişkileri konusunda farkındalığı artırması ve dini danışman rolünü üstlenen bu personelin tutum ve davranış repertuvarına katkı sağlaması,

4. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarındaki dini danışmanlık ve rehberlik uygulamalarını ilkesel olarak incelemeyi hedeflemesi nedeniyle daha önce araştırılmamış olan bir konuyu araştırması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Yöntem

1.4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme, araştırma problemi doğrultusunda araştırmanın konusu ile ilgili bilgi içeren materyallerin analiz edilmesidir (Cansız Aktaş, 2015, 363).

1.4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini Türkiye genelinde bulunan ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanlar ile onlara danışmanlık hizmeti sunan büro görevlileri oluşturmaktadır. Örneklem ise, konuşmaları yazılı materyale yansıyan büro personeli ve görüşme talebinde bulunan danışanlar arasından amaçsal örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

1.4.3. Veri Toplama Araçları

Aile ve Dini Rehberlik bürolarında görevlendirilen personel kendilerine e-posta, telefon ya da yüz yüze başvuru ile yöneltilen soruları cevaplamaktadır. Bu sorulara verilen cevaplarla gerçekleşen görüşmelere ilişkin bilgiler, görevli personel tarafından kartekse işlenmektedir. Bu kartekslere ise müftülüklerce, elektronik ortamda daire başkanlığına gönderilmektedir. Bu araştırmaya kaynaklık eden materyal, 2014 yılının ilk 10 ayında ülke genelindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran kişiler tarafından yöneltilen soruların yansıtıldığı kartekslere sağlanan veriler ile kaynak taramasıyla elde edilen dokümanlardan oluşmaktadır.

1.4.4. Veri Analizi

Doküman inceleme yönteminin kullanıldığı bu araştırmada elde edilen veriler içeriğine göre analiz edilerek incelenmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin analiz edilmesi sırasında görüşmelerin içerdiği konuşmaların aktarılmasına gerek duyulduğunda ise, söylenenlerin anlam değişikliğine uğratılmadan verilmesine özen gösterilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Din ve İnsan İlişkisi

2.1.1. Psikolojik Bir Gereksinim Olarak “İnanma İhtiyacı” ve Din

Din olgusunun kökleri, insan kadar eskidir. Günümüzdeki tarihçi ve sosyologlar da, dinin insanla birlikte doğduğunu onaylamışlardır (Cilacı,1990).

Din fenomeni, her zaman insanlığın temel meseleleri arasında olagelmıştır. Tarihte başarılı bir medeniyet ve kültür meydana getirmiş olan her toplum, manevî dünyaları belli bir dinin inanç sistemlerinin damgasını taşımaktadır. Dini hayat, insanın yalnız iç dünyasında yaşanan bir duygu olarak kalmamakta, gerek çeşitli ritüellerle, gerek ahlâkî davranışlar ve sanat eserleriyle bütünleşerek, ruhî dinamizmle bir sentez halinde gerçekleşmektedir (Yüksel, 1999).

Öyleyse sosyal birer olgu olarak dinler ve onun etrafında şekillenen inançlar, insan yaşamı için neden hep vazgeçilmez olmuştur? Tarhan ‘ın (2009, 21) şu sözlerinin bu konuya ışık tutabileceğini düşünüyoruz:

İnsanın psikolojik ihtiyaçları, arzuları ve hedefleri sınırsız iken, beş duyu ile algılayabildiği ve hükmedebildiği şeyler çok sınırlıdır. Evrene hakim olmak, sonsuza dek yaşamak, ölümün farkında olup ondan korkmamak sıradan bir insanın tipik arzularıdır. Bir yandan bu kadar geniş ve ileriye yönelik istekleri, diğer taraftan da karşılanması gereken psikolojik ihtiyaçları varken insan, bir virüse yenik düşebilir... İşte burada zihnin, diğer canlılarda bulunan yeme, içme, barınma ve üreme gibi temel ihtiyaçların çok ötesinde soyut ihtiyaçları olduğunu da görebiliriz.

Birtakım psikolojik ve sosyal motivlerin harekete geçirdiği bu soyut ihtiyaçlar, insanı kutsala inanmaya yönlendirir. Psikolojik gereksinimler daha çok insanın iç yapısıyla ilgilidir. İnsanın içinden gelen ve onu inanmaya sevkeden aidiyet duygusu, bağlanma ve sığınma eğilimi, kutsallık duygusu, güzellik duygusu, ahlaki eğilim, en yetkin varlık hayali, hayatı anlamlandırma çabası, tabiat olayları karşısındaki çaresizliği ve buna bağlı olarak ilahi yardım talebi, ölüm korkusu ve ölümsüzlük arzusu, hakikati arama isteği gibi duygusal ve zihinsel temele dayanan motivler insanı yüce bir güce, yaratıcıya inanmaya sevkeder (A. Kasapoğlu, 1997, 26).

İnsanın doyurulması gereken ihtiyaçlarından birisi olan hayata anlam verme isteği, evrenin ve evrendekilerin varlık sebebini anlamının yanı sıra, varlık âlemi içindeki yerini anlamaya yönelik bir arayıştır. İnsan, var olma amacının ne olduğuna dair tatmin edici bilgi ve yorumlara ulaşmak isterken, aynı zamanda hayatına yön verecek değerlerin ve ilkelerin arayışı içindedir (Akıncı, 2005). Bu arayış onu, yaşamını anlamlı kılmak için sebep bulabilme gayretine sokar.

Ne yazık ki hayatın anlamı konusunda psikolojinin insana verebileceği fazla bir şeyin olduğu söylenemez. Anlam olmadan da insanın mutlu olmasını sağlamak zordur. Din ise insana anlam ve amaç verebilen faktörlerin başında gelir. Kendi arzu ve iradesini ilâhî iradeyle birleştirebilenler, koşullar olumsuz da olsa kalplerinin aradığı mutluluğa erişebilirler. Bütün evrene bir anlam kazandırmanın yanında din, insanların yaşamına manevî bir yücelik katar, hayatın en iyi ve en kötü anlarında insana destek sağlar (Kasapoğlu, 2010).

Kurumsal bir dini inanç alanında, insanın varoluşsal özünde yer alan yönelimleri onu iman etmeye götürür (Karacoşkun, 2004). İnsanın kalbine ve zihnine yerleşen iman, onun benliğini sarar (A. Kasapoğlu, 1996), yaşamsal deneyimleri anlamlandırmada, duygu, düşünce ve davranışları düzenlemede belirleyici bir güç olur. İman etmekle birey, tüm varoluşla ilgili olarak yaşamın, dünyada karşılaştığı sıkıntıların, ölümün, evrende yer edindiği konumun anlamıyla ilgili tatmin edici cevaplara ulaşır. Bu cevaplar sayesinde varlığa kutsallık atfederek teslimiyet, ibadet gibi dini tutumlarla kendisinin de bu kutsala ait olduğu duygusunu yaşar (Köse, 2000, 214-216).

Teorisyen ve ruh hekimi olan Carl Gustav Jung, 35 yaşının üzerindeki bütün hastalarının rahatsızlıklarının ana sebebinin, yaşamı dini bir perspektifle yorumlayamamaları olduğunu söyler (Köse, 2000, 214-216). Çağımızda da insanların manevî/soyut ihtiyaçlarının tatmin edilmeyişi, hayatın akışı içerisinde ihmal edilmesi, güvensizlik ve mutsuzluk duygularının hüküm sürmesine neden olmuş, manevi çöküntü ve buhranlara yol açmıştır. Örneğin Batı dünyasında yaşanan maddî refaha rağmen, “manevî açlık krizi” zamanla tırmanmıştır. Bu krizin en önemli sebepleri arasında insanın hayatına anlam kazandıran kutsal bir referansın toplum yaşamındaki etkisini kaybetmiş olması vardır (A. Kasapoğlu, 2010). Toplumun kutsalla olan bağının

zayıflamasıyla manevi iyileşme hareketi adı altındaki oluşumun başlaması paralellik arz etmektedir. Bu uygulamalar ise çoğunlukla din merkezlidir.

Çünkü din, insanın hayatta karşılaştığı olay ve durumlara hazır, bütüncül cevaplar veren ve ona nasıl yaşaması gerektiği konusunda yol gösteren sistematik bir çerçeve sunar (Hökelekli, 1993, 116). Bu sayede insanda var olan çaresizlik, belirsizlik, yetememezlik duygusunun yerini güvenle bağlanma duygusu alır. Bu duygunun varlığı ise bireyin iyilik haline kavuşması noktasında önemli bir kaynak oluşturur.

2.1.2. İyilik Hali ve Din

Bireyin iyilik halini ifade eden çok sayıda kavram vardır. Bunların başlıcaları; kendini kabullenme, öz saygı, mutluluk, doyum, refah, toplumsal iyilik hali, öznel iyilik hali ve yaşam kalitesidir. Akademik araştırmalarda ise iyilik hali daha çok, “psikolojik iyilik hali” ya da “öznel iyilik hali” biçiminde ele alınmıştır (Demirbilek ve Öktem Özgür, 2013).

Doğan (2008) literatürde, genel olarak iyilik hali kavramının bireyin bedensel, zihinsel ve ruhsal bütün boyutlarda işlerliğinin geliştirilmesinin amaçlandığı bir yaşam biçimi olarak tanımlandığını vurgulamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sağlığın tanımını yaparken "sadece hastalığın bulunmayışı değil, bedensel, zihinsel ve sosyal tam iyilik hali" şeklinde bir ifade kullanmıştır (Top, Özden ve Sevim, 2003). O halde iyilik halini, yaşam kalitesini arttırmak amacıyla optimum düzeyde biyopsikososyal sağlığın elde edilmesini sağlayan bir hayat tarzı olarak anlayabiliriz.

Dinler de bir yandan beraberinde getirdiği dünya görüşü ile inanan insanların sosyal çevreleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olmaları gerektiğini düzenlemeye çalışırken, diğer yandan bağlılarının zihinsel ve duygusal yapıları üzerinde biçimlendirici etkide bulunarak onların psikososyal uyumlarının yönünü ve yoğunluğunu belirlemektedir (Yapıcı ve Kayıklık, 2005).

Son 50 yıldır araştırmacılar, dindarlık ve psikolojik iyi olma göstergeleri arasındaki ilişkilerle yoğun olarak ilgilenmektedir. Giderek artan kanıtlar dindarlığın yaşam doyumunu ve mutlulukla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Akın, 2009). Dini inanç ve uygulamaların, tutarlı bir şekilde ve büyük ölçüde yaşamdan zevk alma,

mutluluk ve moral açıdan iyi olmanın diğer göstergeleriyle ilişkili olduğunu ortaya koyan bilimsel araştırmaların varlığı (Köylü, 2012a, 121), din ile “iyilik hali” arasında bir bağın olduğunu açıkça göstermektedir. Sözelimi, Tanrı’ya karşı duyulan sevgi ve güven hissi, bireyin sürekli olarak gözetilip korunduğu algısının gelişmesine neden olduğundan onun iç huzuru bulmasında etkili olur (Apaydın, 2010). Benzer şekilde ahiret inancı da, yaratılışı gereği ebedilik özlemi duyan ve en azından eserleri ve hatıralarıyla anılmayı arzu eden insanın yaşamını anlamlandırmasına yardım eder (Çelik, 2001). Bu inanç bir kere içselleştirilince bireyin hayatı bir çeşit kutsiyet kazanmış olur. Bu ise iyilik halinin boyutlarından olduğu kabul edilen maneviyat ile (Doğan, 2006) ilişkili görünmektedir.

Dini inanç ve uygulamaların iyilik hali üzerindeki olumlu etkisini gösteren temalardan biri de sadaka olabilir. Allah’ın rızasını kazanmak ümidiyle ihtiyaç sahiplerine karşılıksız olarak maddi/manevi yardımda bulunmak anlamına gelen (Karaman ve diğerleri, 2006, 568) sadaka kavramı dini bir terim olarak, parasal yardımda bulunmak, yolda kalmışa yardım etmek, teselli etmek, bilgi paylaşımında bulunmak, iyiliği telkin etmek, hasta ziyareti yapmak, affetmek, içtenlikle tebessüm etmek gibi anlamları içerir (Yaşaroğlu, 2015, 95). Bu yönüyle, hiçbir çıkar gütmeyen yoksunluğu olan kişilere yardımcı olmak anlamında kullanılan özgecilik kavramıyla benzeşen sadaka, bireyin ruhsal durumunun niteliğini iyileştirmede önemli bir etkiye sahiptir. Hem sadaka verme davranışında hem de özgecilik davranışında önemli olan şey, başkalarının ihtiyaçlarını gidermek üzere karşılıksız çabalamaktır.

Özgecilik ve iyilik hali arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, özgecilik düzeyi ile iyilik hali arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada özgeciliğin hafif ruhsal vakaların terapilerinde ya da başarı sağlanan ağır vakaların ve hatta biyolojik nedenli rahatsızlıkların rehabilitasyonunda iyilik halini artırıcı yöntemlerden birisi olarak kullanılması da önerilmiştir (F. Kasapoğlu, 2013). Buna benzer bir öneri de Merter’den (2013, 386) gelmektedir. Hayır terapisi adıyla kavramsallaştırdığı sadaka verme eyleminin sosyoterapik bir özelliği olduğunu vurgulayan yazar, bu eylemin depresyon, nörotik takıntı, kişilik bozukluğu gibi psikolojik sorunların üstesinden gelmede oldukça etkili olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda bencil olmama, iyi niyet, diğergamlık gibi duyguları barındıran özgecilik davranışını çağrıştıran ve fakat dini bir eylem olan sadaka verme davranışının, bireyin

psikolojik ve sosyal iyilik haline kavuşmasında olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Allah'ın varlığına inanma, ahiret inancı ve bu ikisinin beraberinde getirdiği sorumluluk alanı dindar bireyin hayatına sadaka gibi pek çok unsurla birlikte girer. Bunlar arasında dua, tevekkül, şükür, rıza ve diğer dini pratikler vardır. İnanç sistemlerinde yer alan bu temalar inanan bireyin yaşamının psikolojik, zihinsel, bedensel ve sosyal tüm boyutlarını düzenleyici birer 'davranış-çıktısı' olarak yer alırlar (Koç, 2013). Din bireyin gündelik yaşamına inanç ve ritüellerle girerek, onun benlik ve kişilik yapısı üzerinden sosyal çevresiyle barışık bir hayat yaşamasına (A. R. Aydın, 2009) ve psikososyal anlamda iyilik halini elde etmesine olanak sağlar.

İyilik hali, bireyin hayatını sağlıklı koşullarda sürdürebilmesine ve karşılaştığı şeylerin yerini, önemini, değerini anlayıp fark etmesine ve buna göre bir düzen oluşturmaya bağlıdır. Dini enstrümanlar ve özellikle de dini yönelimin temel boyutlarından olan ibadetler, insanın yaşama bir anlam yüklemesinden kişisel gelişim duygusuna sahip olmasına ve olumlu ilişkiler kurabilmesine kadar pek çok konuda yönlendirici unsur içerirler (Acar, 2014). İbadetlerin ruh ve beden sağlığı ile ilişkisini inceleyen araştırmalar (Horozcu, 2010; Köylü, 2012b; Kula ve diğerleri, 2002; Yoğurtcu, 2009), dua ve namazın ruh sağlığına olumlu etkisini (Kavas, 2013a; Koç, 2003; Koç, 2004), namaz ile sorumluluk, sosyallik ve kendini kabullenme arasındaki ilişkiyi (Hayta, 2000) işleyen araştırmalar dini uygulamaların bireyin ruhsal, bedensel ve sosyal anlamda işlevselliğini geliştirmeyi amaçlayan yaşam şeklini destekleyici bir özelliğe sahip olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.

Ayrıca öz saygı ve din ilişkisini (Yapıcı ve Kayıklık, 2005), güven kaynağı olarak duayı, (A. R. Aydın, 2009), sosyal destek olarak din ve dini sosyalleşmenin manevi destek sağlamada etkisini (Apaydın, 2010; Ö. Aydın, 2011; Ayten, 2012; Kula, 2006), dini inanç, şükür ve psikolojik iyi olma ilişkisini (Göcen, 2014, 108) konu edinen çalışmalar da iyilik hali ve din arasındaki pozitif ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

2.1.3. Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma

Her ne kadar en büyük amacı mutluluk ve sağlık konusunda en üst düzeye erişebilmek de olsa, insan iş hayatında, arkadaşlık ve evlilik ilişkilerinde, aile içi iletişimde ya da travmatik olaylar, doğal felaketler, dramatik acılar veya ekonomik

problemler nedeniyle başa çıkmada zorlandığı tecrübeler yaşayabilir. Halbuki insanoğlu yaşamını sürdürürken bir düzen ve devamlılık gereksinimi duyar. İçinde bulunduğu şartların kalıcı olmasını ve mevcut kurulu düzenin bozulmamasını ister (Kula, 2002). Bu sebeple bireyin yaşadığı bazı olumsuz olaylar, hayatın kontrol edilip denetlenemediği algısının oluşmasına ve onun stres yaşamasına neden olur.

Stres; gerginlik, endişe, öfke, üzüntü, huzursuzluk, korku, utanma, değersizlik, yetersizlik, güvensizlik, kararsızlık, karamsarlık ve suçluluk düşüncesi gibi bilişsel ve duygusal tepkilerin yaşanmasına etki eder. Birey, ruhsal ve bedensel sınırların zorlanmasıyla ortaya çıkan bu tip duygu ve düşünceleri yenmek için ise çeşitli yollara başvurur (Kavas, 2013a). Örneğin benzer sorunları yaşamış olan kişilerle dertleşir, problemin kaynağına saldırır, problemin kaynağını görmezden gelir, kendini işe verir, kendini sosyal ortamdan soyutlar veya bir umut ışığı arar. Bütün bu davranımlar başa çıkma stratejileridir (Gün, 2012).

Stresli durumla başa çıkma metotları duygu odaklı veya problem odaklı olmak üzere iki şekilde gruplandırılabilir. Duygu odaklı başa çıkma davranışı, stres oluşturan uyarıcıya direnmek yerine bu uyarıcının etkisini azaltmaya (olumsuz duyguyu paylaşma ya da bastırma, inkar etme) yöneliktir. Problem odaklı başa çıkma davranışı ise, stres yaratıcı olayı ortadan kaldırmaya veya etkisini azaltmaya (problemi çözmeye çalışma veya problemden kaçınma, problemlili alana mesafe koyma) yöneliktir (Deniz ve Yılmaz, 2006; Türküm, 2002).

Kişilerin başa çıkma metotlarında belirleyici olan öğelerden belki de en önemlisi kültürdür. Çünkü başa çıkma sürecinde uygulanan etkinliklere bakıldığında, kültürel arka plana ait referanslar öne çıkmaktadır (Ayten, 2012, 39). Kültürel anlamları biçimlendiren ve sağladığı dünya görüşüyle inananlara sorunlarıyla mücadele etme noktasında genel bir bakış açısı kazandıran din, başa çıkma stratejileri için önemli bir referans kaynağıdır. Din, hayatta karşılaştıkları istenmedik olaylardan fiziksel, sosyal, psikolojik ve aynı zamanda manevi yönden etkilenen bireylerin sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilecek anlamlar içermesi bakımından önemlidir.

Yaşanan bütün olumsuzluklar karşısında ilahi ve sınırsız bir güce sığınmak, hem olayın anlamlandırılmasını hem de olaydan dolayı bireyin duygu ve düşüncelerinin farkına varmasını, bunları ifade etmesini sağlar. Yaşadığı olumsuz olayın kendi öz

kaynaklarını aşacağını gören birey yardım arayışına girer. Tanrı'ya sığınır, ondan destek olarak yaşadığı sorunlar karşısında sabır ve metanet gösterme eğilimi içinde olur. Bu da bireyin kendini güçlü hissetmesine ve zorluklarla baş etmesine, hayatta acıların da olduğu gerçeğiyle yüzleşerek olgunlaşmasına katkı sağlar (Ayten, Göçen, Sevinç ve Öztürk, 2012). Bu haliyle din, baş etmede zorlandığı sorunlarla karşılaşan bireye, yaşadığı güçlükleri nasıl yorumlayacağı, hangi tutumu sergileyeceği ve takınacağı tavır konusunda yardımcı olur.

İşte insanların zor ve sıkıntılı zamanlarda sorunlarıyla baş ederken dini referans olarak birtakım dinsel pratiklerle destek arayışına girmeleri dini başa çıkma olarak adlandırılabilir. Ancak burada kastettiğimiz dini öğretilerin yanlış anlaşılmasıyla ortaya çıktığını düşündüğümüz yaratıcıya kızmaya, neden kendisinin seçildiğini sorgulamaya dayanan ve güvensizlik duygusunun hakim olduğu olumsuz dini başa çıkma davranışları değil, Allah'ın yarattıklarının, başa gelen zorlukların bir anlamı olduğu inancına dayanan, güven ve bağlılık duygusunun hakim olduğu olumlu dini başa çıkma davranışlarıdır (Kavas, 2013b). Bu doğrultuda, dini başa çıkma metotlarında öne çıkan dini etkinlikleri (Cebeci, 2012, 102-118; Sayın, 2012; Şirin, 2014, 209-256) şöyle sıralayabiliriz:

-Kur'an Okumaları: Kur'an okumaları insanı manevi bir atmosfere çekerek onun derinlikli duygular yaşamasına olanak sağlarken; Kur'an metinlerinde var olan hikayeler, emir, tavsiye ve açıklamalar bireyin zihninde bulunan işlevsel olmayan inanç ve bilişsel çarpıtmaların giderilmesine, bunun yerine olumlu inançların yerleştirilmesine yardımcı olmaktadır.

-Tövbe: Bireyde farkındalık oluşturmayı, bireyin kararlılığını ifade etmesini ve günahlarından arınarak rahatsızlık veren duygulardan kurtulmasını sağlayan bir uygulamadır.

-Zikir: Allah'la birliktelik bilinci uyandırarak bireye, O'nun yakınlığını, şefkatini ve büyüklüğünü derinden hissettirir. Çaresizlik duygusunun yerini ruhsal rahatlamaya bırakmasında etkili bir araçtır.

-Tefekkür: Bireyin sistematik olarak yapıp ettikleri hakkında düşünmesini ve evrende olup biten olumlu-olumsuz her şeyi hikmet penceresinden izlemesini sağlar.

-Dua: İbadetlerin özüdür. Sıradan bir istekte bulunmak anlamına gelmeyen dua, manevi bir oluşu sağlama yönüyle huzur ve güveni tesis eden eşsiz bir deneyimdir. Bireyin sessizlik içinde tam bir konsantrasyon halinde, bir olay ya da durum üzerinde düşünmesine ve sorunları üzerinde iç gözü kazanmasına yardımcı olur.

-Şükür: Hayattan memnun olan bireyin hissettiği takdir duygusundan kaynaklanan manevi bir deneyim olup ruhi dengeyi korumada etkili olabilecek bir uygulamadır.

-Sabır: Sorunların üstesinden gelmeye çalışan bireye aşıldığı özgüven ve özsaygı sayesinde, varoluşsal kaygıları en aza indirmede ve geleceğe dönük pozitif bakış açısı kazanmada etkili ve dinamik bir araçtır.

Hayatın doğal akışını bozan, istenmedik gelişmelerden sonra yaşanan problemlerle başa çıkma noktasında dinin, terapötik (iyileştirici) etkisini görebileceğimiz pek çok örnek mevcuttur. Bunlardan biri de ülkemizde yaşanan 17 Ağustos depremidir. Belki çoğumuzun tanıklık ettiği bu depremden sonra deprem tecrübesi yaşayanlar üzerinde yapılan bir araştırmada (Kula, 2002) depremzedelerin dua etme, Kur'an okuma, namaz kılma gibi dini başa çıkma yöntemlerini kullanarak rahatlamaya, yaşadıkları çaresizlik ve gerginliği aşmaya çalıştıkları gözlenmiştir.

Diğer bir araştırma (Kula, 2012, 290) engelli çocuğa sahip ailelerin dini başa çıkma yöntemleriyle cesaret ve dayanıklılık kazandığını gösteriyor. Spastik çocuğu olan bir annenin ifadeleri şöyle: *“Bunu kendime fazla dert etmedim. Çünkü Hazreti Allah'tan geldiğini, O'nun böyle dilediğini ve bu çocuğu bana emanet olarak, bir hediye olarak verdiğine inancım sonsuz. Elimden geldiğince güzel bakmaya çalışıyorum.”*

Engellilik, ölümcül hastalıklar, doğal felaketler gibi ciddi travmatik olaylarda ortaya konan dini başa çıkmanın yanı sıra günlük olaylarda, daha sıradan sıkıntılı durumlarda kullanılan dini başa çıkma etkinliklerinin de ele alındığı 250'nin üzerinde araştırma dünya literatüründe yerini almıştır (Ayten, 2012, 20).

Ülkemizde de dinsel inanç, tutum, davranış ve sembollerin başa çıkma sürecine etkisini inceleyen çok sayıda araştırma mevcuttur. Bu çalışmalara bakıldığında, dini başa çıkma davranışlarının psikolojik rahatsızlıkların ve buna yol açan sebeplerin etkilerini dahi azaltabildiği anlaşılmaktadır.

Bu konuda yapılan araştırmaları genel hatlarıyla vurgulamak gerekirse; duanın psikanalitik tedaviye benzer bir yol izlemesi (Koç, 2005), tövbe ettikçe günahkarlıktan kaynaklanan suçluluk duygusunun azalmasına bağlı olarak obsesif kompulsif patolojik düzeyin azalma eğilimi gösterdiği (Bayraktar, 2007), depresyon ve stresi önlemede dinin koruyucu işlevi (Cengil, 2003; Gün, 2012; N. Öner, 2002; Özer, 2012), dini başa çıkma aracı olarak sabır ve şükür (Ayten ve diğerleri, 2012; Kula, 2012), kader inancının psikoterapik fonksiyonu (Kandemir, 2006; Karaca, 2006; Kartopu, 2013), seküler toplumlara karşın dindar toplumlarda intihar oranının düşük oluşu (Ağılkaya, 2010; Altuntop, 2005) gibi pek çok konuda çalışmaların yapıldığını belirtmeliyiz.

Din, insanların farklı ihtiyaçlarına cevap verme kapasitesiyle, yaşantısal olayları algılama ve anlamlandırmada kullanılabilecek genel şablonlar sunar. Bu yönüyle yaşanması muhtemel sorunlarla baş etme noktasında dini, referans olarak gören bireylere dua ile güç kazanma, tevekkül ederek güven duyma, hayır veya şer anlayışına yönelme, öfkeyi yenme, şükretme, anı değerlendirme, sabretme gibi bilişsel, duygusal ve davranışsal etkinliklerin, seküler ve dini içerikli psiko-eğitimsel çalışmalarla kazandırılması, olumlu dini başa çıkma davranımlarının pekiştirilmesi açasından önem arz etmektedir.

2. 2. Dini Danışmanlık ve Rehberlik

2.2.1. Psikolojik Yardım Meslek Alanları

Birey, günlük yaşantısında devamlı olarak problem çözme ve uyum sağlama durumu içindedir. Genellikle bunları kendi imkan ve kaynakları ile çözümlenmekte, bazı hallerde ise profesyonel yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bireyin kendine ve çevresine daha etkili bir uyum sağlayarak verimli bir dünya oluşturabilmesinde, duygu, düşünce, tavır ve değerler sisteminde gerekli değişimler yaşayabilmesinde, iyi bir ruh sağlığı geliştirmesinde ona yardım edebilecek belli başlı meslekler vardır ve her birinin terapötik sürece katkısı ayrıdır. Brammer ve Shostrom (1982) terapötik psikolojinin ilişki içinde bulunduğu bazı uzmanlık alanlarını şöyle sıralamışlardır: Psikiyatri, sosyal çalışma, klinik psikoloji, okul psikolojisi, danışma psikolojisi, dini danışma. Tan (1992, 10) ise psikolojik yardım mesleklerini; psikolojik danışma, psikoterapi, klinik psikoloji, psikiyatri, sosyal çalışma ve dini danışma şeklinde sınıflandırmıştır.

Her yardım mesleği, kendine özgü eğitimsel arka planı ve uygulama ilkeleri ile diğerleriyle iletişim ve karşılıklı ilgi içinde, iş birliğinde bulunarak sürekli etkileşimde olmalıdır (Gladding, 2013, 40). Bu meslekleri; psikolojik danışma, psikoterapi, klinik psikoloji, psikiyatri, sosyal çalışma ve dini danışma sıralamasına göre aralarındaki benzerlikleri ve ayrılıkları ortaya koyarak açıklamak, her birinin çalışma alanlarını ve sınırlarını belirtmek açısından yararlı olacaktır.

Psikolojik Danışma; öncelikle “normal” kavramına uygun, hastalık düzeyine ulaşmamış, karar verme ve seçme düzensizlikleri olabilen, kişilik bölünmesine uğramamış, ancak çeşitli psikolojik zorlanma, çatışma ve uyum problemleri olan, zaman zaman duygusal heyecan ve kişilik dengesizlikleri yaşayan, kendini gerçekleştirme amaçları bulunan kişilere verilen, koruyucu ve önleyici işlevleri olan bir yardım sürecidir (Topses ve Bulut Serin, 2012, 14).

Genel olarak kişisel gelişim, mesleki, ailevi ve patolojik (işlevselliği bozulmuş) konularla ilgilenen psikolojik danışmanlık, 1900’lü yılların başında Amerikan toplumunda okul çocuklarının karakter gelişimi ve ruh sağlığı tedavileriyle başlamış, II. Dünya Savaşı’ndan sonra sistematik bir yardım mesleğine dönüşmüş ve 21. Yüzyılda şiddet, travma ve krizle baş etme, iyilik halini geliştirme, teknolojiyi bilgece ve etkili kullanma, meslek için güçlü bir kimlik oluşturma gibi alanlarda çalışmaya yönelmiştir (Gladding, 2013, 28; Tan, 1992, 36).

Kepçeoğlu (1993, 169) psikolojik danışmayı, “danışan ve danışman olarak adlandırılan kişiler arasında yüz yüze kurulan psikolojik ve terapötik bir ilişkidir.” şeklinde tanımlar. Bu ilişkide sağlanan iletişim, bireysel olabileceği gibi grupta da olabilir.

Danışmanlık ilişkisinde hem danışan hem de danışman sosyal ilişkilere ve değişme belirtilerine duyarlıdır. İstek ve kararlarda, tercihlerde yetkili ve sorumlu taraf danışandır (Tan, 1992, 35). Danışman ise danışanın davranış repertuvarını geliştirmesine yardımcı olur. Bunu yaparken bilişsel, duygusal, davranışsal ve sistemik yaklaşımları içeren bir dizi kuramsal yöntemden faydalanır.

Psikoterapi; “normal dışı” olma tanımına uygun davranışlar gösteren, heyecansal dengesizliği ve uyumsuzlukları yüksek düzeyde bulunan, kişilik bölünmesine yatkın ya da eğilimli, çok derin içsel çatışmalar içinde çözüm arayışında

olan, zaman zaman abartılı davranışsal dengesizlikleri olan, sürekli düzeyde bozulmuş yönleri ağır basan kişilere verilen yardım sürecidir (Topses ve Bulut Serin, 2012, 14).

Tan (1992, 28); psikoterapi kavramının ruh ile beden arasındaki sıkı ilişkiyi gören tıp adamlarının, psikolojik bozuklukları sadece ilaç, şok, ameliyat gibi bedensel yaklaşımlar yerine ruhsal ilişkiler yoluyla tedavi etmek gereğini görmelerinden doğduğunu belirtir.

Psikoterapide yardım edilen kişi, danışan değil hastadır. Dolayısıyla psikolojik danışmanlık ve psikoterapi arasında yardım edilen kişi yönünden bir ayrılık vardır. Danışmanlıkta yardım alan kişi “normal” diye ifade edilirken, psikoterapide “nörotik” olarak adlandırılmaktadır. Danışmanlıkta problem realiteye dönük, çevresel, durumsal, bilinç içinde, kökleşmemiş, geçici veya kısa süreli iken; psikoterapi kapsamına giren problemler kökleşmiş, derinleşmiş, tekrarlayan, bilinçaltına girmiş ve kişilik yapısıyla ilgilidir (Tan, 1992, 18).

Klinik Psikoloji, psikolojinin alt dallarından biri olup en geniş uzmanlık alanını oluşturur. Klinik psikologlar hastanelerde, kliniklerde, kendi özel muayenehanelerinde ve çeşitli kurum ve kuruluşlarda çalışabilirler. Patolojik psikolojide en az doktora düzeyinde eğitim almış, ayrıca psikiyatride bir yıl kadar uygulama görmüş bu kişiler, duygusal bozukluklara tanı koyar ve bunları psikoterapi ile tedavi ederler. Ancak ilaç, şok ve operasyon gibi tıbbi tedavi yöntemlerini kullanamazlar. Aynı zamanda bir hastayı ancak psikiyatr hastane bakımına ve tedavisine alabilir. Bu durumda, hastane ortamında klinik psikolog psikiyatr ile beraber çalışabilir (Morgan, 2009, 9; Tan, 1992, 11).

Diğer taraftan klinik psikoloğu, nevrotik (sinirsel) ve psikotik tipten ciddi davranış bozukluklarının teşhis ve tedavisiyle uğraşırken (Tan,1992, 11), psikolojik danışman daha hafif duygusal ve kişisel sorunlarla ilgilenir. Bu da birbirleriyle çok sıkı ilişki içinde bulunan psikolojik yardım mesleklerinin arasında ince bir ayrımın olduğunu gösterir.

Psikiyatri; tıp eğitiminin ardından psikopatoloji, nöroloji, nörofizyoloji, psikoloji, psikanaliz alanlarında uzmanlaşmayı gerekli kılan bir meslek gurubudur. Psikiyatrlar, zihinsel ve duygusal bozuklukların altında yattığı düşünülen fiziksel

süreçlere odaklanan biyomedikal modele göre eğitilmişlerdir (Gladding, 2013, 6). Dolayısıyla ilaç, şok ve operasyon gibi tıbbi müdahaleleri kullanabilirler.

Günümüzde psikiyatrik hastalıkların tedavisinde tıbbi yaklaşımdan çok psikolojik yaklaşıma ağırlık verilmektedir. Psikolojik yardımın bireylere, kendilerine yardımcı olabilmelerini sağlayan kaynakları ve becerileri kazandırmak anlamına geldiği ve bunun da bireysel sorumluluğu desteklediği hatırlanacak olursa neden psikolojik yardımın öne çıktığı daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü “hasta” olduğu için işlev gösteremediğine inanan bir birey, kendi davranışlarının sorumluluğunu almaktan kurtulabilir. Ama inançlarının ve seçimlerinin davranışlarını belirlediğine inanırsa, kendi davranışları için sorumluluğun yükünü taşıyabilir (Brammer ve Shostrom, 1982, 3-28).

İşte psikiyatr; teşhis koymanın, tedaviyi planlamanın, ilaç ve diğer tedavi yöntemlerini kullanmanın yanı sıra, uygun görülen psikoterapiyi de uygulamalı, diğer yardım mesleklerinin müdahalesini gerektiren durumlarda ise ilgili birimle işbirliği yapmalıdır. Çünkü her meslek alanının bazı sınırlılıkları olması kaçınılmaz bir durumdur. Tanınmış bir psikiyatr olan Mustafa Ulusoy (2014, 11), tam da bu konuya işaret ederek, sık sık karşılaştığı “Yaratıcı bizi niye yarattı?”, “Ölünce nereye gideceğiz?”, “Allah beni seviyor mu?” gibi soruları dinlemenin ne kadar yorucu olduğundan ve bazen de benzer soruların cevabını bilmediğinden söz eder.

Sosyal Hizmet; bireyin aile ve toplum ilişkilerine uyumunu sağlamak için sağlık, adalet, eğitim kurumları gibi bazı kurumlar adına, yardım edilen kişi ve çevresiyle ilişkiler kuran, bu amaçla kurumlar arası temasları sürdüren ve bireyin intibakına yardım eden bir meslek grubudur (Tan,1992, 13).

Sosyal çalışmacılar; ekonomik, sosyal ve kültürel yönden sıkıntı içinde bulunan bireylere, sorunlarını tanıyıp çözümlenmelerinde, sahip oldukları olanakları kullanma ve çevredeki olanakları araştırarak onlardan yararlanma konusunda yardımcı olurlar. Örneğin hüküm giymiş bir kimsenin cezasını tamamlayıp cezaevinden çıktıktan sonra normal yaşama rehabilitasyonuna, iş, ev bulabilmesine ve üreten bir insan haline gelmesine yardım eder (Tan, 1992, 13). Hastane ortamında ise gerek hastanın hastalığı ve tedaviyi kabul etmesinde, gerek hastanın psikososyal değerlendirmesini yaparak psikiyatrik tanının konulmasını kolaylaştırmada, gerekse hastanın kişisel ve ailevi

sorunlarının çözümlenmesi için diğer yardım meslekleriyle olsun, hastanın çevresiyle (iş-ev-okul) olsun işbirliği yapmada önemli roller üstlenir.

Dini Danışma; manevi bağlarıyla olan ilişkisini devam ettirmek isteyen bireye, inandığı değerlerle ilişki kurmasını sağlayarak gerçekçi kararlar almasında rehberlik eden bir meslek grubudur. Ayrıca değer problemleri ve yargı çelişkileriyle birlikte bazı çatışma ve uyum sorunları yaşayan bireye, davranış uyumunu kolaylaştırmak ve işlevsel davranış gelişimini desteklemek amacıyla, psikolojik ve teolojik kaynakları birlikte kullanarak yardım eder.

Dini danışmanlık, diğer psikolojik yardım meslekleri içinde önemli bir konuma sahiptir. Çünkü psikososyal anlamda uyum sorunları yaşayan bir kişinin problemi, değer yargıları, karar ve seçimleriyle ilgili olabileceği gibi psikiyatrik temelli de olabilir. Ya da “dini” diye getirdiği sorun aslında bir kişilik, ilişki sorunu ve ya hastalık belirtisi olabilir. Diğer taraftan, dini anlama ve yaşama biçimine dayalı olarak ortaya çıkan bir psikolojik bozukluk söz konusu olabilir.

Aslında psikolojik yardım/danışmanlık desteğine gereksinim duyan hemen herkes, ihtiyaçlarını karşılama veya problemleri durumun üstesinden gelme konusunda yeterliği engellenmiş bir bireydir. İşte bu kısıtlılık, kişilik problemlerine ve ilişkilerde çatışmaya neden olur. Bu da bireyin uyum sorunu yaşamasına yol açar. Bu yaklaşım, aynı zamanda dini yardım arayanların da temel sorunlarını anlamının önemli bir yoludur (Şirin, 2014, 52).

Söznelimi, Allah’a kuşkusuz inandığını fakat şansız olarak yaratıldığını ifade eden bir depresyon hastasını veya obsesif kompulsif bozukluğu (takıntı hastalığı) olan ve tam olarak yerine getiremediğini düşündüğü abdest alma davranışını sürekli tekrarlayan bir danışanı ya da bağımlı kişilik bozukluğu olan ve bir başkasının yönlendirmesi olmadan tek başına dini görevlerini yerine getiremeyen ama bundan dolayı derin üzüntü ve gerginlik yaşayan, aynı zamanda ibadetlerinde kararlı olamamasının suçluluğunu duyup bunu inancında sorun olmasına bağlayan bir kişiyi düşünelim. Bu bireylerin yaşadığı problemler psikolojik olduğu kadar dini temellidir. Bu gerçeği değerlendiren bir dini danışman ve psikiyatr/psikoterapist/psikolojik danışman işbirliği halinde çalışarak süreçte aktif rol almalıdırlar. Çünkü örneklerde yer alan bireyler için dini değer yargıları önemlidir ve bu da dini unsurları barındıran bir

iyileşme sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu kişilerin içinde bulunduğu özel durumlarla uyumlu olarak geliştirilebilecek dini danışmanlık müdahaleleri (yaratıcıyla kurulan olumsuz ilişkiden kaynaklanan pürüzlerin giderilmesi, doğru dini argümanlar kullanılarak telkinde bulunulması, imanın verdiği güce yapılan vurgu ile güven kazandırılması gibi) faydalı sonuçlar verebilir.

Bu noktada şunu belirtmek yerinde olacaktır; dini danışman, bireyin yaşadığı zorlukların üstesinden gelmesinde destekleyici bir rol oynadığı gibi psikiyatri ve diğer yardım mesleklerinin müdahalesini gerektiren konularda da yönlendirici olmalıdır. Ayrıca dini danışmanlık normal olan ya da hafif psikolojik rahatsızlıklar yaşayan bireylerle yürütülen bir çalışma olduğu için bunun dışında kalan kişilerle, diğer uzmanlarda, dini danışmanlığın yararlı olabileceği yönünde bir inanç oluştuğu takdirde ilgili psikiyatr/alan doktoru eşliğinde kontrollü ortamlarda yapılmalıdır (Şirin, 2014, 38). Bütün bunlar ise yardım mesleklerinin karşılıklı etkileşim içinde olmalarını gerektirir.

Bu doğrultuda; eğitimine, deneyimine, derinliğine ve sorumluluk alanına göre her psikolojik yardım mesleğinin bütüncül sağlık anlayışına katkısının kendine özel bir alan oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Görülüyor ki her bir mesleğin, ilgilendikleri kişilerin ihtiyaç duyduğu yardım çeşidine ve seviyesine, meslek elemanlarının niteliğine, çalışma ortamlarına göre farklılıkları vardır. Ancak hepsinin ulaşmaya çalıştığı sonal nokta, bireyin bütün kaynaklarını en iyi işleten, ruh sağlığı yerinde, başarılı ve etkin, kendini gerçekleştiren bir kişi olabilmesine yardım etmektir.

2.2.2. Dini Danışmanlık

2.2.2.1. “Rehberlik” ve “Danışmanlık” Kavramları

Danışmanlığı da içine alan rehberlik kavramı, çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Özgüven’e (2005, 287) göre en geniş anlamıyla rehberlik; bireyin kendini tanımasına, problemlerini gerçekçi bir gözle görmesine, seçim yapmasını gerektiren durumlarla karşılaştığında uygun seçimler yapmasına ve gerçekçi kararlar almasına, kendi kendisini yönetme gücü kazanmasına ve böylece benliğine saygı duymasına, kişiliğini güçlendirmesine uzman kişi eliyle yardım etmektir.

İlk olarak kişilik gelişimine yönelik bir eğitim hareketi ve uygun mesleği seçmede yardımcı olabilme düşüncesiyle doğan rehberlik faaliyetleri, bunların birçok sosyal ve psikolojik faktörle birlikte yürümesi gereği anlaşılınca hızla büyüyüp gelişmiş ve kapsamlı bir program halini almıştır (Tan, 1992, 32).

Bireyin, psikososyal bir varlık olarak gelişmesini ve kendini gerçekleştirmesini amaçlayan rehberlik faaliyetlerini, bir bütünlük içinde sunmanın önemi saklı kalmak üzere, bazı boyutlar dikkate alınarak değişik gruplar altında incelemek mümkündür (Kepçeoğlu (1993, 49-56). rehberlik hizmetlerini beş ayrı grupta kategorize etmiştir:

1. Hizmet Alanlarına Göre Rehberlik
 - a. Eğitim alanında rehberlik hizmetleri
 - b. Sağlık alanında rehberlik hizmetleri
 - c. Sosyal yardım alanında rehberlik hizmetleri
 - d. Endüstri alanında rehberlik hizmetleri
2. Temel İşlevlerine Göre Rehberlik
 - a. Uyum sağlayıcı rehberlik
 - b. Yöneltilici (Yönlendirici) rehberlik
 - c. Ayarlayıcı rehberlik
 - d. Geliştirici rehberlik
 - e. Önleyici rehberlik
 - f. Tamamlayıcı rehberlik
3. Birey Sayısına Göre Rehberlik
 - a. Bireysel rehberlik
 - b. Grupla rehberlik
 - c. Bireysel psikolojik danışma
 - d. Grupla psikolojik danışma
4. Öğretim Basamaklarına Göre Rehberlik
 - a. Okulöncesi eğitimde rehberlik
 - b. İlköğretimde rehberlik
 - c. Ortaöğretimde rehberlik
 - d. Yükseköğretimde rehberlik
5. Problem Alanlarına Göre Rehberlik
 - a. Eğitsel rehberlik

- b. Kişisel rehberlik
- c. Mesleki rehberlik

Kavramsal boyutu dışında, tutumsal ve sosyal boyutları da olan rehberlik hizmetinde asıl amaç; bireyin kendini anlamasına, geliştirmesine ve sahip olduğu potansiyellerin farkına vararak doğru kararlar vermesine yardımcı olmaktır.

Danışmanlık ise, rehberlik programı içindeki hizmet gruplarından biri olup kişiyle yüz yüze gelerek yardım etkileşimi kurulan, kendine özgü nitelikleri olan bir yardım çeşididir (Tan, 1992, 32).

Günümüzde danışmanlık adını kullanan hizmet grupları oldukça yaygınlaşmıştır. Bunlar mali danışmanlıktan yatırım danışmanlığına, turizm danışmanlığından moda danışmanlığına kadar çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu danışmanlık türlerinin ortak yönü ise sözlü iletişime dayalı olmalarıdır (Hackney ve Cormier, 2008, 3). Psikolojik danışmanlık gibi dini danışmanlık da bu alanda yer alan diğer dallardandır. Bu noktada şunu belirtmek yerinde olacaktır; psikolojik danışmanlık gibi dini danışmanlık da çatı kavram olan rehberlik kavramının alt gruplarından biri olarak tanımlanabileceği için, bu çalışmada “dini danışmanlık ve rehberlik” yerine “dini danışmanlık” ifadesini kullanmakta bir beis görülmemiştir.

2.2.2.2. Dini Danışmanlığın Gelişimi

Kilisenin yüzyıllardır sürdürdüğü *itiraf müessesesi* menşeli bir yaklaşım olan dini danışmanlık (pastoral counseling) ilk olarak dinsel kuralları pekiştirmek, kişiyi Hristiyanlık ilkelerine bağlamak düşüncesiyle doğmuştur. XX. Yüzyılda papazla kişi arasında geçen itiraf ilişkilerindeki psikolojik faktörlerin daha bilimsel yürümesi gerektiği anlaşılmış ve gittikçe artan şekilde din görevlileri danışma ile ilgili kurumlarda klinik staj yapmaya başlamışlardır. Hatta Amerikan Pastoral Danışma Derneği, üyelik ve diploma statüsü sağlayan klinik ve davranış bilimi eğitimi ve buna ek olarak süpervizyonlu (gözetim ve denetim altında) klinik eğitimi süreçleriyle bu konuda çalışanlara sertifika vermiştir. Böylece kilise, sunduğu geleneksel din hizmetlerinin dışında evlilik, boşanma, ilaç kullanımı, aile içi sorunlar gibi çeşitli konularda kapsamlı bir danışmanlık hizmeti sunmaya başlamıştır (Brammer ve Shostrom, 1982, 44; Tan, 1992, 14).

Dini danışma çalışmaları bir Hristiyanlık faaliyeti olarak ortaya çıkmış olduğu için bu faaliyet alanına dair kavramların da Hristiyan kültürü ile ilgili olduğunu görüyoruz. Doğal olarak bir bilim alanındaki kavramsallaştırma o alanı keşfedip ortaya çıkaranlar tarafından kendi inanç, dil ve kültür özelliklerine göre yapılır (Cebeci, 2010). Pastoral kelimesi de teolojik bir ifadedir ve “çobansal görevlerle ilgili” anlamına gelmektedir. Çoban imgesi Hristiyanlıkta Hz. İsa’yı sembolize eder ve Hristiyan kutsal metinlerinde koyunları tehlikeden koruyan, onlara otlatma ve bakım sağlayan lider anlamında kullanılır (Ok, 2012, 39).

Ne var ki pastoral kelimesi son yıllarda önemini kaybetmeye başlamış ve yerini dinler ötesi bir kelime olarak *maneviyat* almıştır. Bunun nedeni artık dini danışmanlığın, hem belirli bir dini olan hem de herhangi bir dine mensup olmayan fakat yaşamın maddi ve gözlenebilir boyutunun ötesi ile ilgili konuları içerdiğini kabul eden danışmanlarla gerçekleştirilen danışmanlık uygulamalarını kapsamasıdır (Ok, 2012, 40). Böylece, değer ve anlamlara yönelik ilgisi olan bireylerle çalışan dini danışmanlar, yaşama konu olan her türlü soruna, danışmanlıkta yer vermeye devam etmişlerdir.

Kendine özgü tarihsel gelişimiyle disiplinler arası bir yer edinen dini danışmanlık, günümüz Batı dünyasında artık bir uygulama ve eğitim alanı olarak kabul görmektedir. Örneğin bir Hristiyan İlahiyat Okulu olan Fuller Theological Seminary, Amerikan Psikoloji Kurumu tarafından tam olarak tanınmış şekilde klinik psikolojide doktora öğrencileri yetiştirmektedir (Köylü, 2012, 95). Yine Pennsylvania’da (Pensilvanya) bir dini danışmanlık merkezi ile bir üniversite psikiyatri servisi, birime kabul edilmiş hastalara manevi hizmet sunmak üzere iş birliği yapmışlardır. Ayrıca İngiltere’de Milli Sağlık Hizmetleri’ne bağlı Ruh Sağlığı Derneği’nin manevi, dini ve kültürel bakım ünitesi oluşturması ve bu üniteye diğer hizmetlerin yanı sıra dini danışmanlık hizmetinin de verilmesi (Ok, 2012, 49-51) dini danışmanlık organizasyonlarının resmi bir kimlik kazandığını göstermektedir.

Elbette bu tip etkinliklerin yaygınlaşması halkın isteğiyle orantılıdır. Örneğin 2000 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre, bu ülkede ciddi anlamda bireysel sorunları olan kişilerin %39’unun din adamlarından yardım aldığı ortaya çıkmıştır (Altaş, 2012, 29). Ülkemizde de benzer eğilimler gözlenmekte ancak metodolojik olarak gelişmiş bir dini danışmanlıktan söz edilememektedir.

Bu bağlamda, batıdaki dini danışmanlık anlayışının ülkemizde, yerel halkın değerleriyle harmanlanması ve din ile modern psikolojik yöntemlerin entegrasyonu ile sağlanabilecek özgün bir yaklaşım modelinin oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

2.2.2.3. Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışmanlık ve Dini Danışmanlık İlişkisi

Son yıllarda, postmodern düşüncenin etkisiyle ortaya çıkan çeşitlilik, çok kültürlülük, kültürel farklılıklar, etnik köken, alt kimlik, kişisel özgürlükler ve kültürel kimlik gibi kavramlar, psikolojik danışma ve psikoterapi alanlarındaki çağdaş yaklaşımları da şekillendirmeye başlamıştır (Kararımak, 2008).

Kültüre duyarlı ya da çok kültürlü psikolojik danışmanlık, insanların kendi gerçekliklerini oluşturduklarını, kişisel yaşam biçimlerini tekrar yapılandırdıklarını ve böylece değişim gösterdiklerini öne süren yapılandırmacı yaklaşımın etkisiyle, psikolojik danışmada kültüre uygun yöntem ve yaklaşımların seçilmesini gerekli gören bir yaklaşım olarak belirmektedir.

Psikolojik danışma sürecinin iki temel değişkeni olan danışan ve psikolojik danışmana ait birçok faktör danışma sürecini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Kültürel öğeler ise bu faktörler arasında yer alan en önemli değişkenlerden kabul edilir. Hem danışanın hem de psikolojik danışmanın sahip olduğu kültürel özelliklerin psikolojik danışma sürecinde kritik bir öneme sahip olduğu bilinmektedir (Kağnıcı, 2013). Psikolojik danışma süreci derken, danışanın yardım almaya karar verme aşamasından danışan ve psikolojik danışman arasındaki ilişkiye, problemin tanımlanmasından tedavi planının oluşturularak müdahale yöntemlerinin seçilmesine ve izleme çalışmalarına kadar geniş bir yelpazede yer alan etkinliklerin tümü kastedilmektedir.

Dil, din, yaş, kişisel tercihler, sosyoekonomik sınıf, etnik köken gibi kültürel farklılıkların bireyin yaşamında oynadığı rolü keşfetmeye istekli bir psikolojik danışmanın, duyarlılığı ve farkındalığı sayesinde sunacağı yardım hizmetinin kalitesi artacaktır. Danışanın bireysel gerçekliklerini, inanışlarını ve doğrularını anlaması, danışanla empati kurmasını kolaylaştıracak, aksi durumda ise danışmanlık ilişkisi gerileyecek hatta bozukluklar gelişebilecektir.

Kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık anlayışı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gündeme gelmeye başlamış ve öneri olarak, psikolojik danışman eğitimi yeniden yapılandırılırken ve akreditasyon sırasında Türk kültürünün gerçeklerinin göz önünde bulundurulması gereği vurgulanmıştır (Bektaş, 2006). Ayrıca çok kültürlü psikolojik danışmanlık anlayışına sahip araştırmacılar, mevcut psikolojik danışma kuramlarını kültürel farklılıkları olan danışan gruplarına sınırlı hizmet sunduğu konusunda eleştirmişler, yardım sürecinde kullanılan yöntemlerin iyileştirici ve tedavi edici yerel yaklaşımlarla zenginleştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir (Kararımak, 2008).

Türkiye’de yerel öğelerin oluşumunda belirleyiciliği olan en önemli unsurların başında dinin geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü ülkemizde halkın tamamına yakını Müslümandır. Bu durum psikolojik danışmanlık ilişkisinde, bireylerin “dini olanı yaşama isteklerini” göz önünde bulundurmanın gerekliliğini beraberinde getirir. Bu nedenle danışmanın dini inanışlarla ilgili tavrı, tutumu/eğilimi hatta bilgisi problemin anlaşılmasında ve uygun yardım stratejisinin ortaya konulmasında etkili olacaktır.

Unutulmamalıdır ki, her dinin çeşitli olaylara, varlıklara ve dünyaya bir bakışı, bir mesafesi vardır. Bu da o dine bağlanan insanlarda belirli bir zihniyet oluşturur. Din, insanların çeşitli olay ve problemlere karşı tutum ve davranışlarını belirleyen zengin bir içeriğe sahiptir. Belli bir dini olan insanlar, normal gündelik işlerini yaparken bile o zihniyetin tesiri altında kalırlar. Sonuçta farkında olsun veya olmasınlar, tutum ve davranışları bu zihniyet paralelinde ortaya çıkan anlayışı yansıtır. Bu yönüyle din öncelikle kişilere, kişiler aracılığıyla da mevcut toplumsal olgu ve kurumlara öylesine nüfuz eder ki kültürün, kendisinden ayrılması mümkün olmayan bir unsuru haline gelir. Böylece, insanlara sunduğu dünya görüşü ve evrensel mesajlar yoluyla bütün kültür sahalarına hakim olur (Akyüz, 1998). Din artık diğer kültürel unsurlarla sarmaş dolaş halde bir bütünlük oluşturur ve davranış kalıplarında tek başına ayırt edilemez duruma gelir.

İşte danışan, dile getirdiği sorunlarının dışında, farkında dahi olmadığı kültürel kimlik gelişimiyle ilgili sıkıntılar yaşıyor olabilir. Aynı şekilde danışanın aktardığı problem doğrudan inançlarıyla ilgili olabileceği gibi, manevi bunalımın getirdiği davranışsal bir sorun da olabilir. Bu noktada, öncelikle toplumu kuşatan baskın kültürel

anlamaların farkında olmak ve danışanın problemine kendisi için belirlediği yardım kaynağı, eğer din ise, o açıdan yaklaşmak danışmadan sağlanacak verimi arttıracaktır. Bu ise Gladding'in (2013, 120) de dediği gibi, danışmanlık hizmeti veren uzmanların danışanlarınkinin yanı sıra kendi maneviyatlarını da değerlendirmelerini gerektirir.

Akreditasyonu sağlanmış bir dini danışman, seküler ve dini bilgisini orantılı kullanarak danışanların sorunlarına etkili çözümler üretebilir. Söz gelimi, bir danışan hayattaki amacını, hatta hayatın anlamını hissedemediğini danışma sürecine taşıyorsa, bu tür bağlantılara ilişkin bireysel arayışlara yönelik bilişsel müdahalelerin kullanılması uygun olabilir. Burada bilişsel müdahaleler akılcı köklerini korurken varoluşçu bir karakter de üstlenirler. Uygulanan bilişsel müdahalenin amacı; düşünce, algı ve inançlardaki hataları düzelterek veya değiştirerek ya da belli bir biçimde düşünmeyi sağlayarak duygusal gerginliği ve buna eşlik eden katı davranış örüntülerini azaltmaktır (Hackney ve Cormier, 2008, 177-198).

Ok (2012, 46) bir çalışmada, Foskett ve Jacobs gibi araştırmacıların önemli bir tespitine yer verir. Buna göre seküler psikolojik danışmanlar genellikle, danışanlarının inançlarına saygı duyuyorlar. Hatta pek çoğu gereğinden fazla saygılı olduğu için bu aşırı saygıdan dolayı onların yanlış varsayımlarına ve hurafe inançlarına meydan okuma konusunda emin olamıyorlar. Bazı psikolojik danışmanlar ise bir danışanın inancını sorgulamanın önemli bir inanç sisteminin yıkılmasına ve dolayısıyla da danışanın huzurunun ve rahatının bozulmasına yol açacağından korkuyorlar. Tam da bu noktada dini bilgi kaynaklarına hakim bir danışmanın önemi ortaya çıkıyor. Çünkü danışmanın, hayatının merkezine inandığı dini koyan danışanını, kendine yararı olmayan inanç ve uygulamalarla yüzleştirip bunları analiz etmesi ve doğru bilgilendirmede bulunması onda daha sağlıklı dini tutumların gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Görülüyor ki kültürel yaşantıları dikkate alan bir anlayışla verilen psikolojik yardım, sıklıkla karşılaşılabilecek dindar bireylerin dinlerine ilişkin uzmanlık bilgisine sahip olmayı ve onların dünya görüşleriyle uyumlu bir sağaltım/tedavi/terapi gerçekleştirmeyi gerektiriyor.

2.2.2.4. Dini Danışmanlığın Gerekçesi

21. Yüzyılın başlangıcında dünya, toplumsal yapıdaki hızlı değişim sonucu sosyal, kültürel ve ekonomik alanda dönüşümler yaşamaya başladı. Bu durum hizmet alanlarındaki çeşitliliği arttırdı ve yeni meslek gruplarının oluşumunu beraberinde getirdi.

Her geçen gün yeni uzmanlık alanları doğmaya devam etmekte, işletmeler büyümekte ve iş bölümündeki farklılaşma artmaktadır. Değişen ihtiyaçlara paralel olarak gelişen yeni meslekler de bu ortamda kendine yer açmaya çalışmaktadır.

Ancak yeni bir meslek alanının doğup gelişmesi, bazen sancılı olabilmektedir. Mesleğin kimlik kazanma sürecinde komşu alanlarla yaşadığı çatışmalar bunu göstermektedir. Örnek vermek gerekirse Amerika Birleşik Devletlerinde, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerini başlangıçta öğretmenlerin yürütmesi, sonraki yıllarda uzmanlaşmaya gidilmesi, önceleri öğretmen mi danışman mı ikileminin yaşanması, meslek mensuplarına verilen unvanların tartışma konusu yapılması, belli dönemlerde meslek rehberliğinin, belli dönemlerde eğitsel rehberliğinin, bazı dönemlerde ise ruh sağlığı hizmetlerinin önem kazanması, 1960'lı yıllara kadar psikolojik danışma hizmetlerinin rehberliğin bir alt hizmet alanı gibi algılanması, sonraki yıllarda psikolojik danışma hizmetlerinin rehberliğin önüne geçmesi, buna dayalı olarak program, ders kitabı hatta meslek örgütlerinin isminde gözlenen değişimler, meslek standartlarının belirlenmesi ve akreditasyon gereği üzerinde durulması psikologlar ve psikolojik danışmanlar arasında çatışmalar çıkmasına sebep olmuş, birbirini dışlama ve ayrı kulvarda hareket etme politikaları gözlenmiştir (Pişkin, 2006, 487).

Bu çatışmalar, başlangıçta psikiyatrlar ve psikologlar arasında gerçekleşmiş, sonraki yıllarda psikologlar ve psikolojik danışmanlar arasında yaşanmıştır. Hatta psikolog ve psikolojik danışmanlar arasındaki çatışmaların bugün bile belli oranda sürdüğünü söylemek mümkündür.

Diğer psikolojik yardım meslekleri de benzer süreçler yaşamışlardır. Masson (2003, 14) bir yapıtında danışman psikoterapistlerden bahsederken eleştirel bir dil kullanır. Onların psikoterapinin bir veya daha çok çeşidi üzerine biraz eğitim görmüş

sıradan insanlar olduklarını, dahası psikiyatri mesleğinin yüz karası olduklarını ve bundan hiç de rahatsız olmadıklarını ifade eder.

Komşu meslekler arasında yaşanan bu tip sürtüşmeler biraz da, sonradan ortaya çıkan yeni mesleğin kendinden öncekiler tarafından benimsenmemesinden kaynaklanmaktadır. Önceki kazanımlarını yeni meslekle paylaşmak istemeyen eskiler, belli bir süre direnç göstermeye devam ederler. Ancak zamanla, meslek sınırlarının çizilmesi, meslek mensuplarının görev, rol, fonksiyon ve eğitim standartlarının belirlenmesi ile sorun kaçınılmaz olarak çözülmektedir (Pişkin, 2006, 487). Sonuç olarak her bir meslek grubu kendine has yöntem ve tekniklerle danışanlarına/hastalarına hizmet vermektedir.

Bu meslek gruplarından biri olan dini danışmanlık (pastoral counseling) da zaman zaman tartışma konusu edilmiştir. Geleneksel olarak psikiyatri; dini inancı çağdışı, tek taraflı bağımlılık, suçluluk duygusunu harekete geçirici olarak görmüş ve dine karşı negatif bir tutuma sahip olmuşsa da (Dein, 2014), Batıda dini danışmanlık, bir meslek olarak büyük ölçüde kurumsallaşmıştır. Bugün Avrupa’da bir misyon papazının aynı zamanda bir psikolog olarak yetiştirilmesi (Cebeci, 2012, 67) bu konuda aşama kaydedildiğini göstermektedir.

Dini danışmanlık için, psikolojik danışmanlığın bir kolu olarak ayrı bir uzmanlık dalıdır denilebilir. Ok (2012, 39) *dini psikolojik danışmanlık* şeklinde bir tanım kullanır ve “dini” nitelemesi ile psikolojik danışmanlığın dinsel kaynakları, geleneği, bağlamı vb. unsurları dikkate alarak uygulanmasının anlaşılması gerektiğini belirtir.

Bu noktada akla şu soru gelmektedir. Dini danışmanı psikolojik danışmandan ayıran yönü ne olacaktır? Dini danışmanı ayırt eden en önemli özellik; danışmanın kimliğinden kaynaklanan rolü, danışmanlık ilişkisinin ifade biçimi ve din adamının ilişkideki sorumluluğudur. Dini danışmanlar toplumsal hayatın merkezi niteliğindeki dini kurumlar tarafından onaylanmış kişilerdir. Yani dini danışmanın farkı, danışan veya problemde değil, danışmanın rolünden kaynaklanmaktadır. Dini danışman rolünü dinden alır (Altaş, 2012a, 29). Diğer taraftan, dini danışmanlık dini bir nitelik taşısa da danışmanlığın anlamından uzaklaşmaz ve problemleri de sırf dini problem olarak incelemeyebilir. Her dini danışman, kendisine getirilen probleme danışanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından yaklaşır. Bu problem dini olabileceği gibi dini

alanın dışından da olabilir. Hangi alandan olursa olsun danışana yaptığı yardım, dini danışmanlık olarak değerlendirilir (Selçuk, 2005, 136). Burada önemli olan, dini misyona sahip olan danışmanın dini ve seküler bilimlerin yöntemlerini uygun bir biçimde bütünleştirerek kullanabilmesidir.

Yaşadığımız çağda, Batıda olduğu gibi ülkemizde de -seküler psikolojik danışmanlığa rağmen- dini danışmanlığın bir meslek olarak var olmasını gerektiren önemli sebepler vardır. Bunlar:

1. Ortak değer paylaşımının danışanlar için ideal bir ortam oluşturması
2. Derin sıkıntıları olan bireylerin ilk müracaat ettikleri kişilerin din görevlisi olması
3. Din görevlisinin kendisini kaçınılmaz olarak danışmanlık ilişkisi içinde bulması
4. Maneviyatın yaşamsal bir güç olarak insanın yanında yer alması
5. Dinsel deneyimlerdeki çeşitliliğin psikolojik danışmanlıkta alternatif yardım kaynağı oluşturması
6. Seküler danışmanların dini tutum ve değerlere karşı duyarsız olabilmesi

1. Ortak değer paylaşımının danışanlar için ideal bir ortam oluşturması:

Dünya ülkelerinde duygusal sorunu olan pek çok kişi dini danışmana başvurmaktadır. Yirmi yıl süren bir araştırma psikolojik sorunu için yardım arayan kişilerin yaklaşık olarak %40'ının diğer ruh sağlığı uzmanlarına karşın din görevlisine gitmeyi tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (Genia, 1999). Bunun nedeni, dindar bireyin sosyal yaşamda, kendisini tenkit etmeden anlayabilecek bir doktordan, bir avukattan, bir eğitmeninden yardım almayı isteme nedeniyle aynıdır. Benzer biçimde, dindar bir danışanın da inandığı değerlere saygı duyduğunu düşündüğü bir danışmana gitmeyi seçmesi normaldir. Bu anlaşılabilir bir seçimdir ve danışanın sorunlarını paylaşmaya istekli olabileceği daha iyi şartlar yaratır. Ayrıca, kendisiyle aynı dini değerlere bağlı bir yaşam tarzına sahip olduğuna kanaat ettiği bir danışmanın varlığı, danışana güven duygusu vererek danışmanlık sürecindeki terapötik işbirliğini kolaylaştıracaktır.

Masson (2003, 21), yardım almak için seküler psikolojik danışmana giden ve dinle ilgisi olan danışanların çoğunun “nasıl mutlu olabilirim?” diye değil, “nasıl iyi bir insan olabilirim?” diye sorduğunu, dinsel inançları göz önünde bulundurmaman

danışmanların çoğunun ise bu soruyu “hayattan nasıl tat alırım?” şeklinde anladığını ve terapinin böylece rotasından çıktığını söyler.

Seküler psikolojik danışmanların dini konulardaki yetersizlikleri, danışanların ruhsal gelişimlerini destekleme konusunda kendilerini hazır hissetmemeleri (Genia, 1999) dindar bireyin arayışlarına tatmin edici cevaplar verememelerine neden olmaktadır. Burada, “din” gibi büyük bir ortak paydaya sahip danışman ve danışan arasındaki güven ilişkisi, sürecin gelişimine olumlu bir katkı sağlayacaktır. Ülkemizde insanların tamamına yakınının Müslüman olması, danışmada bireylerin inançlarıyla ilgili değerlerini öneme alacak danışmanların gerekliliğini beraberinde getirir.

2. Derin sıkıntıları olan bireylerin ilk müracaat ettikleri kişilerin din görevlisi olması: Tarihin çok eski devirlerinden beri insanlar, mükemmeli bulma arzusuna, kendini gerçekleştirme ve sıkıntılarından kurtulma isteğine sahip olmuşlardır. Bu amaçla hocalar, papazlar, rahipler, büyücüler, şamanlar ve medyumları yardım merkezleri olarak algılamış ve onlara koşmuşlardır. Toplumdan topluma değişen bu motifler hiçbir zaman kaybolmamıştır (Altaş, 2000; Cebeci, 2012, 60-61).

Varoluşçu psikoterapist Irvin Yalom Bağışlanan Terapi (2002, 222) kitabında, Nietzsche'nin 1882 yılında Lou Salome'yle biten ilişkisinden sonra büyük bir umutsuzluğa düştüğü seneden bahseder. Nietzsche'nin yaşadığı sorunla ilgili kendisine yardımcı olacak bir terapist ihtiyacının olduğunu vurgular ve doktora gitse sorununun tıbbi olmadığı söyleneceğinden, dini danışmanlık için anlayışlı bir din adamına gitmesinin uygun olabileceğini belirtir. Bu örnek, din görevlilerinin çeşitli konularda yardım kaynağı olarak görüldüklerini onaylar niteliktedir.

Tarih boyunca din adamlarına olan yönelişin nedeni dinin, varoluşsal sorulara verdiği yanıtlarla insanların yaşamlarını yönlendirip şekillendirebilmesidir. Din umutların, arzuların, endişelerin ve korkuların dengelenmesinde etkin unsur olarak belli yönelişleri zorunlu kılmaktadır (Cebeci, 2012, 61). İşte insanlar dini yönelimlerini belirlemek, bilgi ve görüş almak için veya güvenilir olarak gördükleri din adamıyla dertleşmeyi seçtikleri için bugün hala sorunlarını din görevlilerine taşımaya devam etmektedirler. Bu durum halkın, dini bilgisi ve danışmanlık becerisi olan, alanında uzman dini danışmanlara duyduğu ihtiyacı göstermektedir.

3. Din görevlisinin kaçınılmaz olarak kendisini danışmanlık ilişkisi içinde bulması: Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nca düzenlenen etkinlikler çerçevesinde din görevlileri, cami ve Kur’an kursları dışında Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında, cezaevlerinde, çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarında, huzurevlerinde, kadın konuk evlerinde, engelli bireylere hizmet veren birimlerde ve hastanelerde eğitici ve yönlendirici dini rehberlik hizmeti vermektedirler.

Bu hizmetler sırasında bireyler duygusal problemlerini açıkça ifade etmekte ve kişisel itiraflarını dile getirebilmektedirler. Bireyin kendisine acı ve ağırlık veren duygu ve düşüncelerini anlatması, heyecansal baskıların boşaltılıp hafiflemesini sağlar. Bu şekilde boşaltım gerçekleşir ve birey deşarj olur (Tan, 1992, 86). Böylece, din görevlisi başlangıçta sadece dinleyici konumundayken, ister istemez kendini danışmanlık ilişkisi içinde bulur. Bu durumdaki din görevlisi etkin dinleme, empati kurma, yansıtma, destekleme, yöneltme gibi terapötik becerileri sergilemeyi gerektiren koşullarla karşı karşıya kalmaktadır.

Problemini ve iç dünyasını din görevlisine anlatmaktan çekinmeyen birey, ölümcül hastalık, bağımlılık, çaresizlik, yas, ailevi sorunlar, stres gibi çeşitli konularla ilgili yaşadığı sıkıntıları aşmak için dine uygun çözüm yolları bulmak istemektedir.

Derin sıkıntıları olan bireylerin ilk müracaat ettikleri kişilerin din görevlisi olması, din görevlisinin ister istemez kendisini danışmanlık ilişkisi içinde bulması ve bu ilişkide yer alan ortak değer paylaşımının sorunun çözümüne olan katkısı dikkate alındığında, bu alanda ciddi bir boşluğun olduğu gözden kaçmayacaktır. Bu boşluğu dolduracak en işlevsel yardımı, ancak terapötik becerisi ve dini alanda yetkinliği olan bir dini danışman verebilir.

4. Maneviyatın yaşamsal bir güç olarak insanın yanında yer alması: Maneviyat olgusu, insanın sahip olduğu içten ve özgün bir kapasite olarak yaşamın her alanında cesaret ve güven veren bir enerjidir. Bu enerjinin bize sağladığı güçten yoksun kaldığımızda; mutsuzluk ve umutsuzluk duygularına kapılır, bize uzanacak bir yardım eli ararız (Cebeci, 2012, 60). İnanma, kutsal ve aşkın olana bağlanma, psikoterapik sağlık verici bir değer olarak sevgi (Özdoğan, 2005), iç huzuru ve güven, insanı manevi yönden doyuran unsurlardır. Manevi olarak tatmin olamadığında yardım alma isteği, herkesin hayatının belirli bir döneminde hissedebileceği bir ihtiyaçtır. İşte bu yardım

ancak dini psikolojik destek ve rehberlik çabaları ile sağlanabilir (Cebeci, 2012, 60). Çünkü din insanın yaratılıştan getirdiği; en yetkin varlığa sığınma ihtiyacı, güvenle bağlanma eğilimi, hayata anlam katma isteği gibi soyut gereksinimlerine karşılık verebilecek hacimde materyale sahiptir.

5. Dinsel deneyimlerdeki çeşitliliğin psikolojik danışmanlıkta alternatif yardım kaynağı oluşturmaları: Modern dünyanın karmaşası içinde insan; pek çok konuda belirsizlik, çelişki ve şüpheler yaşayabilir. Bunlar geçici olabileceği gibi, kalıcı hale gelip bireylerin yaşam yönelimlerinde köklü değişikliklere yol açabilir. Bu süreçte yaşanan bilişsel stres ve kaygılar ile dünya görüşünü ve değerlerini netleştirme güdüsü, hayata anlam ve ahenk katmak için değer yargıları oluşturma ihtiyacı, bu konuların sağlıklı bir biçimde ele alınmasını gerektirir (Ok, 2012, 45). Örneğin en yaygın ve tedavi edilebilir psikolojik bozukluk olan depresyon, çoğu kez umut ve anlam kaybı ile ilişkilidir. Bunlar, tam da din ve maneviyatı ortaya çıkaracak şeylerdir (Dein, 2014).

Yalom, Varoluşçu Psikoterapi (2001, 740-741) kitabında, danışanlarının herhangi bir şekilde hayatta kalmanın sıradan günlük rutininin ötesine uzanıp uzanmadıklarını sorgular. Çalışmaları sırasında, danışanın peşine düştüğü sıradan şeylerin ötesinde bir şeye odaklanmasını sağlamadıkça, terapinin nadiren başarılı olduğunun farkına vardığını söyler. Yalom'a göre eğer terapist, hayatın anlamının önemine karşı gelişmiş bir duyarlılığa sahipse, danışan terapistten gizli ipuçları olarak konuya karşı aynı biçimde hassasiyet geliştirebilir. Sonuçta terapi, anlam arama ve anlam sağlama etkinliklerini de içerir.

Dini danışmanlık, ortaya çıkan çeşitli etkenlerin teolojik ve psikolojik açıdan değerlendirilmesine olanak sağlayacak zihinsel bir çerçeve sunarak, anlamsızlıklara ve çelişkilere çözümler bulmayla yakından ilişkilidir.

6. Seküler danışmanların dini tutum ve değerlere karşı duyarsız olabilmesi: Psikiyatri bilimi, araştırmalarında veya uygulamalarında olsun, yaşamın dini boyutunu ya büyük ölçüde görmezden gelmiş ya da patolojik bir olgu olarak ele almıştır. Dahası dindarlığın insanların kişisel gelişimi için bir engel olduğu görüşüne yatkınlık göstermiştir. Bunun için seküler danışmanlar genel olarak danışanların varoluşsal ve dini sorunlarıyla ilgilenme konusunda endişelidirler (Ok, 2012, 46; Şirin, 2014, 55).

Konuyla ilişkili olarak Merter'in (2013, 418) katıldığı bir sosyal psikiyatri kongresinde yaşadığı, bilimselliğin arkasına sığınarak kendi dünya görüşünü danışanına dayatmaya çalışan bir psikologla ilgili deneyimi dikkat çekicidir:

Birkaç psikiyatrist ve bir Alman psikologla seminer çalışması yapıyorduk. Bir psikolog bayan, aşağıdaki vakayı sundu: 17 Ağustos depreminden sonra, bu psikologun bir bayan hastası İslam dinini bilfiil yaşamaya karar vermiş ve örtünmüştü... Alman meslektaşımıza, bu kadının nasıl kurtulacağı soruldu! Alman psikoloğun o an yüzünde oluşan ifadeyi size anlatamam. Adamcağız şaşkın fakat bu traji-komik durumu geç de olsa kavramış bir halde, genel olarak bir şeyler geveledi ve bir başka vakaya geçti...

Elbette bu tutum seküler alanda eğitim gören bütün psikolog veya psikiyatrlar için genelleştirilemez ancak terapi sırasında dini konulara girilmemesi gerektiği kanaati oldukça yaygındır (Şirin, 2014, 55). Bunun için dini öncelikleri olan danışanlara, hem dini alanda ve hem de psikoterapi alanında yetişmiş dini danışmanların sağladığı yardım, inançlı bireylerin taşıdığı dinamiklerle uyumlu olacaktır.

2.2.2.5. Diyanet İşleri Başkanlığının Dini Danışmanlık ve Rehberliği Konu Edinen Çalışmaları

Günümüzde toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşüm hızlanmış ve buna bağlı olarak ihtiyaç duyulan hizmet yelpazesi genişlemiştir. Dolayısıyla yeni hizmet alanlarına duyulan gereksinim daha belirgin hale gelmiştir. Bu yeni alanlardan biri de hiç şüphesiz dini danışmanlıktır. Bu durumun farkında olan Diyanet İşleri Başkanlığı yaptığı etkinliklerde, din hizmetlerindeki verimliliğin artırılması bağlamında dinî danışmanlık ve rehberlikle ilgili tartışmalara yer açmıştır. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığınca düzenlenen “Dinler Arası Diyalog” başlıklı II. Din Şurası kararları arasında “İrşat, geniş kitlelere sunulan önemli bir hizmettir. Dolayısıyla irşadın coğrafi bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, eğitim ve kültür seviyesi ve benzeri hususlarla yakın ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinde, dinî ve beşerî bilimlerin araştırma bulgularından yararlanacak ve günümüz insanının ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde irşadın yöntemlerini ortaya koyabilecek bir “Dinî Danışma, Araştırma ve Rehberlik Merkezi kurulmalıdır.” ibaresi bulunmaktadır (DİB, 2015c). Dini danışmanlık vurgusunun yapıldığı çalışmalar, ilerleyen yıllarda da üzerinde konuşulmaya devam eden bir konu olarak Başkanlığın tertip ettiği organizasyonlarda yerini almıştır.

3-4 Kasım 2007 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılan I. Din Hizmetleri Sempozyumunda “Cami Eksenli Din Hizmetleri” başlıklı bildiride dini ağırlıklı sosyal ve kültürel yardım hizmetleri ile dini telkin ağırlıklı psikolojik yardım hizmetleri üzerinde durulmuştur (Onay, 2007).

12-16 Ekim 2009 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığınca düzenlenen “Din ve Toplum” başlıklı IV. Din Şurası kararlarında Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının daha etkin ve verimli hizmet sunabilmesi için yasal düzenlemelerin yapılması ve huzur evleri, yetiştirme yurtları, hastaneler, cezaevleri gibi yerlerde manevi rehberliği yapacak görevlilerin yeterli donanımına sahip olması gerektiği belirtilmiştir (DİB, 2015c).

17-18 Aralık 2011 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığınca gerçekleştirilen Vaaz ve Vaizlik Sempozyumunda dini danışmanlık ve rehberlik konusu etraflıca ele alınmıştır (DİB, 2015d).

30 Mart-1 Nisan 2012 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen “Yaygın Din Eğitimi” sempozyumunda “Cami Dışı Din Eğitimi Ekinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: Dini Danışmanlık ve Manevi Sosyal Hizmetler” konulu bir bildiri sunulmuştur (Altaş, 2012b).

8-10 Aralık 2014 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan “Günümüzde Yeni Dini Anlayışlar; Dini Bilgi, Eğitim ve Din Hizmetleri” konulu V. Din Şurasında şu karar yer almıştır: “İlahiyat Fakültelerinde öğrencilere yönelik olarak, din hizmetleri, dini danışmanlık, manevi bakım vb. alanlara dönük bilgi ve becerilerini geliştirecek sertifika programları düzenlenmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, personel alım ve atamalarında bu sertifikaları dikkate almalıdır (DİB, 2015c).”

Bütün bu çalışmalarla Diyanet İşleri Başkanlığı, dini danışmanlık ve rehberlik konusunu gündemine almış ve özellikle huzur evleri, cezaevleri, yetiştirme yurtları, hastaneler ile Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görev yapan personelin yeterli donanımına sahip olması gerektiği görüşünü, aldığı kararlarla ortaya koymuştur.

2.3. Dini Danışmanlığın Uygulama Alanı Olarak Aile ve Dini Rehberlik Büroları

2.3.1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Kuruluşu

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok boyutlu sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim ve dönüşümler bir taraftan olumlu bir takım gelişmelere yol açarken, diğer taraftan sosyal ilişki ağlarında zayıflama, çözülme, bireyselleşme, ötekileştirme gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Ekonomik sıkıntılar, göçler, savaş, terör, doğal afetler, aile içi geçimsizlik, kültürel ve ahlaki dejenerasyon toplumdaki dezavantajlı kesimin oranını her geçen gün arttırmaktadır. Yaşam mücadelesinde zorlanan, maddi olduğu kadar manevi anlamda da korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyan bu kırılgan kesimlere el uzatmak ve toplumdaki birlik, beraberlik ve dayanışma duygusunu güçlendirme yolunda çaba harcamak Diyanet İşleri Başkanlığının asli görevleri arasında gösterilmiştir (DİB, 2014a, 111).

Köklü kurumsal yapısı ve temsil ettiği değerler dikkate alındığında, toplumun diğer katmanlarıyla birlikte ilgi ve korumaya muhtaç gruplara dini rehberlik hizmeti sunmak, Başkanlığın görevleri arasında bulunmaktadır (DİB, 2014a, 112). Bu hizmeti sunmakla vazifeli olan din görevlilerinin vatandaşlarla yakın ilişki içinde olmaları ve dini konularda danışmaya yönelik pek çok müracaat ile karşı karşıya kalmaları sebebiyle, ilk olarak 15 Nisan 2002 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı il müftülükleri bünyesinde “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları” adı altındaki birimler kurulmuştur (DİB, 2013a; Peker, 2012, 343).

2003 yılında beş ilimizde (Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Samsun ve Elazığ) Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu kurulmuş olup bu bürolar, yapılan çalışmalardan olumlu sonuçlar alınması ve halk tarafından yoğun ilgi görmesi neticesinde 2006 yılından itibaren ülke geneline yaygınlaştırılmıştır. Bugün “Aile ve Dini Rehberlik Büroları” olarak anılan bu birimler 81 il müftülüğüyle birlikte 253 ilçede 1831 personel ile hizmet vermektedir. Bu büroların faaliyetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı bulunan Aile ve Dini Rehberlik Dairesi Başkanlığınca

düzenlenmektedir (DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı)*. Bu büroların açılış kronolojisi Tablo 2.1.'de gösterilmektedir.

Tablo 2.1.

Aile ve Dini Rehberlik Büroların Açılış Kronolojisi

Aile ve Dini Rehberlik Büroların Açılış Yılları	Aile ve Dini Rehberlik Büroların Açıldığı İller
2003	Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Samsun
2006	Antalya, Balıkesir, Batman, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Mersin, Sakarya, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van
2007	Aydın, Çanakkale, Denizli, Edirne, Erzincan, Hatay, Kocaeli, Muğla, Yozgat, Muş ve Rize
2008	Kahramanmaraş, Giresun, Nevşehir, Tekirdağ, Amasya, Çorum, Isparta, Karabük, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Mardin, Ordu ve Şırnak
2009	Kırıkkale, Bolu, Düzce
2010	Adıyaman, Afyonkarahisar, Aksaray, Bartın, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Kars, Kırklareli, Niğde, Osmaniye, Siirt, Tokat, Uşak, Yalova
2011	Tunceli, Bayburt, Ağrı, Artvin, Bilecik, Burdur, Gümüşhane, Hakkâri, Sinop, Karaman, Iğdır, Ardahan, Kilis ve Zonguldak

* DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığıyla yapılan yazılı görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler kullanılmıştır.

Aile ve Dini Rehberlik Büroları yürüttüğü faaliyetlerle, toplumun aile hakkında dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlayarak aile yapısının korunmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca kuruluş amacına uygun olarak, halkın özellikle aile ve aile bireyleriyle ilgili dinî içerikli soru ve sorunlarına çözüm üretmek suretiyle, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yapmaktadır (DİB, 2013a).

Diyanet İşleri Başkanlığı, sayılan hizmetlerin kalitesini arttırmayı, toplumun bütün kesimlerine ulaşmayı sağlamak için ve kurumsallaşma hedefine ulaşmak amacıyla izlenmesi gereken usul ve esasları belirlediği “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Dair Başkanlık Genelgesini” 29.08.2013 tarihinde yürürlüğe sokmuştur (DİB, 2014a, 107).

2.3.2. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Görevleri

Aile ve Dinî Rehberlik Büroları doğru dinî ve ahlaki bilgilere sahip, aile olmanın sorumluluğunu taşıyan, bilinçli ve güçlü bireylerden oluşmuş sağlıklı aile yapısının oluşturulmasına ve korunmasına katkı sağlamayı amaç edinmektedir. Bu prensiple çalışacak büro personelinin seçiminde; konuşma, dinleme ve problem çözme konusunda iletişim becerilerine sahip, aileye yönelik sorunlara ve toplumsal hassasiyetlere vâkıf ve bu alanda dini bilgi açısından donanımlı olmasına dikkat edilmesi gerektiği, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesinde belirtilmiştir (DİB, 2013b).

Ayrıca aynı yönergede, bürolarda çalışacak personelin dini yüksek okul mezunu olanlardan; Başkanlıkça yapılan hizmet içi eğitim seminerine katılmış vaiz, murakıp, din eğitimi/din hizmetleri uzmanı ve Kur'an kursu öğreticisi kadrolarında çalışanların görevlendirileceği, bu kadrolarda çalışan personelin bulunmadığı durumlarda ise din görevlilerinden uygun görülenlerin istihdam edilmesi gerektiği belirtilmiştir (DİB, 2013b).

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görevlendirilen personel kendilerine e-posta, telefon ya da yüz yüze başvuru ile yöneltilen soruları cevaplamaktadır. Bu sorulara verilen cevaplarla gerçekleşen görüşmelere ilişkin bilgiler, görevli personel tarafından kartekse işlenmektedir. Bu kartekslere ise müftülüklerce, elektronik ortamda daire başkanlığına gönderilmektedir (DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı). Ancak Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma

Yönergesinin 8. Maddesinin 2. ve 3. fıkralarının yürütmesinin ilgili İdare Mahkemesince durdurulduğu dava nedeniyle bu işlem bir süreliğine kesintiye uğramıştır. Söz konusu dava, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 20.11.2012 tarihi kararı ile sonuçlanmıştır. 01 Aralık 2013 tarihinden itibaren büro görevlilerine yöneltilen soruların ve verilen cevapların Din Hizmetleri Yönetim Sisteminde yer alan formlara işlenmesine yeniden başlanmıştır (DİB, 2014a, 108).

Aile ve Dinî Rehberlik Büroları, dinî danışmanlık hizmeti vermenin yanı sıra vatandaşları aileyle ilgili konularda bilgilendirmek amacıyla “arz odaklı” çalışmalar da yürütmekte; konferans, panel, proje, seminer, sohbet, ziyaret, TV-radyo programı gibi sosyal dinî faaliyetler düzenlemektedir (DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı).

Bu faaliyetleri gerçekleştiren personelin görev ve yetkileri “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi” 8. Maddede şöyle açıklanmıştır:

- a) Büro personeli, başvuru sahipleriyle telefonla ya da yüz yüze yapacakları görüşmelerde hem kişinin hem de bölgenin hassasiyetlerini dikkate alacaktır.
- b) Büroya başvuran kişilerin sorunları dikkatle incelenecek gerektiğinde psikolog, sosyal hizmet uzmanı, avukat gibi ilgili uzmanlara yönlendirilecektir.
- c) Aile ve kadın konusunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ulusal/bölgesel kampanya, proje ve eğitimler takip edilerek, büro personelinin bu eğitimlere katılımları sağlanacaktır.
- d) Aile ile ilgili konularda yapılan araştırma ve yayınlar takip edilecek ve arşivlenecektir.
- e) Bürolara mahsus özel kütüphaneler oluşturulacak, bu konuda Başkanlık tarafından gönderilen ve mahalli imkanlarca temin edilen yayınlar kayıt altına alınacaktır (DİB, 2013b).

Bürolarda görev yapan personelin yetiştirilmesine ayrı bir önem veren Başkanlık, daha etkili ve verimli hizmet sunabilmek amacıyla 2003 yılından itibaren büro çalışanlarına yönelik hizmet içi eğitim seminerleri düzenlemektedir.

25-30 Kasım 2013 tarihleri arasında Antalya’da yapılan 13. Hizmet İçi Eğitim Seminerinde hukuk, din psikoloji, iletişim ve sağlık perspektifinden aile odaklı derslere yer verilmiştir. Seminerlerde alanında uzman eğitimciler, akademisyenler ve kurum yetkilileri tarafından aşağıdaki başlıklarda dersler işlenmiştir:

- Din hizmetleri bağlamında kadın ve aileye yönelik hizmetler
- İslam hukukunda aile ve güncel meseleler
- Din İşleri Yüksek Kuruluna gelen aile ile ilgili soruların değerlendirilmesi
- Kur’an ve sünnet perspektifinden aile modeli
- Aile içi iletişim teknikleri ve problem çözme becerileri
- Aileyi tehdit eden dış unsurlar
- Sağlıklı iletişimin temelleri
- Aile içi şiddet
- Çocuklarla iletişim ve hatalı anne-baba tutumları
- Çocuk ihmali ve istismarı
- TCK ve medeni kanunda kadın ve aile ile ilgili düzenlemeler
- Danışan/mağdur ile görüşme teknikleri
- Psikolojik ve manevi yaklaşımla öfke kontrolü
- Boşanma ve sonuçları
- Yaşlılık dönemi ve yaşlılarla iletişim
- ASPB tarafından kadına ve çocuğa yönelik gerçekleştirilen hizmetler (DİB, 2014a, 113,114).

Ayrıca, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı tarafından 22 -23 Ekim 2014 tarihinde, 81 il müftülüğüne bağlı Aile ve Dini Rehberlik Bürosu koordinatörlerinin katıldığı “Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında Hizmet Verimliliğini Artırma ve Örnek Projeler Çalıştayı” düzenlenmiştir (DİB, 2014b).

Bütün bunların dışında, bölge koordinasyon toplantılarıyla bürolar standardize edilmeye çalışılmakta ve çeşitli materyaller hazırlanıp basılarak büro faaliyetlerinde kullanılmakta ve personele yönelik çeşitli eğitimlere devam edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM

3.1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Danışanların Sorunları

Bilindiği gibi bulunduğumuz zaman diliminde sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yaşanan hızlı değişimler toplumsal yapıyı değiştirip dönüştürürken, bir taraftan olumlu gelişmelere yol açmakta, diğer taraftan da olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Sosyal ilişki ağlarında zayıflama, bireyselleşme, ötekileştirme gibi olumsuz sonuçlar bunlardan bazılarıdır. Gelişen ve değişen dünyada sanayileşme, iç ve dış göç, yoksulluk, aile içi geçimsizlik gibi olguların oluşturduğu sorunlar büyümekte, maddi olduğu kadar manevi anlamda desteklenmeye gereksinim duyan bireylerin sayısı artmaktadır. Zira bütün bu yaşananlar manevi bir boşluk olarak kendini gösteren (DİB, 2014a, 111; Söylev, 2015) psikolojik problemleri de beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle dayanışma, sorun çözme, manevi doyumun sağlanması gibi temel ihtiyaçları karşılayacak mekanizmaların varlığı geçmişe oranla daha büyük önem arz etmektedir. Günümüz insanının bu ihtiyacını karşılayan önemli mekanizmalardan biri de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bulunan, dini danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının yer aldığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarıdır. Söz konusu bürolarla ilgili olarak üzerinde özenle durulması gereken konu, bu bürolarda doğru ve fonksiyonel bir hizmet üretebilmek için yürütülen dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin din tabanlı birtakım yöntem ve tekniklere dayandığı kadar seküler danışmanlığa dayanan bir yönünün de olduğunun vurgulanmasıdır.

Bunun için öncelikle danışmanlık ve rehberlik kavramlarından yola çıkılarak, genelde dini danışmanlık ve rehberliğin ne olduğu, gerekçesi, hangi meslek gruplarıyla ilişki içinde bulunduğu ortaya konulmaya çalışıldı. Bu bölümde ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleşen dini danışmanlık ve rehberlik uygulamaları incelenerek değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu da ilk olarak danışanların sorunlarını, danışmanlık ve rehberlik perspektifinden değerlendirmemizi gerektirmektedir.

Daha önce yapılan çalışmalarda, adı geçen bürolara yöneltilen soruların içerdiği konular ayrıntılı olarak işlendiğinden, biz bu kısımda bunlar üzerinde durmayıp daha çok danışanların sorularıyla beraber ne tür psikososyal sorunları görüşmeye getirdiğini irdelemeye çalışacağız. Çalışmamıza kaynaklık eden verilerin büyük bir kısmı, 2014 yılının ilk 10 ayında ülke genelindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvurulardan oluşmaktadır.

Bu veri grubuyla ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; büro görevlileriyle paylaşılan konuların yer aldığı “aile büro karteks listesi” 5 ana konu (fikhi sorular, sağlık, aile, sosyal durumlar, evlilik-boşanma-nikah) etrafında şekillenmiştir. Aile Büro Karteks Listesi incelendiğinde danışanların, çoğunlukla yüz yüze veya telefonla başvurularını gerçekleştirdiği görülmektedir. Dile getirilen sorunların yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda, ilk sırayı %45,7 ile “fikhi sorular” almaktadır. Onu takiben %25,7 ile “evlilik-boşanma-nikah” ve sırasıyla; %20,3 ile “aile”, %4,2 ile “sosyal durumlar”, %4,1 ile “sağlık” gelmektedir. Ayrıca toplamda yöneltilen 6857 sorunun 246’sı büro görevlilerince çeşitli kurumlara (ASPB İl Müdürlükleri, ŞÖNİM, ATM, Emniyet, ÇİM ve barolar) yönlendirilmiştir. Diğer kurum ve kuruluşlara yapılan yönlendirmeler %3,5 oranındadır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına danışan bireylerin sordukları sorular incelendiğinde, bunlar arasında tek cümlelik, yalnızca fetva isteyen sorular olduğu kadar, bireyin ekonomik, fiziksel, psikolojik ve sosyal problemlerini içeren soruların da olduğu görülmektedir. Birey dini hassasiyetinin olduğunu belirterek sorusunu yöneltirken, uzun uzun içini dökebilmekte ve mutsuzluk, çaresizlik, suçluluk, değersizlik, kararsızlık, bitkinlik, sosyal ortamlardan kaçınma gibi yaşadığı çeşitli problemleri dile getirebilmektedir.

Ülkemiz insanların genel olarak, birincil önleme nedeniyle ya da durumsal veya gelişimsel konularda çözüm bulmak için psikolojik danışma hizmeti almaya yeltenmediği, stres altına girene ve bunalana kadar bunu ertelediği düşünülmektedir. Aynı şekilde, söz konusu bürolara danışan bireylerin çoğunun dini bilgi eksikliği bir takım yaşamsal çıkmazlara neden olduğunda, kendilerine yardım sağlayabilecek bir rehber arayışına girdiği görülmektedir. Yöneltilen dini soruların ise bireyin duyuşsal, bilişsel, fiziksel ve davranışsal tarafıyla iç içe geçmiş diğer sorunların da ortaya

çıkmasına sebep olduğu fark edilmektedir. Bu da bireyin, sorunlarını ilk paylaştığı kişinin büro personeli olması sonucunu doğurabilmektedir. Aşağıdaki örnekler bu durumun gerçekliğini göstermektedir:

“Ben takıntı hastasıyım. İlmihalden boşanma bölümlerini okudum, kafam karıştı. Ne yapmalıyım?”

“Temizlik hastasıyım. Çocuklarıma devamlı el yıkıyorum, kendim hiç mutlu değilim. Eşimle beraber olmak istemiyorum. Zira gusül beni çok yoruyor. Dışarıda erkek görsem eve gelip banyo yapıyorum. Namaz abdesti ve gusül olmadı diye çok tekrarlıyorum, ne yapmalıyım?”

“4-5 yaşlarında iken cinsel tacize maruz kaldım ve çocukluktan kaynaklanan bilgisizlikle bekaretimi kaybettiğim konusunda endişelerim oldu. Fakat 10 ya da 16 yaşlarında iken (yaşımı tam hatırlamıyorum) ben de yakınlarımla çocuklarını kucağımda tutmaktan zevk aldım. Yakın zamana kadar bunun günah olabileceğini düşünmemiştim. Şimdi çok üzgünüm. Bu günahı nasıl telafi edebilirim, onlar ahirette haklarını isterlerse ne yapacağım?”

Bazen büroya başvuran kişi, içinde bulunduğu sistemin (aile/sülale/toplum) bir parçası olarak dini ilgisi ya da hassasiyeti olan ve aynı zamanda duygu karmaşası yaşayan biri olabilmektedir.

“Geçen yıl YGS öncesi babamı kaybettim. Bu da sınavım üzerinde olumsuz bir etki oluşturdu. Üç yıldır görüştüğüm erkek arkadaşım gitti başkasıyla evlendi. Annem bana baskı uyguluyor ve hiçbir yere göndermiyor. Bense buralardan gitmek, başka şehirde okumak istiyorum. Rahmetli babamı sürekli rüyamda görüyorum. Akrabalarım bunun bana örtünmem için bir işaret olduğunu söylüyor. Gerçekten öyle mi? Sürekli kabuslar görüyorum. Bu da bana bir işaret mi? Başıma hep talihsizlikler geliyor. Bende bir uğursuzluk mu var? Büyük bir günah işledim de o yüzden mi bunlar başıma geliyor?”

Bütün bu örneklerde, danışanın kendisine yardım edebileceğine inandığı büro görevlisinin önünde, dini ve psikolojik boyutlarıyla karmaşık hale gelmiş bir tablonun var olduğundan söz etmek mümkündür.

Başka bir örnek: *“Sekiz yıllık evliyim. Gazeteci idim. Bipolar hastasıyım. Dindar bir insanın, namazımı kılarım. Yakın bir zamana kadar örtülü idim. Eşimin hiçbir dini hassasiyeti yok. Başta birbirimizi çok seviyorduk. O zaman eşim çevresini değiştirmek istiyordu ama bu mümkün olmadı. Rahatsızlıklarımın arttığı bir dönemde çok ciddi tedavi görmem gerekti. Bu arada eşim arkadaş çevresinde uyuşturucu kullanmaya devam etti. Bizim anlaşmazlıklarımız da had safhaya geldi. Eşim beni iki defa ayrı zamanlarda boşadı. Şimdi ayrılmak için mahkemeye başvurdu ve altı aydır ayrı yaşıyoruz. Ben eşimden ayrılmak istemiyorum. Ne yapabilirim?”*

Bu örnekte danışanın tek bir soru yöneltmekten çok içinde bulunduğu sıkıntılı durumu detaylarıyla paylaştığını görüyoruz. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, bu kişiyi sadece dinlemek bile profesyonellik isteyen bir iştir. Danışanın sorusuna gelince; boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleyen dini hükmü, yaşanan psikiyatrik hastalığı ve belki hastalığın getirdiği psikolojik travmayı, zamanla değişen dini tutumu, yaşanan çaresizliği, aile işlevselliğini engelleyen durumları ve daha fazlasını göz önünde bulundurmayı gerektirecek kadar çeşitlilik içeren bir soruyla karşılaşmaktayız.

Benzer biçimlerde, dini içerikli sorularla yaşanan psikososyal sorunların bir araya geldiği daha pek çok örnek verilebilir. Burada üzerinde durulması gereken konu, dini hassasiyeti olduğunu vurgulayan danışanın, yönelttiği sorunun içinde birçok problemin barınması ve bunların birbirleriyle ilintili olmasıdır.

“Hocam eşimle sürekli kavga ediyoruz. Ben altmış yaşında bir bayanım, eşim de yetmiş yaşında. Yaşımız ilerledikçe olgunlaşmamız gerekirken kavgalarımız daha da artmaya başladı. İkimiz de dinine bağlı, ibadetlerini yerine getirmeye çalışan insanlarız. Eşim bana karşı kaba ve kırıcı davranınca ben de ona karşı geliyorum. Bu halimden rahatsız oluyorum, huzurum bozuluyor. Bu durumdan ben hoşnut değilim, psikolojim bozuldu. Bu da sağlık problemlerimin artmasına neden oldu. Bu durumu çocuklarıma da yansıtamıyorum. Onlar bizden ayrı, hepsi de evli insanlar. Babalarını da çok seviyorlar, onu çok iyi bir insan olarak görüyorlar. Kimsenin huzurunu da bozmak istemiyorum. Bu durumda ne yapacağımı bilemediğim gibi katlanacak gücüm de kalmadı. Siz bana bu konuda yardımcı olabilir misiniz?”

Bu ve benzeri sorular, dindarlık düzeyleri değişse de dine yakınlığı olan danışanların, danışmanlık eğitimi almış dini danışmanlarla karşılaşması gerektiğinin

önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bürolara başvuran kişiler için kullanılan “danışan” kelimesinin özellikle seçildiğini belirtmek isteriz. Çünkü kurulan ilişki, “danışman” ve “danışan” öğelerini içeren bir danışma ilişkisidir.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların soruları kritik edildiğinde; ebeveyni, kayınvalidesi veya geliniyle çatışma yaşayan bireylerin, çocuk yetiştirme konusunda sorunları olan anne-babaların, eşiyile anlaşmazlıkları olanların, şiddete uğrayan kişilerin, alkolik eşe veya çocuğa sahip olanların, tacize uğrayan kadınların, uyuşturucu bağımlısı yakını olan bireylerin, ensest ilişki kurbanı veya uygulayıcısı olan yetişkinlerin, psikiyatrik tedavi gördüğü halde çaresizce yardım isteyenlerin ve benzerlerinin hep dini boyutunu öğrenmek istedikleri bir konuyu büroya getirdikleri ama yakınmalarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Suçluluk duygusu söz edilen yakınmalardan sadece biridir. Özellikle geçmişte işlediği günahlardan dolayı pişmanlık duyan ve Allah’ın kendisini affetmeyeceği endişesini taşıyan bireylerin yoğun olarak yardım istediklerini görebiliyoruz. Bu noktada danışanın, yaşadığı sorundan kurtularak rahatlamak istediğini ve bunu yaparken de “dini” yardım kaynağı olarak kullanmayı seçtiğini söyleyebiliriz. Bazı danışanların “...yaparsam günah olur mu?”, “onu günaha ben mi sokmuş oldum?” ya da “şimdi Allah beni affeder mi?” şeklindeki ifadeleri bu anlamda dikkat çekicidir.

Dikkat çekmesi gereken diğer bir konu, başvuru sahibinin kendisiyle ve yaşadığı çevreyle ilgili sorunlarını çözmek için bir din görevlisine gelmeyi tercih etmesidir. Çünkü danışan, dinin kendisine göstereceği yolu otomatik olarak kabul etme eğilimindedir. Öyle ki din; ahlaki, duygusal ve estetik tüm boyutlarıyla yaşamını şekillendirmesine izin verdiği bir kaynaktır. Şu durumda bir din görevlisi olan büro personelinin sunacağı yardımın, danışanın hayatında düzenleyici ve toparlayıcı bir işlevi olmalıdır. Bu da ancak özel eğitim görmüş dini danışmanların bu bürolarda görevlendirilmesiyle mümkündür.

Bu noktada şunu vurgulamak yerinde olacaktır; bir dini danışman danışanın getirdiği konuyla ilgili dini hükmü bilmekle birlikte, danışanın yaşam becerileri kazanmasında olumlu destek sağlamayı da amaçlar. En önemlisi, bunu yaparken “üç kişi psikolojisinden” yararlanır. Sayar (2014, 177) psikanalizin “tek kişi psikolojisi”, insanı sosyal bağlamından ayrı düşünmeyen ilişkişel terapilerin “iki kişi psikolojisi”,

üçüncü oyuncu olarak tarih, kültür, politikanın oluşturduğu sosyal alanların devreye girdiği terapilerin “üç kişi psikolojisi” olduğunu söyler ve psikoterapiyi daha kuşatıcı hale getirebilecek üç kişi psikolojisinin önemine değinir. Burada üçüncü oyuncu olarak, kültürün dokusunu oluşturan en öncelikli unsurun din olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla insanımıza ait din eksenli değerleri, incelik ve hassasiyeti hesaba katarak uygulanacak bir terapi, danışanlara yaşam taktiği vermekten öte onların hayatına derin bir anlam katacaktır.

3.2. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Danışanlara Gösterilen Yaklaşımın Değerlendirilmesi

Günümüz toplumunun yaşadığı sosyokültürel değişimler, din hizmetlerinde verimliliği artırma ve kullanılan yöntemlerin geliştirilip güncelleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu durumu dikkate alan Diyanet İşleri Başkanlığı, sorunların belirlenmesi ve çözüm önerilerinin tartışılması amacıyla şura, seminer, kongre, çalıştay ve istişare toplantıları düzenlemekte; ayrıca toplumun psikososyal dinamiklerine uygun mekanizmaların oluşturulmasına önem vermektedir.

Bu mekanizmalardan biri de Aile ve Dini Rehberlik Bürolarıdır. DİB, bu bürolarda çalışan personel başta olmak üzere, tüm din görevlilerinin sosyal konularda farkındalığını ve duyarlılığını arttırmak gayesiyle eğitim seminerleri, koordinasyon toplantıları gibi farklı etkinlikler gerçekleştirmektedir. Başkanlık personelinin eğitiminin de amaçlandığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile imzalanan işbirliği protokolleri de bu durumun birer göstergesidir (DİB, 2013c).

Bütün bu gayretler olumlu gelişmeler olmakla beraber, DİB’in birtakım gerekçelerle belirlediği çeşitli yeterlikleri, hizmet içi eğitim ve seminer düzenleme yoluyla kazandırma çabası yetersiz görülmüş, bazı özel yeterliklerin ancak akademik bir öğretimle kazandırılabilceği dile getirilmiştir (Aşıkoğlu, 2012, 225).

Aynı şekilde, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarındaki görevlilere yönelik düzenlenen seminerlere katılan bazı elemanlar tarafından, seminerlerin yararlı olduğu ancak yeterli olmadığı dile getirilmekte ve danışanların sorunlarından hareketle nasıl bir süreç izlenmesi gerektiği üzerinde durulmasının daha yararlı olacağı belirtilmektedir (Peker, 2012, 355).

Bu çerçevede, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına müracaat eden bireylere gösterilen yaklaşımı ele alarak yapacağımız değerlendirme, söz konusu bürolarda gerçekleşen görüşmelerin niteliğini -danışmanlık ilkeleri açısından- tartışarak, sunulan hizmete katkı sağlama amacını gütmektedir.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında yürütülen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin, din tabanlı birtakım yöntemleri, teknikleri ve karşılaşılan olayların karakterine uygun olarak bunların farklı kullanımlarının olması kaçınılmazdır. Doğru ve etkili hizmet üretebilmenin gereklerinden biri de kişiler arası ilişkilere dair kuralların olmasıdır.

Bununla ilgili olarak kazanımların amaçlandığı aktivitelerde, kuramsal anlamda birçok konu işlenmektedir. Ancak fazlaca teorik bilgiye sahip olmak, bunların uygulama alanında kullanılabilmesini bireye sağlayamayabilir. Söz gelimi, birçok yerde empatinin (duygudaşlık) iletişimdeki önemli rolü üzerinde durulmakta ve “empatik olun” vurgusu yapılmaktadır. Ancak bunun pratikte nasıl yapılacağı öğretilmemektedir. Elbette büro görevlisi, bir insan olarak, karşılaştığı olayları kendi referans açısından değerlendirmeye daha çok alışkıdır. Danışmanlık ilişkisinde ise bu alışkanlıktan sıyrılıp, danışanın referans açısından bakabilmelidir. Konuyla ilgili daha sağlıklı değerlendirme yapabilmek için büro görevlilerinin, karşılaştıkları dini görünümlü psikososyal sorunlara yaklaşımlarını belli temalar altında incelemek yerinde olacaktır.

1. Büro Görevlilerinin Danışanı Anlamaya Yönelik Geliştirdikleri Tutum:

Doğru bir danışma ilişkisi, dini danışman rolünü üstlenen büro görevlisinin danışanla etkili bir biçimde iletişim kurabilme becerisine bağlıdır. Bu da öncelikle danışanı etkin ve kontrollü bir biçimde dinleyebilmeyi gerektirir. Öyle ki danışman konuşanın yüzüne bakarak göz teması kurar, danışanın kendini açması ve onu doğru anlayabilmek için sorular sorar, önemli bölümleri ve duyguları tekrar eder, danışanın sözünü kesmez ve kendi problemlerinden bahsetmez (Ergül, 2008). Kısacası istenen yardım ilişkisinin kurulabilmesi danışanı gerçekten dinlemek ve anlamakla yakından ilgilidir. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında yapılan görüşmelere bakıldığında her zaman olmasa bile bazen konuyla ilgili hatalı yaklaşımların olduğu görülmektedir.

Örnek vermek gerekirse, Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna başvuruda bulunan bir danışan, eşi ile anlaşmazlık yaşamayı sebebiyle evini terk etmek istediğini belirtmiş,

büro görevlisi de bu isteğin altında yatan sebepleri anlamaya çalışmak yerine, “*akıllı kadın evini terk etmez*” şeklinde cevap vermiştir. Başka bir danışan, eşinin kendisine yeterli harçlık vermediğinden ve ihtiyaçlarını karşılayamadığından yakınmıştır. Bu kişiye büro görevlisi, “*Kardeşim, erkekler de tutumlu olmasa biz kadınlar savurur gideriz. Ne evimiz olur ne de arabamız.*” diyerek şiddet içeren daha kötü olayların varlığından bahsetmiş, haline şükretmesini tavsiye etmiştir (DİB, 2009a, 9). Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. İyi niyetle de olsa verilen tavsiyeler, karşı tarafın ihtiyaçlarını gidermekten uzak veya hayattan kopuk olduğunda, yararlı olmadığı gibi danışma ilişkisine zarar da verebilir. Burada öncelikle danışanla empati kurarak, onun ilk olarak neye gereksinim duyduğunu görmek, onu anlamak önemlidir.

İncelenen karteklerde danışanların öncelikle, kendilerinde gerginlik yaratan, problemlerini objektif bir şekilde görüp anlamalarını engelleyen, onlara acı ve ağırlık veren duygu ve düşüncelerini anlatarak hafiflemek istedikleri anlaşılmaktadır. Bu gereksinimi karşılamak, danışmada katarsis ya da deşarj diye adlandırılan ve danışanın katı savunma mekanizmasını gevşeten geçici bir amaçtır (Tan, 1992, 86). Bu durum karşısında, büro görevlisinin danışanın sadece sözel ifadelerine değil, ses tonuna, konuşma temposuna, jest ve mimiklerine, duruşuna dikkat etmesi; dile getirilen duygunun şiddetine uygun tepki vererek empati kurması beklenir (Voltan Acar, 2014, 24). Bu ise danışanın anlam dünyasının inceliğine vararak, sadece danışanın farkında olduğu anlamları değil onun farkındalık düzeyinin altındaki anlamları da ortaya koyabilmekle ilgilidir (Hackney ve Cormier, 2008,47).

Büro danışmanının, danışanın farkındalık düzeyinin altındaki anlamları, davranış ve düşüncelerinin gerisinde olan duyguları ortaya çıkarması, onu konuşturabilme becerisine de bağlıdır. Danışman yerinde ve zamanında gösterdiği davranımlarla, danışanın daha çok konuşarak kendini açmasını ve anlatmasını sağlamalıdır. Böylece hem danışmanın danışanın dünyasından bakarak onu anlaması, hem de danışanın kendini aktif olarak görmesi sağlanacaktır. Bu ilişkide konuşmanın çoğunu danışan yapmalı, danışman ise açık ve somut karşılıklar vererek, danışanın ilgisiz detayların kalabalığından kurtulmasını ve asıl önemli unsurları görmesini sağlamalıdır (Tan, 1992,108-136).

Danışanı konuşturabilmek, ona *açık uçlu sorular* sorarak veya bu soruların yerine geçebilecek ifadeler kullanarak mümkün olmaktadır. Açık uçlu sorular danışanın, onu kaygılandıran şeylere ve onu rahatsız eden duygu veya düşüncelere odaklanmasını sağlayarak, sorunlarının su yüzüne çıkmasına neden olur. Danışman bu soruları kendi merakını gidermek için değil, danışanın belli bir noktaya odaklanmasını veya belirli davranış örneklerinin ortaya çıkmasını sağlamak için sormalıdır. Bu sayede danışanın getirdiği konuları çevreleyen ayrıntıları anlamak mümkün olacaktır (Voltan Acar, 2014,5-6).

Açık uçlu soruları örneklendirmek gerekirse; “Şaşkınlım derken neyi kastettin?”, “O sana bu tür şeyler söylediğinde nasıl hissediyorsun?”, “Bunu, ondan istemeni engelleyen nedir?” gibi kısa bir cevaptan daha fazlasını isteyen sorular gösterilebilir. “Çok kederlisin, değil mi?”, “Kocanla mı yoksa oğlunla mı sorunların var?” gibi sorular da kısa cevap isteyen ve konuşmayı boğduğu için danışmada sıklıkla kullanılması önerilmeyen *kapalı uçlu sorulara* örnek olarak gösterilebilir. Öte yandan “niçin?” sorusu da kaçınılması gereken bir soru tipidir. Çünkü kişiyi yanıt vermeye zorlayan, yargılayıcı bir sorudur ve bu yönüyle, danışanın savunmaya ya da saldırıya geçme olasılığını barındırır (Tan, 1992, 173).

Aşağıdaki örnek diyalog, danışanı konuştururken açık uçlu sorulardan nasıl faydalanılacağını somutlaştırmak için verilmiştir.

Danışan: Ben hayatıma giren insanlara çok fazla değer veriyorum, zaman zaman da sıkıntı yaşıyorum, çünkü değer verdiğim insanları hayatımın merkezine alıyorum.

Danışman: Şimdiye kadar değer verdiğin ve yaşamının merkezine aldığın kimler var?

Danışan: Ailem var tabii de onları ayrı tutarsam arkadaşlarım. Yapı olarak çabuk alışan bir yapım var. Mesela çok hayvan besledim ve hepsi de bir yıkımdı benim için. Ölen hayvanlarıma bile çok fazla üzülüyordum, insanlar çok saçma buluyorlardı. Ben öyle değilim. Her şeye çok çabuk alışıyorum, olaylara bile. Bir canlıyı bırakın, hayatımdaki olaylara bile.

Danışman: Olay derken neyi kastediyorsun?

Danışan: Mesela bir ortamım var, o ortama çok alışıyorum. O ortamdan çıktıktan sonra o beni çok üzüyor.

Danışman: Şimdiye kadar hangi ortamdan ayrıldığın için üzüldün?

Danışan: Mesela lise boyunca çalıştım, tatillerde. Hediyelik eşya satan bir dükkanda çalışıyordum. Çalıştığım ortam çok iyiydi, sonra sıkıntı yaşadıkları için dükkanı kapattılar. O ortamdan ayrıldığım için çok üzüldüm. Sonra bir daha olmadı, o ortamı yakalayamadım ama aklımda hep yeri vardır.

Danışman: O ortamdaki işin bitmesi senin için ne anlama geliyor?

Danışan: O ortamdan uzaklaşmak demek. Ben iş olarak görmüyordum, ilgim olan şeylerdi. İlgim olan şeylerle ilgili kendimi geliştirme imkanım da vardı.

Danışman: Kendini geliştirmek, başka?

Danışan: Başka... Erken yaşta başladığım için gerçekten kendi ayaklarım üzerinde durduğumu hissedebilmişim. Büyüdüğümü hissetmişim.

Danışman: Kendi yaşının üstünde bir potansiyel ortaya koydun. Bunun sonucunda nasıl bir duygu yaşıyorsun?

Danışan: Kendine güven duygusu.

...(Voltan Acar, 2012, 179-180).

Bu diyalogda danışman, doğru sorularla danışanı konuşmaya davet etmiş ve danışanın, yaşadığı duyguyu bulmasına yardımcı olmuştur.

Danışan konuştuğunda duygu ve düşüncelerini tanımaya, incelemeye ve dillendirmeye alışır. Davranışlarının altında duygularının yattığını, yaşantılarına anlamı, bu subjektif duyguların verdiğini görür. Bu ise danışanın, davranışlarının altında yatan asıl motivleri anlamasını sağlar ve onun daha realist kararlar alıp davranışlarını şekillendirmesinde etkili olur (Tan, 1992, 158).

Yukarıda değindiğimiz “evini terk etmek isteyen kadın” örneğinden yola çıktığımızda, bu danışanın böyle bir isteğinin olmasının altında, ilk bakışta hemen

anlaşılamayabilecek başka sebeplerin yatması muhtemeldir. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına getirilen diğer sorunları da düşündüğümüzde, büro görevlisinin, danışanın davranışlarının ve düşüncelerinin altında yatan duyguları tam olarak anlamaya çalışıp problemin çeşitli boyutlarını görmeden sağlıklı bir danışmanlık ilişkisi sürdürmesinin çok zor olacağı kanaati uyanmaktadır.

2. Büro Görevlilerinin Danışanın Sorununu Çözmeye Yönelik Geliştirdikleri Tutum:

Danışma ilişkisinde amaç, danışanın olup bitenleri daha iyi hissetmesine, tanınmasına, düşünmesine, analiz etmesine, karar vermesine ve onun gelişmesine yardımcı olmaktır. Bu da danışanın kendini anlatarak yaşantılarını anlaması, değerlendirmesi ve öğrenmesiyle gerçekleşebilir. Danışman yerinde ve zamanında gösterdiği davranımlarla, danışanın konuşarak kendini açmasını, anlatmasını, aktif olarak kendini görmesini ve dinamik kararlar almasını sağlamalıdır (Tan, 1992, 108-136). Bürolarda yaşanan deneyimlere baktığımızda ise büro görevlilerinin bir kısmının, birkaç cümlelik tavsiyelerle yüzeysel bir çözüm bulma davranışı içinde olduklarını anlıyoruz. Burada dikkat çekmek istediğimiz konu verilen tavsiyelerin doğruluk veya yanlışlığı değil, ihtiyacı karşılamada yetersiz kalmasıdır.

Büro kartekslerine yansıyan cevaplarda yer alan bazı ifadeler incelendiğinde sözünü ettiğimiz durumun varlığı kendini göstermektedir. Eşinin evde kendisiyle ilgilenmediğini, hakaret ettiğini, eşinin ailesiyle problemler yaşadığını ve çocuklarını alıp evi terk etmeyi düşündüğünü söyleyen bir kadın danışana büro görevlisinin, “*sana düşen onu olduğu gibi kabul etmelidir*” şeklindeki ifadesi, yine bir danışanın eşinin geçmişte yaptıklarını sürekli sayıp döktüğünü ve ondan öğ almak istediğini, hatta patlayacak duruma geldiğini söylemesi üzerine büro görevlisinin “*bunları durmadan irdeleyerek kendi huzurunuzu ve ailenizin huzurunu bozmayın*” şeklindeki tavsiyesi, danışanın sorunuyla ilgili içgörü kazanarak etkin kararlar alma davranışını geliştirmesi için rehberlik etmekten çok, kısa yoldan çözüm bulma çabası olarak anlaşılmaktadır. Halbuki bu sorunlar derinlemesine ele alınmayı gerektiren yapıdadır ve bu yönüyle sistemli bir dini danışmanlık sürecine ihtiyaç duymaktadır.

Başka bir örnekte yine bir kadın danışan büro görevlisine, kocasını iki ayrı kişi ile aldattığından, daha sonra bu kişilerin kendisinden uzaklaştıklarından, şimdi büyük

bir pişmanlık yaşadığından ve kendini kullanılmış hissettiğinden bahsederek ne yapabileceğini sormuştur. Büro karteksine yansıyan cevapta ise görevlinin danışana, bu kişilerle görüşmeyi kesmesini ve derhal tevbe etmesini söylediğini görüyoruz.

Burada son örnekteki sorun ve büro görevlisinin verdiği cevap üzerinden sunulan hizmetin kritiğini yapmaya çalışıp konuyu aydınlatmayı umuyoruz.

Öncelikle şunu belirtmek yerinde olacaktır; söz konusu görüşmenin şeklinin telefonla olması büro görevlisini kısıtlamaktadır. Bu durumda danışmanlık süreci devam edemeyecek, istenen yardım sağlanamayacaktır. Bu noktada; dış müdahalelerin olmadığı, rahatsız edici gürültü ve görüntülerden uzak, danışan ve danışmanın kullanabileceği bir görüşme odasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu şekilde, açıklanan duygu ve düşüncelerin gizli kalacağı güvencesi sağlanabilir ve danışmanlık için doğru zemin oluşturulabilir.

Danışmada yardım etkileşiminin amacı, danışanın kendini ve etrafında olup bitenleri tanıma, düşünme, öğrenme, eleştirme, değerlendirme, karar verme ve değişim gelişmeyi isteme gücünü arttırmaktır (Tan, 1992, 136). Dini danışman, gösterdiği dostane yaklaşımla, yerinde ve zamanında kullandığı tekniklerle danışanı bu amaca götürmelidir. Ortak bir sorumluluğun paylaşıldığı bu ilişkide danışmanın danışan adına karar vermesi doğru değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "'Ona (kötülüğün ve iyiliğin) iki yolunu da göstermedik mi?' (Beled, 90/10), "Biz ona doğru yolu gösterdik. Şükredici ya da nankör (olması artık kendisine kalmıştır)." (İnsan, 76/3) buyurulmakta ve yaptığı davranış nedeniyle sorumluluğun bireye ait olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre danışanın, kendi varoluşundan sorumlu bir öge olarak etkin kararlar vermesi sağlanmalıdır.

Verilen örnekte büro görevlisinin "bu kişilerle görüşmeyi kes ve derhal tevbe et" tavsiyesi ile danışan adına kendisinin karar verdiği anlaşılmaktadır. Bu da danışanın, içgörü geliştirerek kendini gerçekçi bir şekilde değerlendirip eleştirmesine fırsat vermemektedir. Aslında bu danışanın, sorununu bir din görevlisiyle paylaşması problemini dinin temel referanslarıyla çözmek istediği anlamına gelmektedir ancak, danışma ilişkisinde kullanılan yöntem bu olmamalıdır. Diğer birçok örnekte de benzer bir tutumla büro görevlilerinin, salt soruları cevaplama işine odaklanarak acele ettikleri ve çözüm dayatma davranışı içine girdikleri belirlenmiştir (Karacoşkun, 2007). Bir dini

danışman danışanını aktif dinleyerek, sözlerin altında yatan duygu ve düşünceleri anlamaya çalışmalıdır. Bunun için sorunu bir an önce çözmeye çalışmak yerine, problem ne kadar aykırı olursa olsun, onun sözlerini ve duygularını istediği gibi ifade etmesine olanak tanınmalıdır. Yine bir dini danışman, her konuda bir fikri olup verdiği tavsiyelerle danışanın ihtiyaçlarını bir çırpıda halletmeye çalışan değil, danışanı anlamaya çalışıp onun kendi kendisine yeni bir yol çizmesine yardım eden ve bu süreçte ona destek olan kişi olmalıdır (Karagül, 2012).

Üzerinde durduğumuz örnekte danışanın, bahsettiği kişilerle olan ilişkisini bitirip bitirmediği konusunda soru işaretleri vardır. Ayrıca kendini kullanılmış hissettiğinden ve pişmanlık duyduğundan bahsetmiştir. Ancak pişmanlık hissinin, ahlaki bir sorumluluk veya vicdani bir rahatsızlıktan mı; yoksa ilişki içinde bulunduğu kişilerin artık onunla ilgilenmemesi sonucu oluşan kullanılmışlık duygusundan mı kaynaklandığı açık değildir. Bu durumda tek cümlelik bir tavsiye ile değil, danışmanlık uygulamasının sonucu olarak “tevbe etme” kararı ortaya çıkmalıdır. Şöyle ki; öncelikle danışana duygu ve düşüncelerini ayırt edebilmesinde, inançlarını, fikirlerini vb. ifade etmesinde yardımcı olunmalı, danışanın varsayımlarını ve uygulamalarını gündeme getirerek düşünce ve davranışlarını sorgulaması sağlanmalıdır. Daha sonra uygun olduğu düşünüldüğünde, danışana düşünce örüntülerini değiştirmesinde destek olunmalıdır. Bir sonraki aşamada önceki süreçler değerlendirilerek, daha etkili biçimde sorunun nasıl çözüleceğinin; danışanın pişmanlık duygusundan arınmak için ne yapması gerektiğinin belirlenmesi noktasında ona yardım edilmelidir. Artık danışan tevbe etmeye kararlıysa, bunu nasıl yapacağına ve sonuçlarının dini boyutuna ilişkin bilgi verilmelidir. Son olarak, danışanın sağlıklı karar verme alışkanlığı geliştirmesinde ona yardımcı olunmalıdır.

Burada başvuru sahibini yardım almaya yönlendiren şey, pişmanlık duygusuyla gelen bilişsel bir huzursuzluk halidir. Dini danışmanın desteğiyle hatalı düşünce ve davranışını değiştirerek tevbe etmeye karar veren birey, bu eylemi gerçekleştirdikten sonra, sınırsız bir güce dayanmanın güveni içinde umut ve huzur duygusuna kavuşur. Böylece bu kişi, içtenlikle yaptığı tevbenin terapötik desteğiyle suçluluk duygusunun olası patolojik etkilerinden de korunmuş olur.

Aslında bu örnekle dini danışmanlık uygulamalarından, tek bir görüşmeyle değil sistemli bir danışmanlık serisi ile verim elde edilebileceği de anlaşılmaktadır. Çünkü bütün bunların tek seferlik bir görüşme ile sağlanması gerçekçi görünmemektedir. Danışanı tanıma ve neye gereksinim duyduğunu anlamakla başlayan danışmanlık süreci, danışanın problemin çözümünde gereken sorumluluğu üstlenmesini sağlamak ve onu desteklemek için oluşturulan diğer aşamaları takip ederek devam etmelidir. Yoksa arz edilen sorunu -danışanın içinde bulunduğu durumu nasıl algıladığına veya danışanın davranış ve düşüncelerinin gerisinde duran asıl problemin ne olabileceğine odaklanmadan- yanıtlanması gereken bir fetva sorusu gibi ele alarak değerlendirmek sağlıklı bir danışma ilişkisi oluşturmayacaktır.

3. Büro Görevlilerinin Patolojik Düzeyde Sorunları Olan Danışanlara Yaklaşımları:

Üzerinde ciddiyle durulması gereken diğer bir konu, patolojik düzeyde sorunları olan başvuru sahiplerine, büro görevlilerinin nasıl yaklaşması gerektiğidir. Zira bir kısım danışanın dini görünümlü sorusunun altında psikopatolojik problemler yatabilmektedir. O halde, dini görünümlü kişisel ve sosyopsikolojik problemlerin çözümüne yardımcı olunurken, bunların bireyin başka problemleri ile de bağlantılı olarak ortaya çıkabileceği göz önüne alınmalı ve problemin çeşitli komplikasyonları da görülebilmelidir. Aksi halde soru, sadece dini fetva eksenli görülüp değerlendirilecektir. Bu durumda problemin çözümüne yardımcı olabilmek için katkı sağlamak bir yana, mevcut sorun daha karmaşık hale getirilebilir (Karacoşkun, 2007). Dolayısıyla büro görevlilerinin sistemli ve bilimsel bir altyapıyla, sergilemesi gereken doğru tutumu belirleyebilecek ve gerekiyorsa ilgili birime yönlendirebilecek kadar donanık olması gerekir.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görevlendirilen personelin, dini yüksek okul mezunu vaiz, murakıp, din eğitimi/din hizmetleri uzmanı ve Kur'an kursu öğreticisi kadrolarında çalışan din görevlilerinden oluşturulduğunu daha önce belirtmiştik. Olması gereken ise, akademik eğitim görmüş ve akreditasyonu sağlanmış dini danışman ve rehberlerin adı geçen bürolarda çalışmasıdır. Çünkü bu bürolara getirilen sorunların bir kısmı kompleks bir yapıya sahip olmakta ve büro görevlileri başvuru sahiplerine nasıl yaklaşacaklarını bilememektedirler.

Konuyla ilişkili olarak yapılan bir çalışmada din görevlilerinin, şizofreninin etyolojisi ve tedavisi ile ilgili bilgilerinin ve şizofreniye ilişkin tutumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır (Eker, Öner ve Şahin, 2010). Çalışma sonuçları bütün din görevlileri için geçerli olmasa da belirleyici bir yönü olması nedeniyle düşündürücüdür. Bu çalışmaya göre, din görevlilerinin %85'i şizofreniyi bir ruhsal zayıflık hali olarak görürken, yarıya yakını (%46.4) şizofreniyi aşırı üzüntü hali olarak değerlendirmiştir. Ayrıca %33.3'ü şizofreni hastalarının serbestçe dolaşmamaları gerektiğini, %41.9'u şizofreni olan bir komşudan rahatsızlık duyacağını, %37.1'i şizofreni hastalarının saldırgan olacağını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda toplum önderleri olan din görevlilerinin; şizofreninin etyolojisini, tedavisini, şizofren hastaların damgalanmasının tedavi üzerindeki etkilerini ve damgalanmanın önlenmesi için din görevlilerinin üstlenmesi gereken rol ve sorumlulukları içeren bir eğitime ihtiyaçları olduğu görülmüştür.

Bir şizofreni hastası, *“ilaç kullanıyorum. Bazı zamanlarda kontrolüm dışında Peygamber Efendimize küfrediyorum. Bu durum beni üzüyor. Dinden çıkacağım diye endişeleniyorum. Ne yapmam lazım?”* sorusuyla başvuruda bulunmuştur. Sadece böyle bir soruyla karşılaşmak bile, söz konusu eğitimin önemine işaret etmektedir.

Şizofreni gibi düşünce, duygu ve davranış alanında herkes tarafından gözlenebilen önemli bozulmaların ortaya çıktığı ruhsal rahatsızlıkları olan bireyler, toplumca tanınabilirken; sağlıksız bazı kişilik görünümünün tanınması oldukça zordur. Hatta bazı kişilik bozuklukları, ideolojik, siyasi, dini ve bilimsel kisvelere bürünebilmektedir. Zaman zaman medya aracılığıyla tanık olduğumuz mehdilik iddiasında bulunan ve çevresini dahi etkileyebilen bireyler buna örnek gösterilebilir. Onları böyle bir iddiada bulunmaya iten şey, seçilmişlik duygusudur. Seçilmişlik duygusu mehdilik iddiasında bulunmaya götürmese bile, özellikle narsistik ve paranoid kişilik bozukluğu olan bireylerin hastalıklı bir bakış açısına sahip olmasına neden olur (Göka, 2012).

Bürolara gelen sorular analiz edildiğinde; şizofreni gibi psikotik bozukluğu, bipolar bozukluk ve depresyon gibi duygudurum bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk gibi kişilik bozukluğu olan bireylerin, dini içerikli sorularıyla başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, psikiyatri ve psikoloji bilimleri açısından ele

alınması gereken bazı vakalarda, büro görevlilerinin kullanacağı bir kelime ya da yaklaşımın, danışanın ruhsal durumu üzerinde olumlu veya olumsuz anlamda ciddi etkiler meydana getirebileceği hesaba katılmalıdır (DİB, 2009a, 10).

4. Büro Görevlilerinin Aile ve Evlilik İlişkileriyle İlgili Sorunları Olan Danışanlara Yaklaşımı:

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına, aile ve evlilik danışmanlığını gerektiren başvurular da olmaktadır. Danışanların daha çok aile içi statülere ait rol karışıklığı, ailede anne-babadan birinin yokluğu, yanlış adet, gelenek ve alışkanlıklar, dine mal edilen anlayış ve tutumlar, sorunlu çocuklar, evlilikte yaşanan uyum güçlükleri (Cebeci, 2012, 175-181) gibi karakteristik aile sorunlarıyla geldiği görülmektedir. Danışanlar her zamanki gibi, sorunlarını inandıkları dinin belirlediği sınırlar içerisinde çözmek istemekte ve müftülükler bünyesinde bulunan aile bürolarına müracaat etmektedirler.

Otuz yıldır kayınvalidesi ile beraber yaşayan ve yatalak kayınvalidesine bakan bir bayan, başka bir ildeki kardeşinin düğününe katılmak istediğini, kayınvalidesinin iki çocuğu daha olmasına rağmen, kocasının gitmesine izin vermediğini söyleyerek derdini paylaşmıştır. Büro görevlisi ise bu danışana, mükafatını Cenab-ı Hak'tan bekleyerek kocasının sözünü dinlemesini tavsiye etmiştir (DİB, 2009a, 9).

Başka bir kadın danışan, eşine dinin emir ve yasaklarını hatırlattığında şiddet gördüğünü dile getirmiş, büro görevlisi de hanımların kocalarına, emr-i bi'l maruf yapmakla sorumlu olmadığını dile getirerek eşine bu konuda tekrar tekrar hatırlatma yaparak boşuna dayak yememesi önerisinde bulunmuştur (DİB, 2009a, 9).

Yine bir kadın danışan eşiyile yaşadığı sorunu şöyle dile getirmektedir: *“16 yıllık evliyim. Eşim sürekli bana hakaret ediyor ve beni aşağılıyor. Abilerimin yanında çalıştığı için onlarla olan sorunlarını bana yansıtıyor. Nasıl davranmam gerekir?”* Büro görevlisi ise, *“eşiniz muhtemelen abilerinize söyleyemediklerinin hincını sizden çıkarıyor. Üzerinde bir baskı hissediyor olabilir. Bu yüzden sizinle olan ilişkisini dengeleyemeyebilir. Eşinizin başka bir iş bulma imkanlarını birlikte konuşarak değerlendirin. Ya da eşinizin haklı olduğu durumlarda abilerinizin yanında değil, eşinizin yanında yer almaya ve ona olan güveninizi hissettirmeye çalışın. Aranızdaki ilişkiler daha fazla yıpranmadan karşılıklı konuşarak stres nedenlerini çözmeye çalışın.”* şeklinde cevap vermektedir.

Son örnekte danışan problemini telefonda dile getirmiştir. Bunun, yardım ilişkisinde olumsuz bir etki oluşturabileceğini daha önce belirtmiştik. Özellikle telefonla yapılan görüşmelerde “sorulan soruyu yanıtlama” noktasından hareket edilmekte, bu da sağlıksız bir danışmanlık ilişkisinin başlangıcını oluşturmaktadır. Bu yüzden eğer görüşme telefonla başlamışsa bunun ardından yüz yüze bir görüşme planlanmalıdır.

Verdiğimiz örneklerle, yapılan tavsiyelerin doğruluk veya yanlışlığından çok, kullanılan üslupla ve tavsiyelerin sorunun güçlüğü karşısında yüzeysel kalmasıyla ilgili hataların olduğuna vurgu yapmak istiyoruz. Zaman zaman danışanlar, dini otorite olarak gördükleri büro görevlisinden tavsiye isteyebilmektedirler. Ancak yüzeysel bir yaklaşım olan tavsiye, danışmada sıklıkla kullanılmamalıdır. Çünkü bireyi, sorunun derinliğine inerek içgörü geliştirmeye yöneltmeyip, karşılaştığı bir darboğazdan daha kestirmeden çıkarmayı sağlar (Tan, 1992, 169). Diğer taraftan bu uygulamalar, aile ve evlilik danışmanlığı perspektifinden incelenmeyi gerektiren bir yapıdadır. Aile ve evlilik danışmanlığı ise bireyi, içinde bulunduğu sistemin bir parçası olarak değerlendiren bir terapi sürecidir. Bu nedenle problem hakkında, kişi ya da kişiler hakkında yeterli bilgi almadan açıklama yapmaya çalışmak doğru değildir.

Öncelikle aile içindeki bireyin bağımlılık durumunu, öteki aile bireyleriyle etkileşimini, bulunduğu sistem içindeki konumunu ve ailesel ilişki örüntülerinde bunun ne şekilde yer aldığını bilmek; evli çiftlerin, ailenin ya da daha geniş ölçekli sistemlerin yaşadığı sorunun tespiti ve çözümü noktasında belirleyici olmaktadır. Danışanın veya yakınının sorunlu olarak algılanan hareketi ailenin işlevine karşı geliştirilmiş bir davranış olabileceği gibi, sorunlu davranış aile sürecini işletiyor veya aile üyelerinin dengeli bir etkileşimde bulunmayışının sonucunda ortaya çıkıyor olabilir. Ya da kuşaktan kuşağa aktarılmış bir işlev bozukluğu örüntüsü olabilir (Corey, 2008, 457). Bunu anlayabilmek için profesyonel bir yaklaşımla -tek bir bireyin aktarımını değil- ailenin dokusunu, bütünlüğünü, kurallarını ve iletişim anlayışını incelemek gerekir.

Psikolojik danışmanlıkta ayrı bir uzmanlık dalı olan, aile ve evlilik danışmanlığı bu çalışmanın içinde ayrıca yer almadığından; aile ve evlilik terapisi kuramları, ailede ve evlilikte işlev bozuklukları, aile ve evlilik terapisi teknikleri gibi temel konularla bağlantılı olarak, bürolarda aile ve evlilik danışmanlığının nasıl yürütülmesi gerektiğiyle ilgili özgün bir çalışmanın yapılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

5. Büro Görevlilerinin Dini Danışmanlık Dışında Kalan Psikolojik Yardım Mesleklerinin Desteğini Gerektiren Sorunlara Yaklaşımı:

Son olarak ele almak istediğimiz konu büro görevlilerinin gerektiğinde, danışanları diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirmesiyle ilgilidir. Bazı durumlarda danışmanlık hizmeti veren büro görevlisinin kendi alanı dışındaki uzmanlık gerektiren konularda hüküm/teşhiste bulunduğu görülmektedir. Üç yaşındaki çocuğunun aksiliklerinden söz eden bir kadın danışana büro görevlisinin, *“bu hali ilk ergenlik bunalımından ileri geliyor”* demesi veya başka bir büro görevlisinin, babasının ahlaki problemlerinden dert yanan bir kadın danışana, *“babanız andropoz döneminde”* şeklinde açıklamada bulunması buna örnek gösterilebilir (DİB; 2009a, 9).

Bununla birlikte, Başkanlığın bu konuda titiz davranıp büro görevlilerinin yetersiz yönlendirme yaptığına dair uyarılarda bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Ancak biz bu yönlendirmenin tek taraflı değil karşılıklı olması gerektiğinin özellikle altını çizmek istiyoruz. Çalışmamızın 2. bölümünde optimum seviyede verim elde etmek adına, psikolojik yardım meslekleri arasında olması gereken işbirliği dayanışmadan bahsetmiştik. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen başvurular arasında bu durumu doğrulayan örnekler mevcuttur.

Bir danışan, çeşitli sıkıntılarında söz ederken çocuklarının bakım ihtiyacını çevreden gelen yardımlarla karşıladığından bahsediyor. Bu bireyin maddi zorlukları aşması ve eğer çalışarak kazanmaya gücü varsa uygun bir işte görev alması, çocuklarının -ihtiyaç duyuyorsa- rehabilitasyonlarının sağlanması, diğer aile bireylerinin içinde bulunduğu durum araştırılarak gereken yardımın yapılması ancak bir sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacının desteğiyle mümkün olabilir.

Diğer bir örnekte danışan, obsesif kompulsif bozukluğu olduğundan ve neyin günah olup neyin olmadığını kafasına çok taktığından bahsediyor. Bu örnekte psikiyatrik yardıma gereksinim duyan danışan, inandığı dinin gerekleriyle ilişki kurarak davranışlarına yön vermek istemektedir. Bu ise psikiyatr ve dini danışmanın karşılıklı işbirliği ve yönlendirme yaparak çalışmasını gerektirir.

Karşılıklı işbirliği ve yönlendirme ancak, bürolarda görev alan dini danışmanların yeterli eğitim ve deneyimi kazanmış, mesleki kimlikleri gelişmiş, gerektiğinde bir üst aşamaya geçişi veya önceki aşamaya dönüşü sağlayarak (Altaş,

2012a, 27) yardım meslekleriyle koordineli çalışabilen uzmanlardan oluşmasıyla gerçekleşebilir.

3.3. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlikler Bağlamında Dini Danışmanlıkta Kullanılabilecek Bazı Yöntem ve Teknikler

Etkili bir dini danışman olmak için gereken temel özellikler, muhtemelen “dini danışmanlık ve rehberlik” bir meslek olarak geliştikçe artacaktır. Yine de her dini danışman genelde; açık, duyarlı, sıcak, sabırlı, saygılı, yaratıcı ve işine derinden bağlı olmak gibi temel niteliklere sahip olmalıdır. Özelde ise Kur’an ve Hadis bilgisi başta olmak üzere dini ilimlere ve dinden bağımsız gelişen konuyla bağlantılı bilimlere hakim; bu ikisini uygun bir zeminde birleştirebilecek yeteneğe sahip olmalıdır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına danışanların sorunlarının, dini konularla iç içe geçmiş bireysel ve toplumsal birçok problemi barındırdığı ve danışanların sorunlarına din referanslı çözümler bulmak istediği göz önüne alındığında, büro danışmanlarının dini sahada yeterli oranda bilme ve uygulama yetisine sahip olmalarının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu durumda söz konusu görevlilerin, temel fıkıh kavramlarından dindeki inanç ve yorum farklarına kadar pek çok alanda ihtiyaç duyulan mesleki bilgiye sahip olmaları beklenmektedir. Aynı zamanda sahip olduğu bilgiyi işletebilmesi ve bireysel, sosyal, ekonomik ve siyasi şartları göz önünde bulundurarak dini hükümlerin canlılığını ve toplumsal yürürlüğünü sürdüren bir tutarlılıkla hareket etmesi, bir büro danışmanından beklenen davranımlar arasındadır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürosunda görev yapan bir dini danışmanın sahip olduğu dini teorik bilgi ve bu bilgiyi doğru kullanabilmesi büyük önem taşımakla birlikte tek başına yeterli değildir. Etkili bir dini danışmanlık; kişilik ve kişilik gelişimi teorileri, grup dinamikleri, psikopatoloji, psikolojik danışma kuram ve teknikleri gibi birçok konuda yeterli altyapıyı ve en önemlisi süpervizör eşliğinde yetişerek kişisel terapi deneyimi kazanmayı gerektirmektedir. Süpervizyon, mesleki deneyimi az olan yeni üyenin, mesleki işlevselliği artırma becerisine sahip olan daha uzman bir kişi tarafından denetlendiği ve değerlendirildiği interaktif bir süreçtir (Gladding, 2013, 50). Mesleki uzmanlık becerilerini geliştirmeyi sağlayan bu uygulama, en az teorik ve pratik eğitim kadar önemlidir. Zira aile bürolarında görev yapan bir dini danışmanın, danışma sürecini doğru yönetebilmesi için bir takım terapötik becerilere sahip olması önemlidir.

Bununla ilgili olarak büro danışmanının bilgi ve becerilerini geliştirme kapsamında, Atatürk Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezinde açılan *aile danışmanlığı sertifika programında* yer alan ve 30 saatlik süpervizyon eğitimiyle desteklenen teorik ve uygulamalı derslerin listesini, örnek olması bakımından Tablo 3.1.'de sunmayı uygun görüyoruz.

Tablo 3.1.
Aile Danışmanlığı Sertifika Programı

Aile Danışmanlığı Sertifika Programı	Teorik	Uygulama
Aile Danışmanlığına Giriş	13	0
Temel kavramlar		
Aile danışmanlığı nedir?		
Aile danışmanının rol ve fonksiyonları		
Aile danışmanlığını gerektiren nedenler		
Aile sistemi ve ailede yaşam döngüsü		
Aile ve Evlilik Süreçleri	37	18
Evlilik öncesi eğitimi		
Eşler arasında iletişim		
Sağlıklı evlilik süreci		
Ebeveynlik becerileri		
Evlilikte yaşanan sorunlar		
Evlilikte çatışma ve uzlaşma kültürü		
Boşanma süreci		
Aile ve Sosyal Hizmet	18	4
Sosyal Hizmete Giriş		
Aileye Yönelik Sosyal Hizmet		
Kültür, kişilik ve şiddet olgusu		
Aile içi şiddet		
Aile ve Eğitim Süreci	26	11

Aile ve okul ilişkileri		
Anne- baba tutumları		
Ailede sosyal beceri eğitimi		
Anne- baba-çocuk iletişimi		
Ailede ergenlik sorunları		
Aile ve değerler eğitimi		
Temel Psikolojik Danışmanlık Becerileri	94	60
Temel danışmanlık bilgi ve süreçleri		
Psikolojik danışma ilke ve teknikleri		
Gelişim psikolojisi(çocuk ve ergen, yetişkin, yaşlılık)		
Bireyi tanıma teknikleri		
Kişilik kuramları		
Kişilik bozuklukları		
Ailede ruh sağlığı		
Çocuklarda görülen ruhsal bozukluklar ve yaklaşımlar		
Özel eğitime muhtaç çocuklar ve aile		
Krize müdahale teknikleri ve yas danışmanlığı		
Görüşme ilke ve teknikleri		
Bilişsel davranışçı aile danışması		
Yapısal aile danışması		
Psikanalitik aile danışması		
Aile danışmanlığında yeni yaklaşımlar		
Çözüm odaklı aile danışması		
Öyküsel aile Danışması		
Psikoterapi süreci		
Psikolojik testler		
Terapötik beceriler		
Aile danışmanlığında etik konular		
Aile ve Sağlık	46	4

Aile sağlığına genel bakış		
Ailede Sağlıklı beslenme		
Anne sağlığı ve sağlıklı gebelik		
Çocuk sağlığı		
Ev kazaları ve ilk yardım		
Aile planlaması		
Ailede cinsel sağlığın önemi		
Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar		
Evlilikte yaşanılan cinsel problemler		
Erkeklerde görölen cinsel problemler		
Kadınlarda görölen cinsel problemler		
Aile ve Hukuk	22	0
Medeni kanunda kadın ve erkek		
Evlilikte mali konular		
Eşlerin hak ve yükümlölükleri		
Aile içi şiddetten korunma yolları		
Aile mahkemeleri		
Hukuki boyutuyla boşanma süreci ve mal paylaşımı		
Çocuk Hukuku		
Aile Danışmanlığında Özel Konular	49	23
Etkili iletişim ve beden dili		
Duygusal zeka ve boyutları		
Karşı cinsle iletişim		
Duygusal gerilimle başa çıkma		
Atılganlık becerilerini geliştirme		
Bağımlılık		
Öfke kontrolü ve öfke ile başa çıkma		
Problem çözme ve arabuluculuk teknikleri		
Aile ekonomisinin yönetimi		

Örf adet geleneklerimiz ve aile		
Toplam	305	120
Süpervizyon	30	
Genel Toplam	455	

Yukarıdaki tabloda temel psikolojik danışmanlık becerileri dersi içinde yer alan, psikolojik danışma kuramlarının ne olduğuna ilişkin genel bir bilgi vererek ve dini danışmanlıkta, bazı kuramsal yaklaşımların önerdiği tekniklerin yerel/dini bazda hangi araçlarla kullanılabileceğine dair örneklemeler yaparak ilerlemek istiyoruz. Bunun nedeni, çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi, dini danışmanlığın psikolojik danışmanlığı da içeren bir yönünün bulunması ve bu kuramsal yaklaşımlara ait uygulamaların, bir dini/seküler danışmanın ilk olarak kazanması gereken edimler arasında olduğuna dair inancımızdır.

Psikolojik danışma kuramları; danışmanların bir probleme çözüm geliştirebilmek için rehber olarak kullandıkları, geçerlik ve güvenilirliği saptanmış, sistemli ve bilimsel öğretilerdir. Bu kuramlar “Birey nedir?, Terapist kimdir?, Danışana ne yaparak yardım edilebilir?” sorularına cevap olabilecek reçeteler sunarlar (Murdock, 2012, 2). Psikolojik danışmanlıktaki genel kanaat, iyi bir danışmanlık için kuramsal psikolojik danışmanlıkta uzmanlaşmaktan daha pratik bir yol olmadığı yönündedir. Çünkü kuramlar, müdahalelere kavramsal bir çerçeve oluşturarak karmaşık süreçleri kolaylaştırırlar (Gladding, 2013, 194-195).

Çeşitli terapötik kuramlar ve kullanılan yöntemler hakkında bilgi sahibi olmak elbette ki önemlidir. Hatta danışanın ihtiyacına göre tek bir kurama bağlı kalmadan, eklektik bir yaklaşımla psikolojik kuramlar arasında sentezleme yapabilmek bir danışmanın sahip olması gereken özelliklerdendir. Ancak kuramların getirdiği katkı ve sınırlılıklar konusunda eleştirel bir bakış açısına sahip olmadan, kuramlara ait temel kavramlarla hazırlanan tekniklere sistematik bir şekilde bağlanmak, terapötik uygulamalarda başarısızlığın bir nedeni olabilir (Corey, 2008, 3). Aynı şekilde insanı çevreleyen sosyal ve kültürel bağlamı dikkate almadan kuramlara körü körüne bağlanmak da Sayar’ın (2014, 13) ifadesiyle “kuramların namusunu kurtarmak adına”

danışanların zengin yorumlara açık dünyalarını yok sayarak istemeden onlara zarar vermeye sebep olabilir.

Sonuç olarak insan davranışının içerdiği birçok değerli boyutu göz ardı etmeden, bireyin içsel dinamiklerine odaklanmanın ötesinde içinde bulunduğu sosyokültürel yapıyı da anlayarak geliştirilen yeni terapi anlayışları daha sahici ve işe yarar olacaktır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, mutluluk ve ızdırıp kelimelerinin varoluşsal anlamları toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebilir. Doğu toplumu ızdıraba, ruhsal olgunlaşmayı sağlayan bir araç anlamı yüklerken batı toplumu, mutluluğun önündeki engel ve psikoterapiyle son verilmesi gereken bir unsur olarak bakar (Sayar, 2014, 29). Dolayısıyla danışanla danışman arasındaki terapötik akış bireysel olduğu kadar sosyal ve kültürel koşullar etrafında şekillenmelidir. Bu bağlamda dini danışmanlık; insanımıza ait incelik ve hassasiyeti, tutum ve inançları psikoterapi teknikleriyle harmanlayıp yeni işlevsel yöntemler geliştirdikçe değer kazanacaktır.

Psikoterapi tekniklerinin bağlı olduğu psikolojik danışma kuramlarına dönecek olursak, bu kuramlar genel olarak duyguların, bilişsel süreçlerin, davranışların veya sistemlerin önemini vurgulamaları yönüyle birbirlerinden ayrılırlar. Her bir kuramın; insan doğasına ve gelişimine bakışı, danışmanın üstlendiği rol hakkındaki görüşü, terapötik amaçları ve teknikleri gibi konularda kendine has yaklaşımları vardır. Yine her bir kuramın güçlü ve zayıf yanları, katkı ve sınırlılıkları vardır. Bütün bunları burada tek tek ele almak mümkün olmadığı için sadece, seçilen birkaç örnek olayda kullanılabilecek bazı kuramsal teknikler üzerinde durulacaktır.

Aile büro karteks listesi incelendiğinde, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların yoğun olarak anne veya babasıyla, eşiyle, kayınvalidesiyle veya kayınpederiyle ya da kendisi için önemli olan diğer insanlarla yaşadığı, yıllara dayanan sorunları açarak yardım talebinde bulunduğu saptanmıştır. Bu bireylerin kendilerine yakınlığı olan kişilerle yaşadığı tatsız ilişkiler üzüntü, kırgınlık, suçluluk, kin ve nefret gibi gerginlik yaratan duyguların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu duygular ortaya çıktığında birey, hissettiği duyguları paylaşma ve çatışmayı çözme gereksinimi duymaktadır. Bu gereksinimin karşılanmaması ise önemli dengesizliklere neden olabilir. Eğer gerginlik ve dengesizlik hali giderilmezse bunlar, *bitmemiş* veya

tamamlanmamış işler olarak bireyin yaşamında yer alır (Karahana ve Sardoğan, 2012, 198; Cüceloğlu, 1999, 320).

Bir bayan danışanın “*Eşim vefat etti. Beni eşimle görümcem tanıştırmıştı. Ama bana eşimin kötü huylarından bahsetmemişti. Eşimle ve görümcemle çok sorun yaşadım. Şimdi ikisine de hakkımı helal etmiyorum. Acaba doğru mu yapıyorum?*” şeklindeki sorusu; başka bir danışanın “*10 yıllık evliyim. İki oğlum var. Eşimin ailesi ile birlikte oturuyoruz. Evlendiğim günden beri eşimle evimizde baş başa vakit geçiremedik. Bu konuda eşim ve annesi tarafından anlaşılma istiyorum ama nafile. Bazen öfkemi çocuklarıma yansıtıyorum....*” şeklindeki yakınması Gestalt terapide önemli bir kavram olan tamamlanmamış işlere örnek olabilecek niteliktedir.

Yakın ya da uzak geçmişe dayanan birikmiş ve ifade edilememiş duygularla ilişkili olan tamamlanmamış işler, bireyin duygusal boşalma yaşayamamasına ve dışa veremediği enerjiyi içeride biriktirerek bazı duygusal problemler yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu durumda psikolojik sağlığın devamı ve entegre olmamış yaşantısal parçaların anlamlı bir bütün oluşturabilmesi için yarım kalmış işlerin tamamlanması gerekmektedir. Bu sağlanmadığında birey, geçmişte yaşadığı üzücü olaya saplanıp kalmakta ve günlük hayattaki ilişkilerinden ve sorumluluklarından kopmaktadır. O yarım kalan işin sebep olduğu kırgınlık, sitem, keder gibi duyguları sürekli yaşamakta ve bunları katarsis ile dışa vuramadığı için bu durum böylece devam etmektedir (Karahana ve Sardoğan, 2012, 221). Burada, eksik kalan duygusal bütünleşmenin sağlanabilmesi için Gestalt terapide birçok teknikten biri olan ve danışanın yarım kalan duygusal yaşantısını hayali olarak tamamlamasını sağlayan “boş sandalye tekniği” uygulamaya konulabilir.

Boş sandalye tekniğinin amacı, üzücü veya örseleyici bir olay yaşamada etkili olan kişiye, danışanın şimdiye dek söylemek istediği ama bir türlü söyleyemediği duygu ve düşüncelerini, boş sandalyede oturduğu varsayılan o kişiye (ölmüş ya da sağ) söylemesini sağlamaktır. Danışanın, boş sandalyede oturduğu varsayılan kişiyle yaptığı konuşma monolog halinde devam eder (Karahana ve Sardoğan, 2012, 220). Buradaki asıl amaç danışanın, duygularının farkına vararak onlara sahip çıkmasıdır. Örneğin kızgın olduğunu fark eder ve kabullenirse, artık geçmişte yaşadığı olayla uğraşma durmaya gerek duymayarak buraya yönelmekte olduğu enerjisini serbest bırakacak ve böylece

aynı noktaya takılı kalmadan, enerjisini kendi kendisi olmak için kullanabilecektir (Murdock, 2012, 618).

Bireyin denge haline ulaşması ve içgörü kazanarak gelişmesine katkı sağlamakla birlikte, ülkemiz insanının sahip olduğu değerler hatırlandığında yüksek düzeyde duygu üretme eğiliminde olan bu uygulama bazı sınırlılıklar içerir. Örneğin babasıyla çatışmaları olan genç bir kız, boş sandalyede oturduğunu hayal ettiği babasına içinden gelen her şeyi doğrudan söylemek konusunda tereddüt yaşayabilir. Hatta bu davranışı sembolik olarak sergilemesi bile sonradan, saygısızlık ettiği veya günah işlediği duygusuna kapılarak kendini çok suçlu hissetmesine neden olabilir. Çünkü bizim toplumumuzda, bazı konumların ve rollerin geleneksel/dini yaşanması gerektiği kanaati hakimdir. Bu gibi hiyerarşik ilişkilerin söz konusu olduğu durumlarda, toplum dokusuna daha uygun olduğunu düşündüğümüz ve temel psikodrama tekniklerinden biri olan “rol değiştirme tekniğinden” yararlanma yoluna gidilebilir.

Rol değiştirme tekniği, danışman ve danışanın üstlendikleri rollerle gerçekleştirdikleri diyalogu sürdürmeleriyle uygulanabilir. Şöyle ki; danışman danışan rolünde iken danışan, problemleri bir ilişki içinde olduğu kişinin yerine geçer. Örneğin amiriyle sorunları olan memur, amirinin yerine geçer ve artık kendisi gibi değil amiri gibi hissetmeye ve davranmaya çalışır. Danışman ise girdiği memur rolüyle danışanı gibi hareket eder. Bu durumda danışan, rolünü aldığı kişiyi yani amirini özne, kendisini ise nesne olarak yaşar. Böylece onun gözüyle görüp, onun dünyasıyla algılar ve danışanın bakış açısı değişmeye başlar. Bu da danışanın, karşı tarafın koşullarıyla olaylara bakarak empati kurmasını, onun davranışını daha iyi anlamasını ve belki de onu affetmesini sağlar.

Bu teknikle ulaşılabilecek sonucu, gerçek bir hayat hikayesiyle göstermek istiyoruz. Ünlü Psikolog Doğan Cüceloğlu babasıyla olan tamamlanmamış işini, Üstün Dökmen'in kendisine uyguladığı psikodrama sayesinde bitirdiğinden bahsederken şu sözlere yer verir:

O zamana kadar babamı yargıladım. Bana hiç ilgi göstermediği, bana zaman ayırmadığı, gelişimimle ilgili bilinçli hareket etmediği için onu yargıladım. Şimdi utanarak söylüyorum, bazı seminerlerimde nasıl baba olunmaması gerektiği konusunda kendi babamı örnek gösterirdim. Üstün Bey, beni olaylara babamın gözüyle bakmam durumunda bıraktığı zaman, kendimi onun yerine koydum ve birdenbire birçok şeyin farkına vardım.

Onun kuşağında nasıl babalık yapılırdı, önce onun farkına vardım. Babam kendi neslinin diğer babalarından kötü bir baba değildi; hatta bazı yerlerde daha da ileride gözükiyordu...Olaylara babamın gözüyle baktığım zaman, onun kendi bilinci içinde, yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalışan bir insan olduğunu gördüm. Ve içimde bir burkulma oldu...Benim babam rüştiye mektebinden kaçıp Silifke’de babasız büyümüş biri olarak iyi babalık yapmış. Farkında olmadan iyi babalık yapmış, onu anladım. İçim burkuldu ve ortamda ağladım. Herkesin içinde babamdan özür diledim ve onu bir daha yargılamayacağıma, seminerlerimde onu kötü bir baba örneği olarak vermeyeceğime söz verdim. Ve babama dönük kızgınlığım bitti. Bitmemiş işim kalmadı (Cüceloğlu, 1999, 326-329).

Psikodrama gibi toplumsal/dini-kültürel anlayışla uyumlu başka uygulamalardan da söz edilebilir. Örneğin bilişsel davranışçı yaklaşımın, danışanların değerlerini keşfetmeleri ve değerleriyle çatışan duygularının farkına varmaları noktasında katkıları olabilir. Çoğu zaman danışanları rahatsız eden şey dini-kültürel değerlerle ilintili kurallar değil, danışanların bu kuralları anlama ve uygulama biçimleridir (Corey, 2008, 329). Bazen de yanlış dini bilgidен doğan tavırlar yaşam ilişkilerini çıkmaza sokabilmektedir. Bürolara yapılan başvurular arasında sıklıkla yer alan, eşler arası ilişkide itaat olgusundan kaynaklanan sorunlar bu konuyu açığa çıkarmaktadır. Eşler arası ilişkide itaat olgusu ifadesiyle, kadının kocasına göstermesi gerektiğine inanılan mutlak itaat kastedilmektedir. Bunun yanında, uydurma olduğunda ittifak edilen hadisler arasında bulunan “Hanımlarınıza danışın ama onların görüşlerine uymayın” (Aliyyü’l Kari, 2006, 158) sözü ve benzer telkinlerin etkisiyle, erkeğin karısının görüşüne uymaması gerektiği algısı da toplumda yaygın olarak bulunmaktadır. Kadın ise, hem eşine kayıtsız şartsız itaat etmeye, hem de kendi görüşünün alınmaması durumuna razı olmak istememekle beraber, dini kurallara aykırı davranma endişesi de taşımaktadır. Buna bağlı olarak değerlerle çatışan duygular ortaya çıkmakta ve oluşan huzursuzluk hali danışanı, bir büro görevlisinden yardım almaya götürmektedir.

Bir danışanın kocasıyla, çocuklarının eğitim hayatı konusunda yaşadığı bir fikir ayrılığında “...*Bu konuda kocama itiraz etmem günah mı?*” şeklindeki sorusu (Meriç, 2005, 339); başka bir kadın danışanın “...Sorum eşimle ilgili. Beni hayatına karıştırmıyor. Yanlış kararlar verdiğinde müdahale etmek istiyorum, sen kimsin ki benim hayatıma karışyorsun diyor... Dinen ben günah mı işliyorum, eşime karşı hep susmalı mıyım?...” (DİB, 2009b, 108) şeklinde yönelttiği soru bu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca, dini algı-özel yaşantı ilişkisini yansıtan ve aynı konuya temas

eden benzer sorular yalnızca bayanlardan değil, erkeklerden de gelebilmektedir. Aile reisi olarak kendini tanımlayan ve karısının düşünce veya kararlarına karşı esnek davranıp davranmama konusunda ikilem yaşayan erkeklerin de zaman zaman büro danışmanlarından yardım istediği görülmektedir (DİB; 2009b, 106).

Burada dini danışmana düşen, danışanı doğru olmayan dini bilgiye dayalı algılama ve yorumlamalardan kaynaklanan davranış ve tutumları değiştirmeye istekli hale getirmektir. Bu ise -erkek ya da kadın- danışanın, davranışlarına yön veren düşünceleriyle yüzleşmesini sağlayarak onu, daha tutarlı değerlendirmelerde bulunması için cesaretlendirmek ve akılcı kararlar alması için rehberlik etmekle sağlanabilir. Bunun için, dönüştürülmesi istenen davranış biçimini, duyarlı olduğu kadar bilgi verici bir tarzda ele alan ve bilişsel terapide etkili bir yöntem olan mecazlardan yararlanılabilir.

Mecaz, problemden bağlam olarak farklı fakat, danışanın problem hakkında sonuç çıkarması ve içgörü kazanmasına izin verecek özellikte bir senaryo sunar. Burada mecaz kelimesi, dini ya da seküler alandan getirilen ve terapötik değeri olan öyküler için kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de de öğretici, yol gösterici ve farkındalık uyandırıcı olarak kıssaların ve darbı mesellerin kullanıldığını biliyoruz. Bu anlatılar, biliş ve duyguya ait dünyaları birbirine bağlayarak, duygu dünyasında düşünce sürecinin yaşanmasını sağlar. Ayrıca öykü formatındaki bu anlatılar bilinçdışı düzlemdeki konumundan ötürü, danışanda istenen davranış değişimini başlatabilir (Hackney ve Cormier, 2008, 198). Söz gelimi eşinin sözünü dinlemeyi ona itaat etmek sayan ve bunu asla kabullenmeyen bir erkek danışanına, düşünce biçimini gözden geçirmesi konusunda yardımcı olmak isteyen bir dini danışman, Hz. Peygamberin başından geçen şu olayı aktarabilir.

Hudeybiye Anlaşmasından sonra Hz. Peygamber ashabına, kalkıp kurbanlarını kesmeleri ve başlarını tıraş etmeleri gerektiğini bildirmiştir. Ne var ki, derin saygılarına rağmen hiçbiri bu bildiri karşısında harekete geçmemiştir. Hz. Peygamber aynı cümleyi ikinci kez tekrarlamak zorunda kalmıştır. Fakat aynı şekilde sahabiler, sanki duymamışlar gibi davranıp kurban kesme ve tıraş olma işine başlamamışlardır. Hz. Peygamber de üçüncü kez onlardan, kalkıp kurban kesmelerini ve başlarını tıraş etmelerini istemiş ancak yine kalkan ve harekete geçen olmamıştır. Hz. Peygamber ise

bu tutum karşısında dönüp eşi Ümmü Seleme'nin yanına gitmiş, yaşadığı durumu ona anlatarak sıkıntısını dile getirmiştir. Ümmü Seleme ise O'na, bu işi yapmak istiyorsa çıkıp kurbanlık develerini kesmesini, arkasından tıraş olmasını ve bu arada ashaptan hiç kimseye bir şey söylememesini tavsiye etmiş; nasıl olsa bunu görünce onların da aynı şekilde davranacağını söylemiştir. Hz. Peygamber de çıkıp kurbanını kesmiş ve kimseye bir tek kelime söylemeden tıraş olmuştur. Bunu gören ashab ise, derhal kurbanlık develerini kesip tıraş olmuşlardır (Suruç, 2006, 248-249).

Bu anlatı sayesinde danışan, danışmanın rehberliğiyle yanlış dini bilgiden kaynaklanan veya dine mal ettiği düşüncelerini, değer yargılarını ve kör noktalarını didikleyp analiz etme imkanı bulur. Bu yöntemin sağladığı yarar, danışanın direncini kırarak içgörü kazanmasını kolaylaştırmaktır. Mecaz kullanımında dikkat edilmesi gereken şey, elde edilen anlamın danışan tarafından çıkarılmasıdır. Diğer taraftan danışmanın, danışanın fikirlerini reddetmekten ve onu suçlamaktan kaçınan bir duyarlılığa sahip olması da sürecin işleyişi açısından önemlidir.

Bireyin yaşadığı zihinsel karmaşadan doğan ve duygusal çatışmaya neden olan durumlara uygun bilişsel yöntemler dışında, yine çatışmalı duyguların veya baskı altında tutulan ve daha önce dile getirilmemiş problemlerin ya da bilinçaltında tutulan doyurulmamış arzuların ve kişisel beklentilerin belirlenmesini kolaylaştıran bazı bireyi tanıma tekniklerinin de kişi üzerinde terapötik etkileri olabilmektedir. *Otobiyoğrafi* bu tekniklerden biridir. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında da kullanılabilir bir teknik olarak otobiyoğrafi; bireyin kendisiyle ilgili bilgileri, kendi kişisel yorum ve değerlendirmesine göre yazılı olarak anlatmasıdır. Bu teknik bireyin şimdiki özellik ve davranışlarının genel gelişim süreci içinde geçmiş yaşantı, şartlar ve olaylarla bağlantılı olduğu esasına dayanır. Otobiyoğrafide birey; kendini nasıl gördüğünü, geçmişte ne gibi gereksinimleri olduğunu ve bunları nasıl giderdiğini, çevresindeki kişilerin beklentilerini ne ölçüde ve nasıl karşıladığını, kimlerle çatışma içinde olduğunu, yaşadığı güçlüklerle başa çıkma yöntemlerini, kimlerden destek aldığını, duygu ve değerlendirmelerini anlatır. Bütün bunlar bireyin bugünkü davranışlarının temel dinamiği hakkında ipuçları verirken, onun benliğine bakış biçimini, tavırlarını, beklentilerini, davranışlarının gerisinde bulunan temel ihtiyaçlarını anlamayı kolaylaştırır (Özgüven, 2005, 142-143).

Otobiyografinin yanında, bireyi rahatsız eden durumların, doyurulmamış, gizlenen duyguların ve beklentilerin açıklanmasını sağlayan *problem tarama listesi*, *arzu listesi* ve *yarım bırakılmış cümlelerin tamamlanması* gibi teknikler de bireyin yaşamını ayrıntılı olarak inceleme fırsatı sunan ipuçları verirler. Zamanı ekonomik kullanmayı da sağlayan bu teknikler, bireyin problemlerinin kapsam ve niteliğinin tespit edilmesini çabuklaştırarak süreci hızlandırırlar.

Bu bölümde kısaca söz ettiğimiz psikolojik danışma kuramları ve bunların yararlılığını ileri sürdüğü bazı tekniklerin dışında, yine danışanın kültürel kökeni ve inançlarını göz ardı etmeden ona, kendi yaşamının sorumluluğunu almasında ve sorununa çözüm bulmasında yardımcı olarak uygulanabilecek stratejiler geliştirilebilir. Bunun için öncelikle kuramsal yaklaşımlar ve müdahale seçenekleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekecektir.

Örneğin, danışanın belli bir durumu nasıl algıladığıyla ilgili sorunları varsa bilişsel değişimi teşvik edici yöntemlerden; sorunun kökeni danışanın içinde bulunduğu sosyal çevreden kaynaklanıyorsa sistemik müdahalelerden; eğer problem bireyin üzülmeye, kırılmaya şeklinde kendini açığa vuruyorsa, danışanın duygularını açmasını kolaylaştıracak duygu temelli yaklaşımlardan; sorun danışanın başkalarını etkilemek için takındığı tavırlarla ilgiliyse davranışçı terapinin sahasındaki tekniklerden yararlanılabilir (Hackney ve Cormier, 2008, 32). Özetle, büroda görevli bir dini danışman, danışanın içinde bulunduğu durumu iyileştirmek amacıyla seçtiği müdahale çeşidinin, onun açısından uygunluğunu ve danışanın dini/kültürel altyapısını hesaba katarak ideal stratejiyi geliştirebilmelidir. Bu da mesleki tecrübeyle orantılı olarak kazanılacak bir beceridir.

Son olarak, yine dini danışmanın tutum ve davranış repertuvarına katkı sağlayacağını düşündüğümüz alternatif terapi çeşitlerinden bahsetmek istiyoruz. Bunlardan ilki transpersonel psikolojinin sahasına giren benötesi terapi modelidir. Transpersonel psikoloji, bütünleştirici bilinç, üst düzey-ihtiyaçlar, doruk deneyimler, vecd hali, mistik tecrübe, varoluş, öz, mutluluk, huşû, hayret, beni aşkınlaştırma, ruh gibi kavramlar (Wulff, 2006) etrafında şekillenen bir derinlik psikolojisidir. İnsanı, hasta ruhlu ya da aslı bozuk bir nevrotik olarak görmek yerine, kemale ulaşmayı amaçlayan bir tekamül yolcusu olarak gören bir psikoloji ekolüdür (Frager, 2009, 13).

Merter'in (2014, 321-547) Nefs Psikolojisi adlı eseri de psikopatolojiyi insan nefsi açısından irdeleyen değerli bir yapıttır.

Psikoloji ve dini bir araya getiren diğer bir terapi yöntemi de logoterapidir. Hayatı ve olayların neden-sonuç ilişkisini anlamlandırmada etkili bir yaklaşım olan logoterapi (Bahadır, 2011, 33), bir kişiye veya göreve kendini olanca varlığıyla adanmak felsefesine dayanır. Logoterapinin psikoterapik amacı, başkalarının yaşamlarında anlamı bulmalarını veya yeniden elde etmelerini sağlamaktır. İnsanın anlam arayışında ihtiyaç duyduğu parametreler arasında en doyum sağlayıcı olanı ise dindir (A. R. Aydın, 2004; Frankl, 2014, 237). Dolayısıyla dini danışmanların logoterapide yer alan çelişik niyet ve düşünce odağını değiştirme gibi bazı tekniklerden yararlanmasının, yararlı olabileceği kanaatindeyiz.

Kutsal metinler, hikaye vb. okumalara dayalı bir terapi yöntemi olan bibliyoterapi de logoterapi gibi dini danışmanlık uygulamalarında destekleyici bir yöntem olabilir. Kitapla okuyucunun kişiliği arasında dinamik bir ilişki kurulması esasına dayanan bu yöntemde; özdeşim ve yansıtma, arınma (katarsis), içgörü ve bütünleşme aşamalarının sırasıyla gerçekleşmesi önemlidir (U. Öner, 2007).

Bunların dışında danışanların, iç çatışmalarını ve duygularını dile getirmeleri için onları cesaretlendiren sinematerapi ve müzikoterapi gibi yardımcı psikoterapi formlarından da yararlanılabilir (Koç, 2014, 30). Bu bağlamda özel ilgi ve yeteneği olan dini danışmanlar için, Merter'in (2013, 426) "İslami ve tasavvufi yaklaşımlardan esinlenen buselik makamı ile terapi" önerisi alternatif oluşturabilir.

Buraya kadar yer verdiğimiz yönetime dayalı örneklerin, bilgi ve davranış onarımı sayesinde halkı aydınlatma göreviyle önemini koruyan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında yürütülen ve olgunlaşmaya ihtiyaç duyan dini danışmanlık uygulamalarının profesyonel bir zemine oturması için naçizane bir çaba olduğunu belirtmek isteriz. Hiç şüphesiz, gereken bütün düzenlemelerin yapılması sayesinde bu bürolarda yürütülen danışmanlık hizmeti, sağlıklı bir temele oturacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı bulunan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleşen dini danışmanlık ve rehberlik uygulamalarını incelediği bu araştırmada danışanların bürolara getirdiği sorunların yapısal içeriği ve büro görevlilerinin bu sorunlara yaklaşımlarının nasıl olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta;

1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların, bir konunun dini hükmünü bilmek istedikleri için yardım isteğinde buldukları ancak, çoğu kez psikolojik ve sosyal problemlerini de üstü kapalı veya açık olarak dile getirdikleri tespit edilmiştir. Yaşanan bu problemlerin ise mutsuzluk, çaresizlik, kararsızlık, suçluluk, değersizlik, bitkinlik, sosyal ortamlardan kaçınma gibi çeşitli yansımalarının olduğu görülmüştür.

2. Araştırma bulguları doğrultusunda, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu görevlilerinin gerçekleştirdikleri görüşmelerde, danışanın diğer psikososyal dinamikleri de içeren dini sorusunu bir fetva sorusu gibi ele alıp değerlendirdikleri ve dolayısıyla gereksinimlere cevap veren bir danışma oluşumu sağlamada işlevsel olmadıkları kanaatine ulaşılmıştır. Yapılan görüşmeleri ele aldığımızda bu kanaate ulaşmamızda etkili olan unsurları şöyle sıralayabiliriz: Büro görevlilerinin doğru bir danışmanlık ilişkisi için gereken koşulları sağlamada ve danışmanlık becerilerini sergilemede yetersiz kalabilmeleri, danışanların sorunlarını içgörü kazanarak ve etkin kararlar alarak çözmelerini sağlamada eksik rehberlik yapmaları, patolojik düzeyde sorunları olan danışanlarla kurulacak yardım ilişkisinde sistemli ve bilimsel bir altyapıya sahip olma konusunda yetersiz olmaları, danışanların aile ve evlilik ilişkileriyle ilgili sorunlarını çözme noktasında gereken donanıma sahip olmamaları, diğer yardım meslekleriyle işbirliği ve yönlendirme ekseninde koordineli çalışabilecek eğitim ve deneyime sahip olmamaları.

3. Diyanet İşleri Başkanlığının bu bürolarda görevli personelin yetiştirilmesi ve daha verimli hizmet sunulabilmesi amacıyla organize ettiği eğitim programlarının görevlilerin; danışanların sorunlarıyla ilgili farklı boyutları görebilme ve onları daha iyi anlama, danışma oluşumundaki şartları tanıma ve danışma sürecini doğru yönetebilme, danışmanlıkta kullanılacak bazı terapötik tekniklerden yararlanabilme gibi kazanımlar elde etmesini sağlayabilecek kapsamda olmadığı anlaşılmıştır.

4. Aile ve Dini rehberlik Bürolarında görevlendirilen personelin sadece yüz yüze değil telefonla da danışmanlık hizmeti vermeye çalıştığı belirlenmiştir. Ancak bazen büro görevlisine yöneltilen soru tek başına bir fetva sorusu olmayıp dini ve psikososyal boyutlarıyla karmaşık hale gelmiş komplike bir sorun olabilmektedir. Böyle durumlarda telefonla başlanıp bitirilen bir görüşmenin danışma etkileşimini sağlamada yeterli olmadığı sonucu araştırma bulguları ışığında ortaya çıkmıştır.

4.2. Öneriler

1. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında istihdam edilmek üzere, dini bilimlerin dışında temel danışmanlık bilgi ve süreçlerinden psikoterapi teknikleri ve aile danışmanlığına kadar seküler bilimlerde de yeterli donanımı olan dini danışmanların yetiştirilmesi için lisans ve lisansüstü eğitim programlarının oluşturulmasının ve buralarda yetişen dini danışmanların bu bürolarda görevlendirilmesinin, söz konusu hizmetin profesyonelleşmesi adına yararlı olacağı kanaatindeyiz.

2. Bu çalışmada Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında yürütülen dini danışmanlık hizmetlerini mercek altına alarak, bu bürolar bazında ülkemizde anlaşılan ve uygulanan dini danışmanlığın ne olduğunu araştırmaya çalıştık ve sonuçta düzenli ve ilkeli bir danışmanlık hizmeti verilmediğini gösteren bazı bulgulara ulaştık. Bu bağlamda, gerçekte bir uzmanlık dalı olan dini danışmanlığın nasıl uygulanması gerektiğini belirlemek ve hatta metodolojisi ve kendine has stratejik yöntemleri olan bir disiplin olarak gelişmesini sağlamak amacıyla yeni akademik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz.

3. Mevcut durumda Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında verilen dini danışmanlık hizmeti artık fetva hizmetiyle aynı mekanizma içinde yürütülmemektedir. Ancak uzunca bir zaman fetva hattında kullanılagelen telefonda soru cevaplama yöntemi, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında halen kullanılmakta ve bazı görüşmelerin telefonda yapılmasına

devam edilmektedir. Bu da verimli bir danışmanlık hizmeti sunabilmenin önündeki en büyük engellerdendir. Bizce olması gereken, telefonun sadece randevu vermek için kullanılması, görüşmelerin ise yüz yüze yapılmasıdır.

4. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının genellikle müftülük binasında bulunduğu gözlenmektedir. Dini danışmanlık hizmetinin verildiği bu mekanlarda ayrı bir görüşme odası olsa bile, bu odaların fiziksel açıdan ideal danışma ortamını tam olarak karşılamadığı bilinmektedir. Bir dini danışman otorite olarak çalışma masasının arka tarafında bulunmamalı, danışanla arasında duyguların iletimini engelleyen bir yerleşim düzeni olmamalıdır. Bu açıdan büroların, görüşme odası ile oturma düzenini oluşturan mevcut fiziksel koşulların yeniden düzenlenmesi ve resmi devlet binası olan müftülük dışındaki sivil yapılarda konumlandırılması gibi çalışmalarla standardizasyonunun sağlanmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Son olarak şunu eklemeliyiz; bu araştırmaya başlayıp verileri işlemeye devam ettiğimiz süreci tamamladıktan sonra 26.05.2015 tarihli kararla Danıştay 10. Dairesi tarafından Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesinin 8. Maddesinin 2. ve 3. fıkralarında yer alan hükümler iptal edilmiş (Ankara Barosu, 2015) ve Diyanet İşleri Başkanlığınca Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi yürürlükten kaldırılmış, onun yerine 23.07 2015 tarihli onay ile yürürlüğe giren Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi oluşturulmuştur (DİB, 2015e). Bunun sonucunda Danıştay'ın karar aldığı hükümler de dahil olmak üzere bazı maddelerde iyileştirmeye dönük değişikliğe gidilmiştir. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının daha nitelikli hizmet üretmesi noktasında faaliyetlerine devam ettiğini belirtmeliyiz. Bu araştırmanın ise, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında gerçekleştirilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sistematik hale gelmesi gerektiğine dikkat çekmesi nedeniyle yapılacak yeni düzenlemelere katkı sağlamasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2014). Manevi iyi oluş ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 391-412.
- Ağılkaya, Z. (2010). İntihar ve Din: İntihar girişiminde bulunanlar üzerine empirik bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 173-202.
- Akdoğan, A. (2008). Dini hayat açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının fonksiyonu. *Diyanet İlmî Dergi*, 44(3), 87-110.
- Akın, A. (2009). *Akılci duygusal davranışçı terapi odaklı grupla psikolojik danışmanın psikolojik iyi olma ve öz-duyarlık üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akıncı, A. (2005). Hayatı anlam vermede dini değerlerin ve din öğretiminin rolü. *Değerler Eğitim Dergisi*, 3(9), 7-24.
- Akyüz, N. (1998). Dinin mesajının sosyo-kültürel muhtevası ve İslâm. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 295-308.
- Aliyyü'l Kari (2006). *Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler*. (4. Baskı, Çev. H. İ. Kutlay). İstanbul: İnkılab Yayınları. (Eserin orijinali 1984 yılında yayımlandı).
- Altaş, N. (2000). Dini danışmanlığın teorik temelleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 327-350.
- Altaş, N. (2012a). Din hizmetleri ve dini danışmanlık ilişkisi. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde (s. 11-35). Ankara: Günüz Yayınları.
- Altaş, N. (30 Mart-1 Nisan 2012b). *Cami Dışı Din Eğitimi Ekinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: Dini Danışmanlık ve Manevi Sosyal Hizmetler*. Yaygın Din Eğitimi Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara.
- Altuntop, H. (2005). *Dindarlık-intihar ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ankara Barosu, (2015). <http://www.ankarabarusu.org.tr/images/diger/63/dan10id.pdf> erişim tarihi: 16.12.2015.
- Apaydın, H. (2010). Ruh sağlığı-din ilişkisi araştırmalarına bir bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77.

- Aşıkoğlu, N. Y. (2012). Yüksek Öğretimde Din Eğitim ve Öğretimi. Recai Doğan ve Remziye Ege (Ed.). *Din Eğitimi El Kitabı* içinde (s. 215-228). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydın, A. R. (2004). Din ve psikoloji ilişkisi üzerine. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1), 15-29.
- Aydın, A.R. (2009). İnanma ihtiyacı ve dini ritüellerin psikolojik değeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(3), 87-99.
- Aydın, Ö. (2011). *Yaşamı sürdürmede dini inancın rolü*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A., Göçen, G., Sevinç, K. ve Öztürk E. (2012). Dini başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), 45-79.
- Bahadır, A. (2011). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. (2. baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bayraktar, M. M. (2007). *Gençlik döneminde görülen bazı psikolojik belirtiler ve din eğitimi ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 43-59.
- Brammer, L. M. Ve Shostrom, E. L. (1982). Professional Counseling and Psychotherapy. *Therapeutic Psychology: Fundamentals of Counseling and Psychotherapy* içinde (s. 3-28). (4. Baskı, Çev. Ö. H. Ersever). NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Cansız Aktaş, M. (2015). Doküman inceleme. Mustafa Metin (Ed.). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde* (s. 363-371). (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cebeci, S. (2012). *Dini Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Aydoğdu Ofset.
- Cebeci, S. (2010). Bir din öğretimi yaklaşımı olarak dini danışma ve rehberlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19),53-69.
- Cengil, M. (2003). Depresyonu önlemede dini inancın koruyucu rolü. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(2), 129-152.
- Cilacı, O. (1990). Günümüzde din ihtiyacı ve din eğitimi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 191-212.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. (Çev. T. Ergene). Ankara: Mentis Yayıncılık. (Eserin orijinali 2005 yılında yayımlandı).

- Cüceloğlu, D. (1999). *Savaşçı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çelik, A. (2001). Kur'âna göre ahiret inancının bireysel ve toplumsal yönü. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 173-195.
- Çiftkat, S. (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin din eğitimi açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dein, S. (2014). Din, maneviyat ve depresyon: tetkik ve tedavi için öneriler. (Çev. N. Kımtır). *EKEV Akademi Dergisi*, 18(58), 739-750. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 2006).
- Demirbilek, T., Öktem Özgür, A. (27-29 Eylül 2013). *Algılanan İstihdam Edilebilirliğin İyilik Hali ve Yaşam Doyumuna Etkisi*. 19. Ulusal Ergonomi Kongresinde sunulmuş bildiri, Balıkesir.
- Deniz, M. E., YILMAZ, E. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve Stresle Başa Çıkma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25), 17-26.
- DİB, (2009a). *Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Görevlileri İçin Notlar (11-22 Mayıs 2009 Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Görevlileri Semineri)*. Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı İrşat Hizmetleri Şubesi Müdürlüğü. Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
- DİB, (2009b). *Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı (20-22 Aralık 2008)*. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. Ankara: TDV Yay.
- DİB, (2013a). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>
erişim tarihi: 05.12.2014
- DİB, (2013b). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Documents/AIRBYonerge.pdf>
erişim tarihi: 05.12.2014
- DİB, (2013c). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/IsbirligiProtokoller.aspx>
erişim tarihi: 23.12.2014
- DİB, (2014a). Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013 Din Hizmetleri Raporu: Ankara
<http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2013DinHizmetleriRaporu.pdf>
erişim tarihi: 05.12.2014
- DİB, (2014b). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.

<http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/HaberDetay.aspx?id=51&lst=HaberlerListesi> erişim tarihi: 05.12.2014

DİB, (2015a). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>
erişim tarihi: 07.10.2015

DİB, (2015b). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/IsbirligiProtokoller.aspx> erişim tarihi: 08.10.2015

DİB, (2015c). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyamet.gov.tr/dinisleriuyuksekkurulu/Sayfalar/DinSuralarison.aspx> erişim tarihi: 10.11.2015

DİB, (2015d). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/YaziliYayinlar.aspx?RootFolder=%2FDinHizmetleriGenelMudurlugu%2FYaziliYayinlar%2FSempozyumlar&FolderCTID=0x012000647276AABEB5A54A93A878A178596981&View={7C67C146-302C-4A90-A7B5-C6CF15A49D3F}> erişim tarihi: 10.11.2015

DİB, (2015e). Diyanet İşleri Başkanlığı: Ankara.
<http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/SiteAssets/Sayfalar/EvlatEdinme/A%c4%b0LE%20VE%20D%c4%b0N%c4%b0%20REHBERL%c4%b0K%20B%c3%9cROLARI%20%c3%87ALI%c5%9eMA%20Y%c3%96NERGES%c4%b0%20.pdf> erişim tarihi: 16.12.2015.

Doğan, T. (2006). Üniversite öğrencilerinin iyilik halinin" maneviyat" ve "serbest zaman" boyutlarının İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 1-16.

Doğan, T. (2008). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-44.

Ege, R. (2011). "Dini danışmanlık ve rehberlik" in bir bilim dalı olarak gelişmesinin gerekliliği üzerine bazı düşünceler. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 14(39), 104-114.

Ege, R. (2015). *Dini Rehberlik*. İstanbul: Şule Yayınları.

Eker, F., Öner, Ö. ve Şahin, S. (2010). Din görevlilerinin şizofreniye ilişkin bilgi ve tutumları (Düzce örneği). *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(2), 63-70.

Ergül, H. (2008). "Müzakere (problem çözme) ve arabuluculuk" eğitim programının ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin çatışma çözüm becerileri ile saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Frager, R. (2009). *Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar*. (Çev. Ö. Çolakoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Frankl, V. E. (2014). *Hayatın Anlamı*. (Çev. V. Atayman). İstanbul: Say Yayınları.
- Genia, V. (1999). Seküler psikoterapistler ve dindar danışanlar: Mesleki mülahazalar ve öneriler. (Çev. Ü. Ok). *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 78-83. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1945).
- Gladding, S. T. (2013). *Psikolojik Danışma: Kapsamlı Bir Meslek*. (6. Baskı, Çev. N. Voltan Acar). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Göcen, G. (2014). *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Göka, E. (2012). Mehdilik iddiası ve psikopatoloji. http://www.aktuelpsikoloji.com/artikel.php?artikel_id=1412 erişim tarihi:30.12.2014
- Gün, E. (2012). *Stresle başa çıkamada bilişsel süreçler ve dindarlık üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hackney, H., Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı*. (Çev. T. Ergene ve S. Aydemir Sevim). Ankara: Mentis Yayıncılık. (Eserin orijinali 2005 yılında yayımlandı).
- Hayta, A. (2000). Uludağ üniversitesi ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet ve ruh sağlığı (Psiko-sosyal uyum) ilişkisi üzerine bir inceleme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 1-12.
- Horozcu, U. (2010). Tecrübi araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki. *Milel ve Nihal Dergisi*, 7(1), 209-240.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*: Ankara: TDV Yayınları.
- Kağnıcı, Y. (2013). Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 222-231.
- Kandemir, Y. (2006). *Kader inancının psikoterapik açıdan fonksiyonu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karaca, F. (2006). Kader algısı-ruh sağlığı üzerine empirik bir araştırma (Farklı kader algılarının psikoterapik değeri üzerine). *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 479-489.

- Karacoşkun, M. D. (2004). Dini inanç- dini davranış ilişkisinde sosyo-psikolojik yaklaşımlar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 23-36.
- Karacoşkun, M.D. (3-4 Kasım 2007). *Din görevlilerinin bireylerin dini görünüşlü kişisel ve sosyopsikolojik problemlerine katkı sağlayabilme yolları*. I. Din Hizmetleri Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara.
- Karagül, A. (24 Mayıs 2012). *Manevi bakım ve Hollanda örneği*. I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayında sunulmuş bildiri, Ankara.
- Karahan, T. F.; Sardoğan, M. E. (2012). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Kuramlar*. (Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kararımk, Ö. (2008). Çok kültürlülük, kültürel duyarlılık ve psikolojik danışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 115-129.
- Karaman, F.; Karagöz, İ.; Paçacı, İ.; Canbulat, M.; Gelişgen, A.; Ural, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (1996). *Kur'an'da iman psikolojisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kasapoğlu, A. (1997). *Kur'an'da İman Psikolojisi*. İstanbul: Yalnızkurt Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2010). Kur'an'a göre inkar ve bunalım-inkarcılığın ruh sağlığına olumsuz etkileri. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 211-235.
- Kasapoğlu, F. (2013). *Üniversite öğrencilerinde iyilik hali ile özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kavas, E. (2013a). Dini tutum-stresle başa çıkma ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 143-168.
- Kavas, E. (2013b). *Dini tutum-stresle başa çıkma ilişkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kepçeoğlu, M. (1993). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. (Geliştirilmiş 7. Baskı). Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Koç, M. (2003). Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisi üzerine teorik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 373-397.
- Koç, M. (2004). Ergenlik döneminde dua ve ibadet algılarının ruh sağlığına etkileri üzerine bir alan araştırması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(10), 115-157.

- Koç, M. (2005). Ruh sağlığı ile dini başa çıkma metodu olarak dua ve ibadet fenomeni arasındaki ilişki üzerine psikolojik bir yaklaşım. *EKEV Akademi Dergisi*, 9(24), 11-32.
- Koç, M. (2013). Hac psikolojisi-I: İngiltereli Türk Diaspora hacıları üzerine nitel bir durum çalışması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(27), 49-74.
- Koç, M. (2014). *Manevi-(Psikolojik) Danışmanlık Müslüman Türk Diasporası Örneği*. Bursa: Emin Yayınları.
- Köse, A. (2000). Din Psikolojisi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 22). İstanbul: DİVANTAŞ.
- Köylü, M. (2010). Ruh ve beden sağlığı ile din ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların bir değerlendirmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 5-36.
- Köylü, M. (2012a). Dinin ruh ve beden sağlığı üzerindeki etkisi. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri içinde* (s. 112-138). Ankara: Günüz Yayınları.
- Köylü, M. (2012b). Ruh sağlığı ve din. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri içinde* (s. 87-107). Ankara: Günüz Yayınları.
- Kula, (2002). Deprem ve dini başa çıkma. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 234-255.
- Kula, M. N., Gürses, İ. Hayta, A., Ekşi, H., Kılavuz, M. A., Bahadır, A., Kimter, N. ve Albayrak, A. (2002). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kula, N. (2006). İstenmedik ve beklenmedik olaylarla karşılaşan bireylere yönelik moral ve manevi desteğin önemi (Deprem ve bedensel engellilik örneği). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 73-94.
- Kula, N. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelere yönelik manevi destek eğitimi. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri içinde* (s. 270-301). Ankara: Gündüz Yayınları.
- Masson, J. (2003). *Terapiye Hayır*. (Çev. S. Koçak). Ankara: Ege Matbaacılık.
- Meriç, N. (2005). *Modernleşme, Sekülerleşme, Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Merter, M. (2013). *Dokuzyüz Katlı İnsan*. (12. Basım). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Merter, M. (2014). *Nefs Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Morgan, C. T., (2009). *Psikolojiye Giriş*. (18. Baskı, Çev. S. Karakaş ve R. Eski). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1977 yılında yayımlandı).
- Murdock, N. L. (2012). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları Olgu Sunumu Yaklaşımıyla*. (2. Baskı, Çev. F. Akkoyun). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ok, Ü. (2012). Dini danışmanlık: tanımı ve tarihi. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde (s. 38-58). Ankara: Günüz Yayınları.
- Onay, A. (3-4 Kasım 2007). *Cami eksenli din hizmetleri*. I. Din Hizmetleri Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara.
- Öner, N. (2002). *Stres ve Dini İnanç*. Ankara: TDV Yayınları.
- Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dergisi*, 7, 133-150.
- Özdemir, Ö. (2013). *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının yetişkin din eğitimine katkısı (Adana ili örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özdemir, Ş. (2007). *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Özdoğan, Ö. (2005). Ruhsal yaklaşım ve insan Türkiye’de bir uygulama örneği. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(15), 137-152.
- Özer, M. A. (2012). Çalışanlar için verimlilik anahtarı: Stres yönetimi. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 24(1-2), 45-66.
- Özgüven, İ. E. (2005). *Bireyi Tanıma Teknikleri*. (Güncellenmiş 9. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.
- Peker, H. (2012). Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında dini danışmanlık ve din hizmetleri. Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde (s. 341-356). Ankara: Günüz Yayınları.
- Pişkin, M. (2006). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin dünü, bugünü ve yarını. Muhsin Hesapçioğlu ve Alparslan Durmuş (Ed.). *Türkiye’de Eğitim Bilimleri: Bir Bilonço Denemesi* içinde (s. 457-501). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sayar, K. (2014). *Terapi*. (5. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sayın, E. (2012). Tasavvuf kültüründeki “sabır” kavramının psikolojik etkileri. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 413-422.

- Selçuk, M. (2005). Dini danışma ve rehberlik. Cemal Tosun (Ed.). *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler içinde* (s. 127-139). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.
- Simav Oruç, E., Kurt, A. (2009). Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 yıllarında gelen sorular ışığında kadınların boşanma talebinin nedenleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 299-325.
- Söylev, Ö. F. (2015). Psikolojik yardım hizmetleri bağlamında Türkiye’de dini danışma ve rehberlik. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 78-99.
- Suruç, S. (2006). *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı-2*. (78. Baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.
- Şahin, T. K. (2010). *Dini danışmanlık bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu faaliyetleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şen, B. (2010). *İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna sorulan sorular ışığında İstanbul’da aile hayatının sosyolojik analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Şirin, T. (2014). *Dini danışma ve Rehberlik*. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Tan, H. (1992). *Psikolojik Yardım İlişkileri*. İstanbul: MEB yayınları.
- Tarhan, N. (2009). *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Top, M. S., Özden, S.Y. ve Efe Sevim, M. (2003). Psikiyatride yaşam kalitesi. *Düşünen Adam Dergisi*, 16(1): 18-23.
- Topses, G., Bulut Serin, N. (2012). *Psikolojik Danışma ve Kişilik Kuramları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tümer, G. (1994). Genel Olarak Din. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 9). İstanbul: DİVANTAŞ.
- Türküm, A. S. (2002). Stresle başa çıkma ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(18), 25-34.
- Ulusoy, M. (2014). *Ay Terapisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Voltan Acar, N. (2012). *Birey Merkezli Grupla Psikolojik Danışma Süpervizyonlu Oturma Örnekleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Voltan Acar, N. (2014). *Yeniden Terapötik İletişim Kişiler Arası İlişkiler (Tamamı Bizim Toplumdan Örnekler)*. (10. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Wulff, D. M. (2006). Transpersonel (Benötesi) Psikoloji. (Çev. A. U. Mehmedoğlu ve S. Uysal). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 243-254. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1991).
- Yalom, I. (2001). *Varoluşçu Psikoterapi*. (Çev. Z. İyidoğan Babayiğit). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi. (Eserin orijinali 1980 yılında yayımlandı).
- Yalom, I. (2002). *Bağımlanan Terapi*. (Çev. Z. İyidoğan Babayiğit). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Yapıcı, A. ve Kayıklık, H. (2005). Ruh sağlığı bağlamında dindarlığın öz saygı ve kaygı ile ilişkisi: *Çukurova Üniversitesi örneği. Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 177-206.
- Yaşaroğlu, M. K. (2015). Gönülden gelen paylaşım: Bir iyilik türü olarak cömertlik ve infak. Yüksel Salman (Ed.). *İyilik içinde* (s. 81-100). Ankara: DİB Yayınları.
- Yıldız, Z. (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna gelenlerin psiko-sosyal zemini -Kırşehir örneği-*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yılmaz, N. (2012). *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında yapılan dini danışmanlık-Çorum örneği-*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Yoğurtcu, F. (2009). *Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ÖZGEÇMİŞ

Yasemin ANGIN 1980 yılında Ankara’da dünyaya geldi. İlköğretimi Ankara Kocatepe İlkokulu’nda, ortaöğretimi ise Ankara Tevfik İleri Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. 2010 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2015 yılında Atatürk Üniversitesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı’nda açılan “Dini Danışmanlık ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans Programı’ndan” mezun oldu. Diyanet İşleri Başkanlığı Erzurum İl Müftülüğüne bağlı çeşitli Kur’an kurslarında görev yapmış olup şu an, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan protokol çerçevesinde geliştirilen “Sağlık Tesislerinde Manevi Destek Hizmeti Projesi” kapsamında Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi Manevi Destek Biriminde görevine devam etmektedir. Evli ve 3 çocuk annesidir.